

## KULTURMILJÖNS DELOMRÅDEN

### Omfattande kulturlandskapsområden

- M26 Svartsåns östra strands kulturlandskap
- M32 Kiala kulturlandskap
- M34 Borgå ås östra strands kulturlandskap
- M35 Bosättningen på Karelabyns odlingslätt

### Kulturmiljöområden

- A1 Borgå gamla stad, prästgården och Adertonbacken
- A2 Empirestadsplanens kvarter
- A3 Prästgårdsbackens kulturmiljö
- A4a Järnböle och Prästgårdsåkerns kulturmiljö
- A4b Järnböle och Prästgårdsåkerns kulturmiljö
- A5 Kvarnbackens kulturmiljö
- A6 Andersbergs kulturmiljö
- A7 Norra Östermalms kulturmiljö
- A8 Södra Östermalms kulturmiljö
- A9 Norra Velkala kulturmiljö
- A10a Södra Velkala, And- och Måsvägens kulturmiljöer
- A10b Södra Velkala, And- och Måsvägens kulturmiljöer
- A11 Sibeliusbulevardens kulturmiljö
- A12 Krigarbyns kulturmiljö
- A13 Jonasbackens kulturmiljö
- A14 Källstigens bostadskvarter
- A15 Ånäs kulturmiljö
- A16 Tarkis strandbebyggelse
- A17 Järnvägsstationens kulturmiljö
- A18 Västra åstrandens trästadskvarter
- A19 Näse småhusområde
- A20 Pepot småhusbebyggelse
- A21 Uddas strandbebyggelse
- A22 Gammelbacka förort och herrgårdspark
- A23 Hammars kulturmiljö
- A24 Haiko kulturmiljö
- A25a Tolkis kulturmiljöer
- A25b Tolkis kulturmiljöer
- A25c Tolkis kulturmiljöer
- A26a Drägsby herrgårdsmiljö
- A26b Brasas herrgårdsmiljö
- A27 Langis odlingslätt
- A28 Sillvik och Bryggars
- A29 Nedre Sillviks strandbebyggelse
- A30a Svinö lots- och villabebyggelse
- A30b Svinö lots- och villabebyggelse
- A30c Svinö lots- och villabebyggelse
- A30d Svinö lots- och villabebyggelse
- A30e Svinö lots- och villabebyggelse
- A30f Svinö lots- och villabebyggelse
- A30g Svinö lots- och villabebyggelse
- A32 Kiala herrgårdsmiljö
- A33 Näsebacken och begravningsplatsen
- A34a Finnby
- A34b Bergsta herrgårdsmiljö
- A34c Kallola herrgårdsmiljö
- A36 Domargård herrgårdsmiljö
- A37 Veckjärvtträskets gamla bymiljö
- A38 Stensböle herrgårdsmiljö
- A39 Björkholmens lotsstation
- A40 Empirestadens randzon

# A1. BORGÅ GAMLA STAD, PRÄSTGÅRDEN OCH ADERTONBACKEN



Borgå gamla stad utgör i Finland en unik medeltida stadsmiljö med väl bevarad medeltida detaljplan, gatunät och tomstruktur. Området präglas av smala gator som kantas av tätt bebyggda tomter med ett byggnadsbestånd huvudsakligen från 1700-talet.

Borgå gamla stad med ålandskapet och Borgbacken är en del av det finska nationallandskapet.

Området som i denna utredning benämns Borgå Gamla stad, Prästgården och Adertonbacken omfattar de medeltida kvarteren i Borgå gamla stad, södra Prästgårdsbacken och prästgården samt till dessa tillhörande del av östra åstranden.

Området avgränsas i söder och öster enligt Borgå gamla stads detaljplaneområde. I norr omfattar området även Prästgårdsbackens södra del, som tillhör samma landskapliga helhet och stadsstruktur.

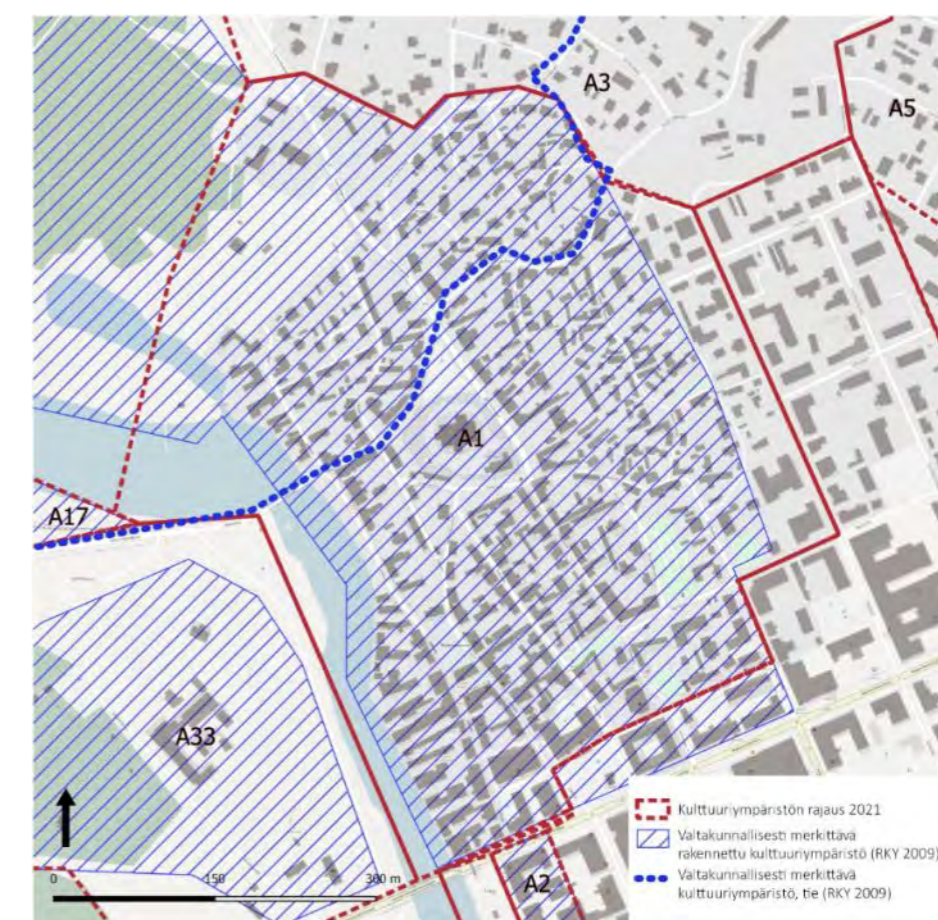
Borgå gamla stad och Borgbacken, som är en Byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY) omfattar ett större område där även Borgbacken ingår.



Utdrag ur Senatskartan från 1870-talet/ Riksarkivet



Illustrationen över nuläget visar den medeltida stadsstrukturen och de för Borgå kännetecknande åstrandskvarteren med sina långa smala magasinbyggnader. Bild ortoflygbild och grundkartans byggnader/ Borgå stad.



Området följer i söder Borgå Gamla stadens detaljplanegräns, i norr omfattar området även Prästgårdsbackens södra del. Byggnadsbeståndet är i huvudsak från åren 1760-1820.

# A1. BORGÅ GAMLA STAD, PRÄSTGÅRDEN OCH ADERTONBACKEN

Tutkimuksellisesti ja suojellullisesti merkittävät alueet

Punaisilla alueilla tulee toteuttaa arkeologinen tutkimus ennen maankäyttöhanketta ja keltaisilla alueilla maankäytön aikainen arkeologinen valvontatutkimus.

Lähde: Porvoon kaupunkiarkeologinen inventointi, Museovirasto 2008

● Luokka 1  
● Luokka 2



I forsknings- och skyddsavseende betydande områden. Källa Borgå stadarkeologiska inventering. Museiverket 2008.



Borgå domkyrka och klockstapel.

Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021

## BESKRIVNING

### Historia

I Borgå stads tidiga utveckling kan tre skeden urskiljas, som bestämdes först av kyrkan, sedan borgen och slutligen staden. Kyrkan byggdes i början av 1320-talet. Borgen som uppenbarligen hade grundlagts på 1200-talet blev på 1370-talet det nya borglänet centrum och staden grundades intill den ca år 1380 för att ersätta Saxby handelsplats som hade legat högre uppströms vid ån.

Gatunätet, de smala gränderna och den oregelbundna tomtindelningen i Gamla Borgå, som breder ut sig över ca 20 hektar kring Domkyrkan, härstammar i huvudsak från medeltiden. Byggnaderna är till största delen från tiden efter branden 1760. Carl Ludvig Engels stadsplan från år 1832 skulle ha inneburit en rivning av den gamla staden. Förverkligandet av empirens rutnätsplan norr om Mannerheimgatan kom dock inte i gång förrän skyddet av Gamla Borgå blev aktuellt vid sekelskiftet 1900.

År 1911 fick stadsdelen en särskild stadsplan med tonvikt på skyddet. Att genomföra den skulle ändå i praktiken ha betytt att gatorna breddades och byggnadsbeståndet i stor omfattning förnyades. Stadsplanen för Gamla Borgå syftade inte till att bevara enskilda byggnader, då bostadsförhållandena ansågs ohälsosamma.

Som en tillämpning av den nya lagen om stadsplanering beslöt Borgå stadsfullmäktige 1932 utse Gamla Borgå till "gammal stadsdel". På basen av beslutet utarbetades en ny, mer skyddsriktad stadsplan (1936) med 1792 års stadskarta som förebild. Fastän också denna plan tillät förnyelse av byggnadsbeståndet, kom en stor del av de följande årens byggnadsverksamhet att gälla istandsättning av det befintliga byggnadsbeståndet.

Från och med 1960-talet fick skydd av miljö, byggnader och i synnerhet trähusstäderna allt större betydelse. På basen av Museiverkets inventering bedömdes över hälften av områdets byggnader vara kulturhistoriskt betydelsefulla. 1975 fastställdes slutligen en reviderad stadsplan för Gamla Staden i Borgå, med skydd av byggnadsbeståndet som utgångspunkt, och den är ännu i kraft i början av 2000-talet. I planen försågs 250 byggnader med skyddsbezeichnung, dvs. ca hälften av områdets byggnadsbestånd, och likaså de gamla gatulinjerna. Också uthusen, som tidigare hade ägnats mindre uppmärksamhet, beaktades som betydelsefulla för helhetsbilden av området.

### Nuläget

Området präglas av den täta medeltida stadsstrukturen, med smala gator, gränder och torg. De offentliga byggnaderna, kyrkan, domkapitlet (f.d. gymnasiet), prästgården och rådhuset är alla karakteristiska landmärken för Gamla Borgå.

Träbyggnadsbeståndet har i huvudsak byggts under ett halvt sekel efter branden 1760. På tomterna finns förutom bostadsbyggnaderna i en eller två våningar en stor mängd bevarade gamla uthus, som återspeglar byggnadsskedet halvt agrara hushållning. De ingärdade tomterna har en port mot gatan. Gatorna och köpmannahusens gårdar är lagda med kullersten. Arkitekturen präglas av grundläggande gustavianska och klassicistiska stildrag, men tvåhundra års intensivt bruk har fört med sig förändringar i både byggnadernas yttre och interiörerna. 1700-talets mansardtak har mestadels försvunnit som en följd av bestämmelserna i byggnadsordningen.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Medeltida tät småskalig stadsstruktur
- De smala gatornas och grändernas karaktär, byggnadernas och gårdsplankens anslutning till gatorna, gatornas kullerstensbeläggning och gatumöblerna
- Innergårdar som omges av gamla byggnader och plank, innergårdarnas traditionella karaktär
- Kulturmiljöns väl bevarade byggnadsbestånd i sin helhet, detta inbegriper de offentliga byggnaderna, bostadsbyggnaderna, gårds- och ekonomibygnaderna, byggnadernas socklar, alla fasader, tak och detaljer
- De karakteristiska strandbodarna och deras anslutning till ån
- De offentliga byggnaderna, kyrkan, domkapitlet (f.d. gymnasiet), prästgården och rådhuset som karakteristiska landmärken för Gamla Borgå
- De snävt avgränsade gatu- och grändvyerna, utblickarna mot ån, topografin inverkan på vyerna
- Ursprungliga takmaterial och detaljer som präglar taklandskapet
- Landskapsvyer som öppnar sig utifrån området i riktning mot gamla staden och kyrkan

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området består till sin största del av den kulturmiljö av riksintresse (RKY 2009) som bildas av Gamla Borgå och Borgbacken i Borgå
- Området är en del av nationallandskapet Borgå ådal och gamla Borgå (nationallandskapet gränser är inte exakt definierade)
- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Området är en del av Nationalstadsparken i Borgå 2010
- På området finns flera byggnader som är skyddade med stöd av lagarna om skyddande av byggnadsarvet
- Största delen området är skyddat med kvartersbezeichnungar och bestämmelser i den 1993 fastställda stadsplanen
- På området gäller Byggnadvisningar för Gamla stan i Borgå. Stadsplaneringen 2017.
- Största delen av området är ett område med fasta fornlämningar, på området finns ett flertal arkeologiska objekt

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Porvoon kaupungin historia I- IV
- Byggnadvisningar för Gamla stan i Borgå. Stadsplanering 2017.
- Hakanpää Päivi. Porvoo-Borgå, kaupunkiarkeologinen inventointi. Museovirasto 2008

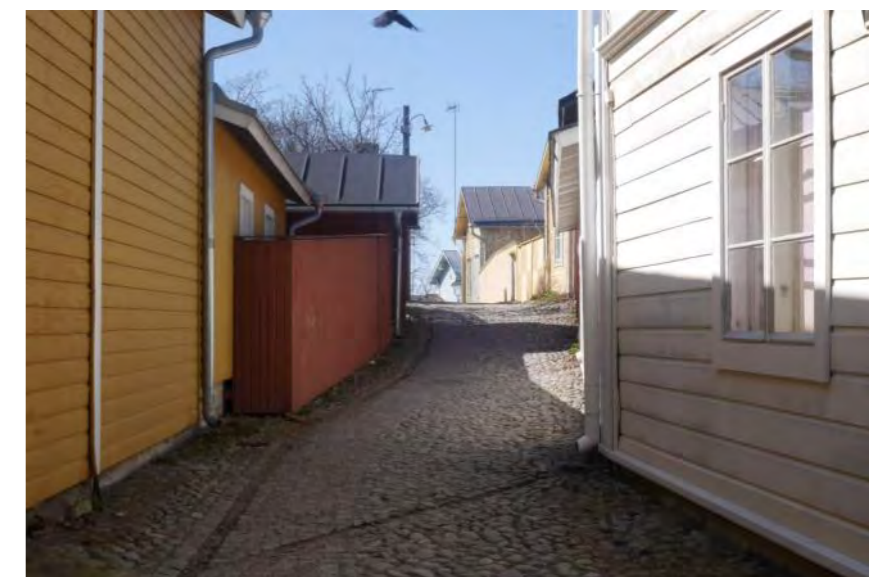
Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

# A1. BORGÅ GAMLA STAD, PRÄSTGÅRDEN OCH ADERTONBACKEN

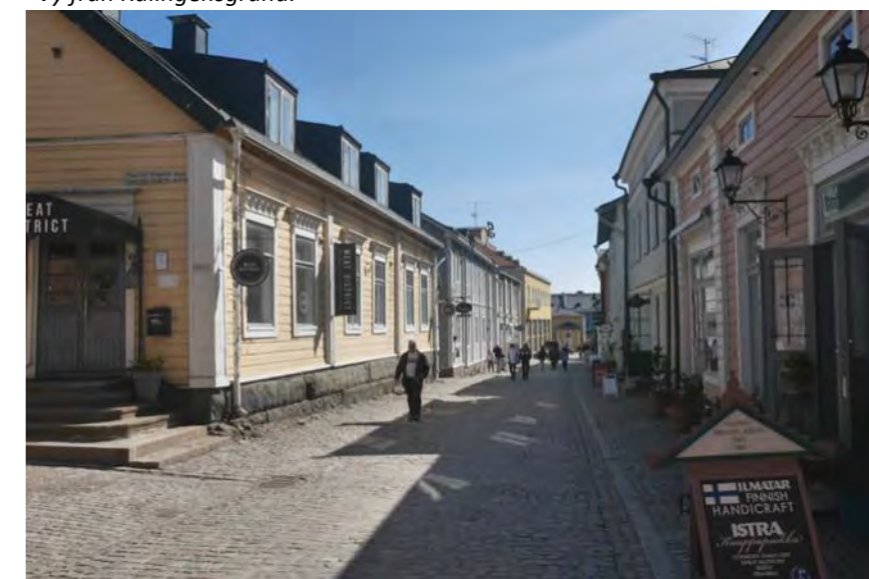


*De för Borgå Gamla stad kännetecknande gamla magasinsbyggnaderna vid åstranden bildar en förgrund till den historiska stadsmiljön i bakgrunden.*

Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021



*Vy från Ralingensgränd.*



*Vy längs Ågatan söderut.*

Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

# A1. BORGÅ GAMLA STAD, PRÄSTGÅRDEN OCH ADERTONBACKEN



Snedflygbild 04931-121/ Borgå stad.



Vy från Kyrkotorget.



Vy från Kyrkotorget.



Domkyrkan med sitt högt stigande spåntak härskar över Borgå Gamla stads ikoniska vy.



Prästgårdens byggnader och stenmur.



Vy från Mellangatan.

## A2. EMPIRESTADSPLANENS KVARTER



Arkitekt C.L. Engels rutnätsplan Borgå är en av Finlands mest betydande stadsplaner som utförts enligt empirens planeringsprinciper. Av den ursprungliga planen finns bevarad kvartersindelning, enhetliga gatuvyer och enskilda bostadsbyggnader samt betydande offentliga byggnader inklusive bl.a stadshuset, lyceet, de dövas skola samt torg och parker.

Till empireplanens helhet hör även stadens affärscentrum med sina stora affärs-, kontors- och industribyggnader. Byggnadsbeståndet på stor del av området är för sin åldersstruktur varierande.



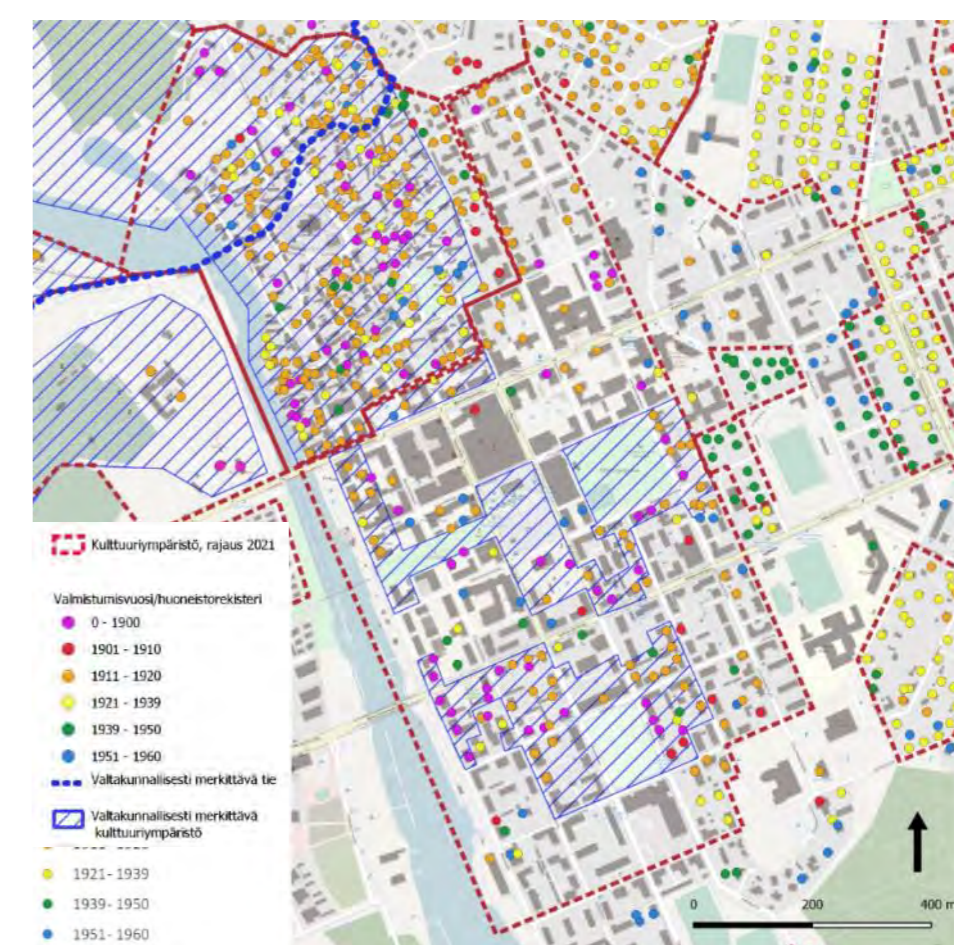
Bostadshuset i hörnet av Alexandersgatan och Ågatan är från år 1851.



Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet/ Riksarkivet.



Illustrationen över nuläget visar empireplanens rutnätsstruktur, där byggnaderna är placerade i ett strikt rätvinkligt koordinatsystem längs gatorna. Även byggnaderna inne i kvarteren följer samma koordinatsystem. Bild ortoflygbild och grundkartans byggnader/ Borgå stad.



Områdesavgränsningen omfattar i sin helhet de enligt empireplanen förverkligade kvarteren. På en del av området följer byggnaderna planens ursprungliga anda, men i andra delar, bl.a. i områdets norra kvarter har byggnadsbeståndet förnyats på ett till sin skala och stadsbild tydligt avvikande sätt. Det bäst bevarade delarna av området är klassificerade som byggd kulturmiljö av riksintresse.

## A2. EMPIRESTADSPLANENS KVARTER



I hörnet av Stadshusgatan och Brunngatan står ett bostadshus från år 1843 med drag från empire och nyrenässans. Byggnaden har planerats av arkitekt G. Westerberg.



Rad av gamla trähus vid Ågatan.



Bostadshuset från år 1912 vid Linnankoskigatan har drag av jugend.

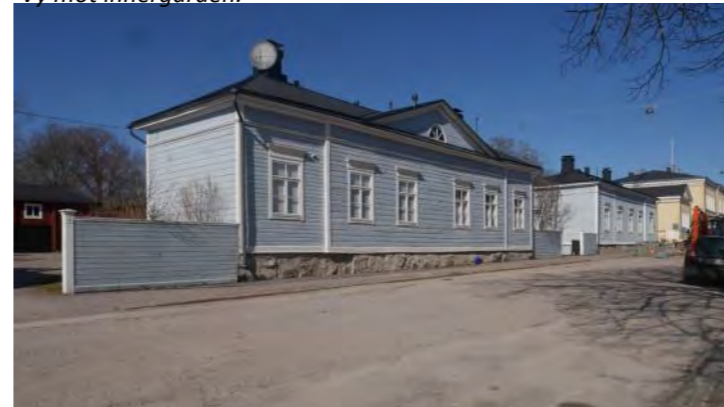
Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021



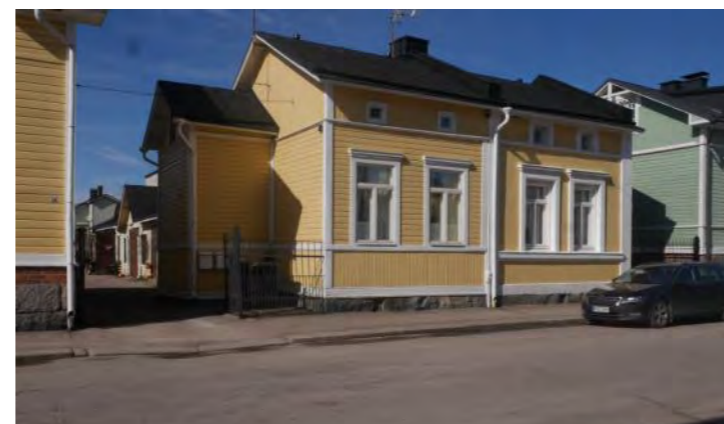
På innergårdarna finns bevarade gamla stockbodar.



Vy mot innergården.



Bostadshus i empirestil från 1800-talets mitt vid Gymnasiegatan.



Det lilla bostadshuset vid Ågatan har till hälften brädfodrade och till andra hälften rappade fasader.

### BESKRIVNING

#### Historia

Empirestadens stadsplan utvidgade stadsområdet avsevärt på 1800-talet. Området i arkitekt C.L. Engels rutnätsplan från år 1832 har varit en av de mest betydande stadsplanerna som förverkligades i enlighet med empirens stadsplaneringsprinciper och –ideal. Enligt stadsplanen skulle området bebyggas med en våningsträhus och tomterna skulle planteras av brandsäkerhetsskäl. Avsikten var att utsträcka rutnätsplanen också över det från medeltiden stammande Gamla Borgå, men till den delen kom planen inte att förverkligas.

#### Nuläge

Av den ursprungliga planen återstår kvartersindelningen, de enhetliga gatuvyerna samt vissa betydande byggnader. Det äldsta byggnadsbeståndet består av en våningshus i empirestil, byggda på 1840- och 1850-talet. Områdets bäst bevarade helheter finns vid Alexandersgatan, Gymnasiegatan och Ågatan. Empirestadens mest betydande offentliga byggnader är det kring mitten av 1800-talet uppförda Borgå lyceum, stadshuset som byggdes vid torget samt dövskolornas tre träbyggnader i nyrenässansstil. Som ett speciellt objekt bör nämnas Runebergs hem (C.J.E. Gustavson 1849) som med uthus och trädgård är ett särskilt väl bevarat privathus. Också i dess omgivning finns träarkitektur som ger en god bild av empirens byggnadsskick. Stadsplanens viktigaste platsbildningar är salutorget av ett kvarters storlek, stadsparken av ett och ett halvt kvarters storlek samt parken intill Borgå gymnasium. Från salutorget till stranden leder en bred parkgata. Åstranden är utträtad och försedd med planteringar.

### KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Empirestadens utmärkande stadsstruktur, skala
- Parkerna och parkgatorna
- Gatornas karaktär, byggnadernas samt gårdsplankens anslutning till gatorna
- Kulturmiljöns väl bevarade byggnadsbestånd i sin helhet
- Den representativa träarkitekturens exceptionellt höga bevarandegrad, detaljer, färgsättning osv.
- Det kulturhistoriskt värdefulla byggnadsbeståndet från början av 1900-talet
- De lummiga, luftiga kvartersgårdarna som påverkar stadsbilden
- Gatuvyernas avslutning på de långa gatorna

### TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- En del av området är kulturmiljö av riksintresse
- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- En del av området, bl.a. Lyceiparken är en del av nationalstadsparken i Borgå 2010
- På området är flera detaljplaner i kraft, av vilka de äldsta är fastställda på 1980-talet. En del av områdets äldre byggnadsbestånd är skyddat genom detaljplan. Det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

### KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Porvoon empirekeskustan inventointi 2014. 530 s.
- Empirekaupungin jokiranta, selvitys kaupunkikuvan muutoksista (469)
- Porvoon tori, toriympäristön historianselvitys. Tuomas Harju 2020.

## A2. EMPIRESTADSPANENS KVARTER



Bostadsbyggnaderna i hörnet av Skepparegatan och Brunnsgratan har drag av jugend. I gathörnet finns ett litet med buskar planterat torglikt område och infart till gården.



Snedflygbild 04931-121/ Borgå stad.



Vy från gatukorsningen av Brunnsgratan och Gymnasiegatan.

Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021



Vy från gatukorsningen av Brunnsgratan och Alexandersgatan.

Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson



## A2. EMPIRESTADSPLANENS KVARTER



Borgå lyceums huvudbyggnad i empirestil från 1846 är planerad av arkitekt E.B. Lohrmann.



Borgå stadshus ligger vid Stadshusgatan framför torget. Den 1893 färdigställda byggnaden i nyrenässansstil har planerats av arkitekt Rupert Rosenberg.



Werner Söderström Ab:s boktryckeri vid Mannerheimgatan är en för Borgå särskilt kännetecknande byggnad. Den äldsta delen av byggnaden är från år 1898. Därefter har byggnaden tillbyggt i flera skeden mellan åren 1912 och 1969. Tillbyggnaden från år 1912 i hörnet av Mannerheimgatan och Brunnsgatan är planerad av arkitekt Schreck.



Det putsade våningshuset från år 1932 vid Alexandersgatan, planerad av arkitekt Hilding Ekelund, har drag av funktionalismen och 1920-talsklassicismen.



Den vid Mannerheimgatan belägna grönraprade bostads- och affärsbyggnaden i funkisstil från år 1940 är planerad av arkitekt Erik Lindroos.



Den vid Mannerheimgatan belägna bensinstationen med funkisdrag från år 1938 och är planerad av J. Brander

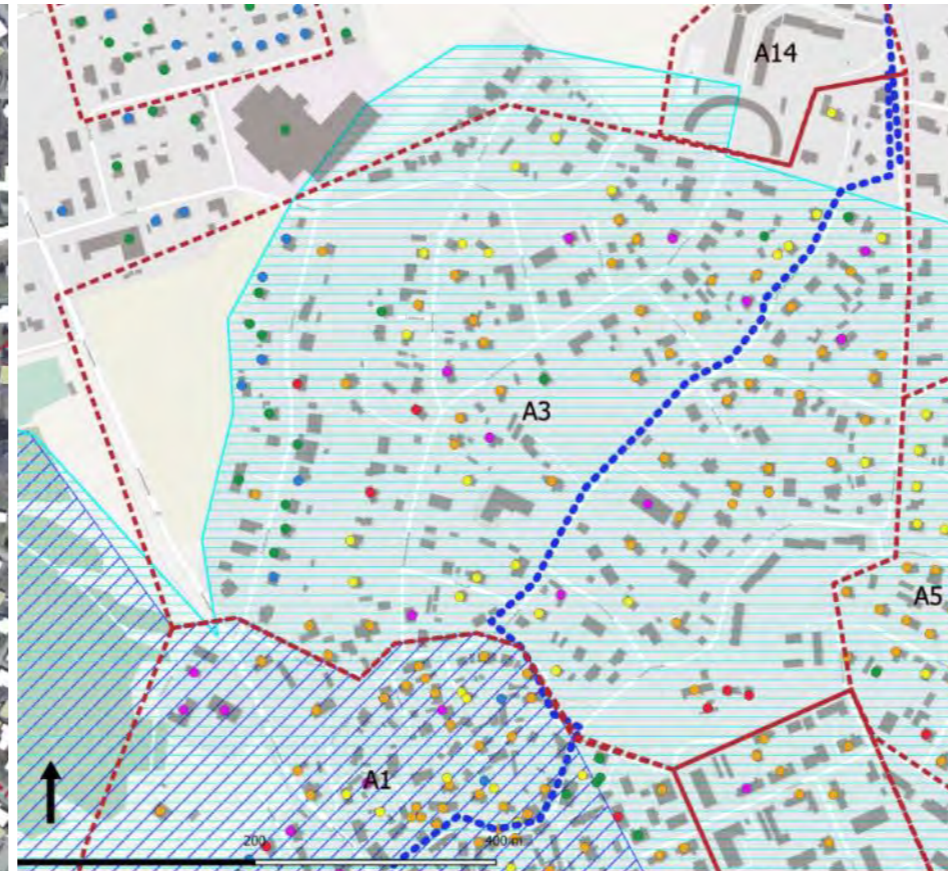


Borgå sötsaksfabrik fungerade tidigare i industribyggnaden vid Stadshusgatan. Den år 1916 färdigställda byggnaden är planerad av arkitekt Oscar Lundell. På 1970-talet övergick byggnaden i Borgå musikinstitutets användning. År 2020 brann det gamla trähuset på tomten och år 2021 skadades industribyggnaden av en ny brand.

# A3. PRÄSTGÅRDSBACKENS KULTURMILJÖ



Till Borgå Gamla stad tillhörande tätt bebyggt bostadsområde, vars stadsbild präglas av smalt gatunät som omges av trädplanteringar, stenmurar och plank samt småskalig bostadsbebyggelse från slutet av 1800-talet och 1900-talets början.



Gatorna som förgrenar sig från Gamla stan norrut, kantas av till sin storlek och typ varierande äldre småhusbosättning. Den småskaliga strukturen för-tätas ytterligare av gårdspanernas otaliga ekonomibyggnader. Ortoflygbild och grundkartans byggnader/ Borgå stad.



På 1870-talet placeras sig bosättningen främst längs den Gamla Kungsvägen och Östra Långgatan. Utdrag ur Senatens karta från år 1870-talet/ Riksarkivet.

- Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö
- Valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö, tie (RKY 2009)
- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950

## BESKRIVNING

### Historia

Prästgårdsbacken har byggts ut fritt på domprostens ägor utanför den forna stadsgränsen allt sedan 1700-talet. Området som ligger vid Stora Strandvägens gamla vägsträckning är ett till sin skala enhetligt område med ett tidsmässigt mångskiktat byggnadsbestånd. Områdets äldsta byggnader är stugor med rätt smal stomme av ett enda rums bredd. Till dem hör en bostadsbyggnad på adressen Gamla Kungsvägen 1, som undgick att förstöras i stadsbranden 1760. Empirestilen från mitten av 1800-talet representeras av bl.a. tingshuset (1854) och den f.d. skolbyggnaden.

### Nuläge

Prästgårdsbacken som gränsar till Gamla staden är ett tätt bebyggt småhusområde med en stark identitet som stöds av dess historia. I området finns ett omfattande, bevarat gammalt, i bymiljön starkt framträdande byggnadsbestånd från 1800-talet och början av 1900-talet, småhus och ekonomibyggnader. Senare kompletteringsbyggande har ofta utförts med tillämpande av gamla stilriktningar.

Byggnaderna ligger längs med smala gator som följer den sluttande terrängens kurvor i riktning mot staden. En av dessa gator är Gamla Kungsvägen. Huvudgatorna förbinds ställvis genom korta tvärgator. Vid gatorna finns ståtliga landskapsträd och rader av träd som är viktiga med tanke på gatubilden, samt bl.a. gamla stenmurar. Ibland avgränsas gårdarna av träplank, ibland av häckar. Gårdarnas rika grönska är framträdande i stadsbilden. En mer regelmässig gatumiljö bildar Tingshusvägens bostadshus i 1 ½ våning från återuppbyggnadstiden. Områdets ursprungliga atmosfär har bevarats trots nybyggande och förändringar av gatunätet.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Det gamla nätverket av smala gator, dess karaktär och vyerna som öppnar sig från gatorna
- Träd och stenmurar som avgränsar gatan samt traditionella träplank
- De grönskande, som trädgårdar anlagda gårdarna och de gamla gårdsbyggnaderna
- Den täta, småskaliga, i sluttande terräng infogade stadsstrukturen som är karakteristisk för Borgå
- Den särställning som Prästgårdens byggnadsgrupp intar i landskapet
- Kulturhistoriskt särskilt värdefullt, till sin karaktär väl bevarat byggnadsbestånd från 1700–1800-talet, samt byggnadsbestånd från början av 1900-talet och från återuppbyggnadstiden

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Genom området leder Gamla Kungsvägen som är av riksintresse
- Prästgårdsåkerns parkområde ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Huvuddelen av området hör till en mer omfattande värdefull kulturmiljö av landskapsintresse
- Bostadskvarteren har i delgeneralplanen 2004 skyddats med beteckningen AP/s
- Den 1992 fastställda detaljplan som är i kraft i området innehåller mycket litet skyddsbeteckningar. Det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

## LÄHTEITÄ JA AIEMPIA INVENTOINTEJA

### A3. PRÄSTGÅRDSBACKENS KULTURMILJÖ



Exempel av bosättningen på Prästgårdsbacken från 1800-talets slut och 1900-talets början.

Snedflygbild 04931-137/ Borgå stad.



Den gamla stensockeln är ett tecken på byggnadens höga ålder.



Gatuvyer från Gamla Kungsvägen.



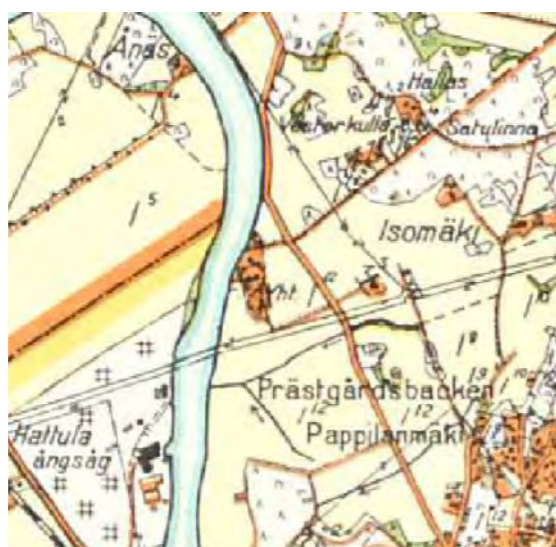
# A4. JÄRNBÖLE OCH PRÄSTGÅRDSÅKERNS KULTURMILJÖ



På Prästgårdens tidigare åkerområde i början av 1900-talet uppfört och på återuppbyggnadstiden tillbyggt småhusområde med tidsmässigt mångskiktat byggnadsbestånd. I norra Järnböle finns bevarad en områdeshelhet med bostadshus av villakaraktär från 1900-talets början. I områdets södra del vid Prästgårdsåker finns bevarat ett till sin stadsbild enhetligt kvarter från återuppbyggnadstiden.



På 1930-talskartan finns utmärkta Vesterkulla, Hallas och Satulinns tomter vid Jernbölevägen. Enskilda hus finns även vid nuvarande Finnbyvägen och Tingsgårdsvägen. För övrigt är området fortfarande odlat åkerområde som sträcker sig till ån. På den motsatta sidan av ån finns Hattula såg. Utdrag ur sockenkartan från år 1936 (KA).



De äldsta bevarade byggnaderna finns på området mellan Jernbölevägen och nuvarande Lingonvägen som 1920-30-talen delades upp i parceller.

Områdets södra del samt områdena i närheten av ån byggdes på återuppbyggnadstiden. Senare har området tillbyggt och äldre byggnader har på sina ställen ersatts med nybyggen. Åstranden är en del av det mer omfattande, nationellt värdefulla landskapsområdet Borgå ådal samt Borgå ådals värdefulla landskapsområde av landskapsintresse.

  Kulttuuriympäristön rajaus 2021  
  Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö  
  Porvoonjokilaakson valtakunnallisesti arvokas maisema-alue  
 vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)  
● 0- 1900  
● 1901- 1910  
● 1911- 1920  
● 1921- 1939  
● 1939- 1950  
● 1951- 1960

## BESKRIVNING

### Historia

Ännu i slutet av 1800-talet var området ett i huvudsak obebyggt ängs- och åkerområde. I områdets norra del vid Järnbölevägen låg ett torp. En del av Järnböles område parcellerades och bebyggdes under 1900-talets första årtionden. Kvarteren på strandsidan parcellerades 1948. Områdets södra del har till stor del bebyggts under återuppbyggnadstiden.

### Nuläge

Området är ett till sin karaktär grönskande och jämförelsevis tätt bebyggt, i fråga om sitt byggnadsbestånd tidsmässigt mångskiktat småhusområde. Borgå å och gamla stan har stor betydelse för områdets identitet.

De för återuppbyggnadstiden typiska smala och rätlinjiga gatorna kantas av häckar, på backkrönet och i sluttningarna finns stora landskapsträd som är framträdande i stadsbilden, bl.a. grupper av granar. I den äldre delen av Järnböle finns en bevarad grupp av egnahemshus från 1920-30 talet, som är av villakaraktär, med brutna tak eller sadeltak. Enstaka äldre byggnader har bevarats också på andra håll inom området. Områdets södra del har till större delen bebyggts på 1940-50-talet enligt en stadsplan som baserar sig på långa raka gatulinjer. Längs Rakavägen och Krokvägen har en mer enhetlig grupp småhus från återuppbyggnadstiden bevarats. På annat håll har stadsbilden ofta förändrats på grund av hur gamla byggnader har renoverats, senare kompletteringsbyggande, samt bl.a. stora garage och gårdsbeläggningar som har minskat på grönskan. Utanför kulturmiljöns områdesgräns har enstaka beaktansvärda byggnader från tidigt 1900-tal bevarats.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den täta, småskaliga stadsstrukturen som bygger på en regelbunden placering av byggnaderna
- Det grönskande helhetsintrycket, som bildas av gårdarna med trädgårdsplanteringar och klippta häckar som kantar gatorna samt landskapsträden.
- Vyerna mot ån, åstrandens traditionella karaktär
- Kulturmiljöns värdefulla, väl bevarade byggnader, som bör definieras på basen av en inventering på detaljplanenivå
- Den ställvis bibehållna, väl bevarade, för det tidiga 1900-talet och återuppbyggnadstidens karakteristiska stadsbilden

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Åstranden är en del av det mer omfattande, nationellt värdefulla landskapsområdet Borgå ådal samt Borgå ådals värdefulla landskapsområde av landskapsintresse
- På största delen av området är en 1962 fastställd detaljplan i kraft. Detaljplanerna innehåller inte skyddsbebyggelser för kulturmiljö
- Det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

## A4. JÄRNBÖLE OCH PRÄSTGÅRDSÅKERNS KULTURMILJÖ



Vy från Finnbyvägen. Nere vid åstranden finns bevarade rester av mindre träbryggor.



Bostadshuset från början av 1900-talet vid Lingonstigen hör till de äldsta på området.



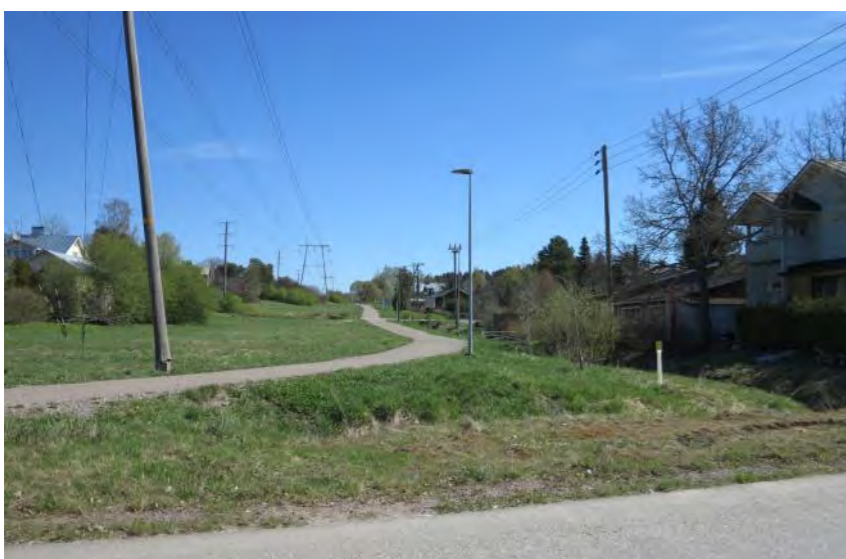
Snedflygbild 04931-168/ Borgå stad.



Vy från Lingonstigen i riktning mot ån.



Vid Linjegränden finns bevarad en tidig 1900-tals villa med mansardtak.



Området under kraftlinjen har utbyggt till park.



Äldre bostadshus vid Odonstigen.



Äldre tegelbyggnad Vid Östravägen som är sammanbyggd med en trävilla från 1900-talets början.

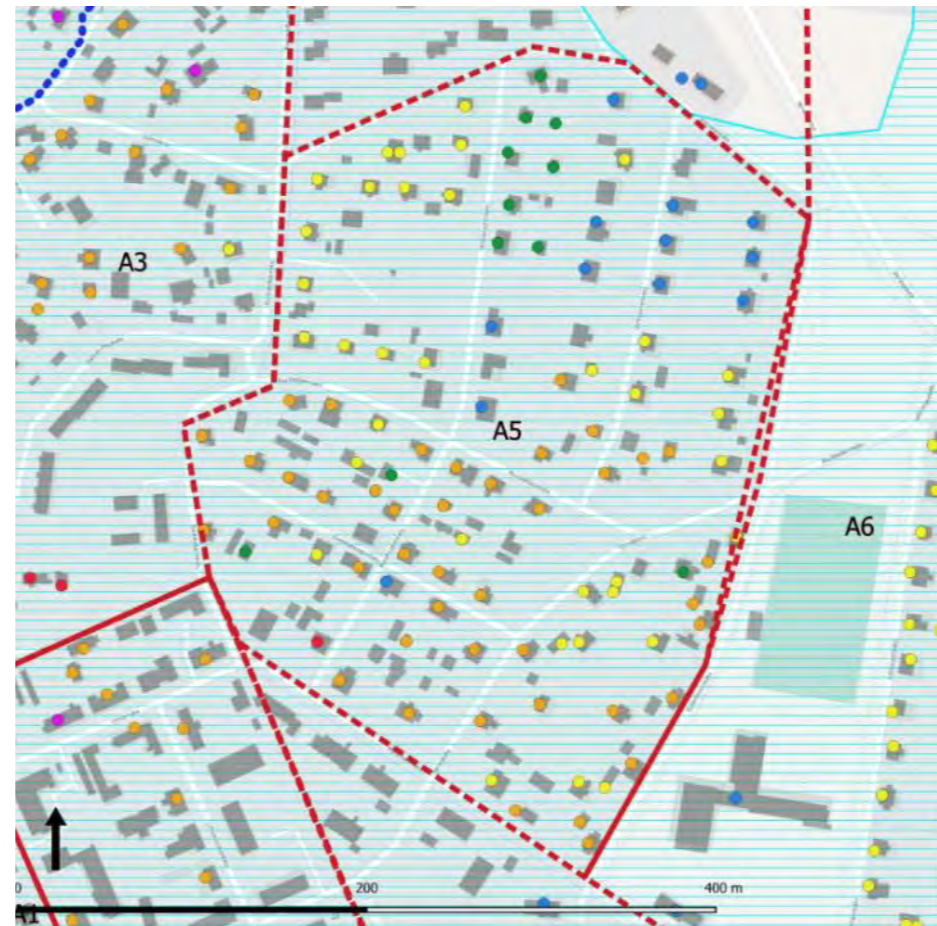
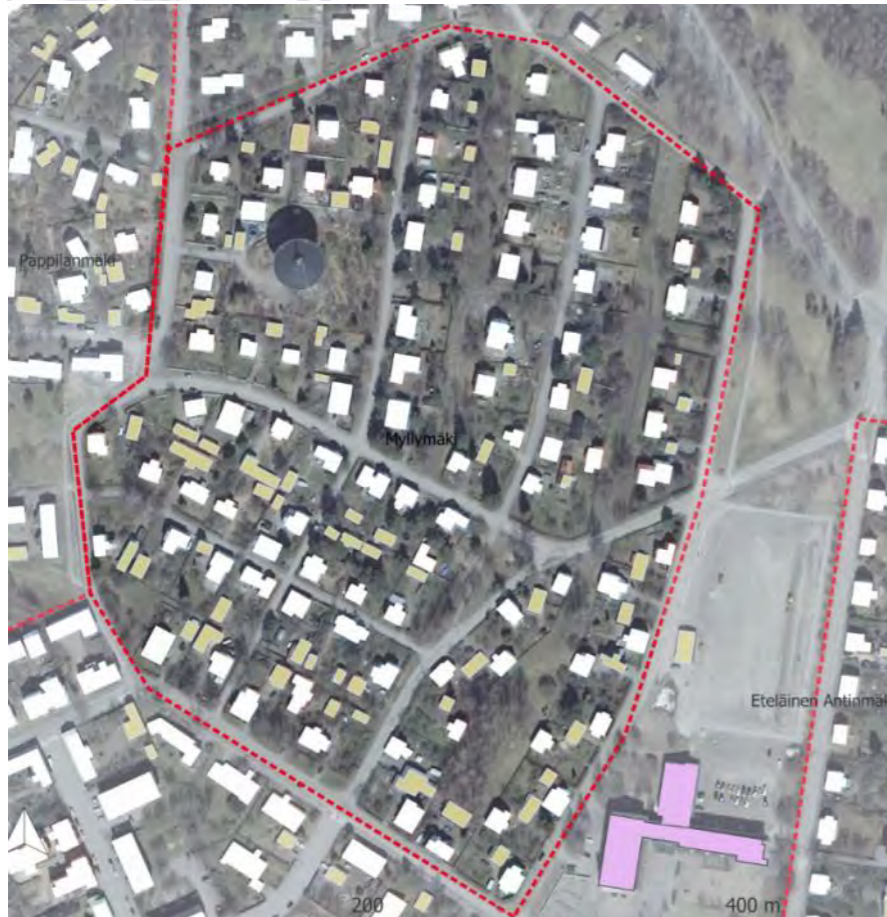


Vid Rakavägen har bevarats en till sin stadsbild enhetlig byggnadsgrupp från återuppbyggnadstiden.

# A5. KVARNBACKENS KULTURMILJÖ



Invid Borgå Gamla stad beläget tätt och enhetligt bebyggt, välbevarat småhusområde från 1920-talet som baserar sig på Jung & Jungs trädgårdsstadsplan. De brädfodrade byggnaderna med sadel- och mansardtak har drag av 1920-talsklassicismen.



Utdrag ur Senatens karta från år 1870-talet/ Riksarkivet.



  Kulttuuriympäristön rajaus 2021  
  Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö  
 vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)  
● 0- 1900  
● 1901- 1910  
● 1911- 1920  
● 1921- 1939  
● 1939- 1950  
● 1951- 1960

Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931. I planen anvisas en parkaxel som avslutas med en offentlig byggnad uppe på backkrönet.

## BESKRIVNING

### Historia

Det öster om Prästgårdsbacken belägna Kvarnbackens bostadsområde har huvudsakligen byggts under tidigt 1900-tal enligt en detaljplan uppgjord av arkitektbyrå Jung & Jung. De kvarter med brädfodrade egnahemshus som ligger längst åt sydväst har dock byggts redan innan planen blev färdig på 1910-talet. Det i en sluttning placerade Kvarnbacken betecknades i planen som ett egnahemsområde för arbetare. Områdets nordostliga del byggdes ut något senare under 1940- och 50-talet.

### Nuläge

Områdets struktur – kvarterens form, parkerna och vägnätet – är väl bevarad. En exceptionell lösning utgör parkzonerna och de i terrängen infogade gatorna som delar in raderna av tomter. Bostadsbyggnaderna ligger växelvis vid gatan eller i kanten mot parken. Byggnaderna följer 1920-talsklassicismens stilideal med sina branta sadel- eller mansardtak och brädfodrade fasader. En del av husen har dock renoverats eller byggts till så att deras fasader har förändrats. I området förekommer också egnahemshus från 1950-talet i 1 ½ våning med putsade fasader, samt senare nybyggnader. På kullens högsta punkt, som avslutning på parkens huvudaxel, står ett vattentorn på den plats som i den ursprungliga planen hade anvisats för en offentlig byggnad.

Till den mer omfattande planhelheten hör en bred parkzon öster om området samt kvarters- och parkområden som fortsätter på andra sidan om den.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Bertel Jungs stadsplan som är en tillämpning av trädgårdsstadsideologin
- Den täta, småskaliga stadsstrukturen, där byggnaderna är regelbundet placerade intill gatulinjen eller längst in på tomterna
- Parkvägarna som korsar kvarteren och Vattentornsparken
- De smala gatornas karaktär och avgränsning
- Kulturmiljöns värdefulla, till sin karaktär enhetliga och väl bevarade byggnadsbestånd
- De grönskande, planterade gårdarna av trädgårdskaraktär och de gamla gårdsbyggnaderna som avgränsar dem

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av landskapsintresse
- Bostadskvarteren är skyddade i delgeneralplanen 2004 med beteckningen AP/s
- Huvuddelen av områdets byggnader har skyddats i den år 2009 fastställda detaljplanen

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Asemakaavan muutosta varten laadittu rakennusinventointi, Porvoon kaupunki.
- Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007

## A5. KVARNBACKENS KULTURMILJÖ



*P.g.a. topografin framträder byggnaderna i slutningen som en mångskiftad och tät-bebyggd stadshelhet.*



*Snedflygbild 04931-137/ Borgå stad*



*Den på området upprepan byggnadstypen med mansardtak har drag av 1920-talsklassicismen. Parkstråket genom området ansluter sig i öster till ett större parkområde.*

*Områdets präglas av grönskande trädgårdstomter, som avgränsas av häckar, stenmurar och plank.*



*Vattentornet på backkrönet är ett landmärke i landskapet.*



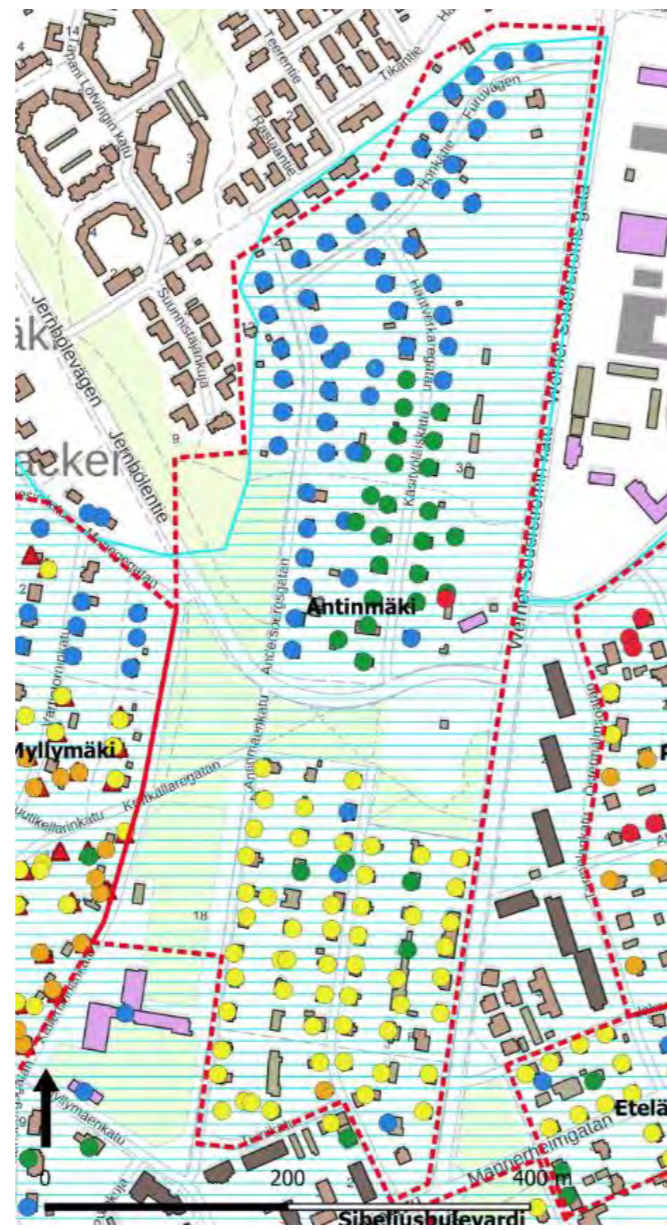
*Tomträderna avskiljs av breda parkstråk.*



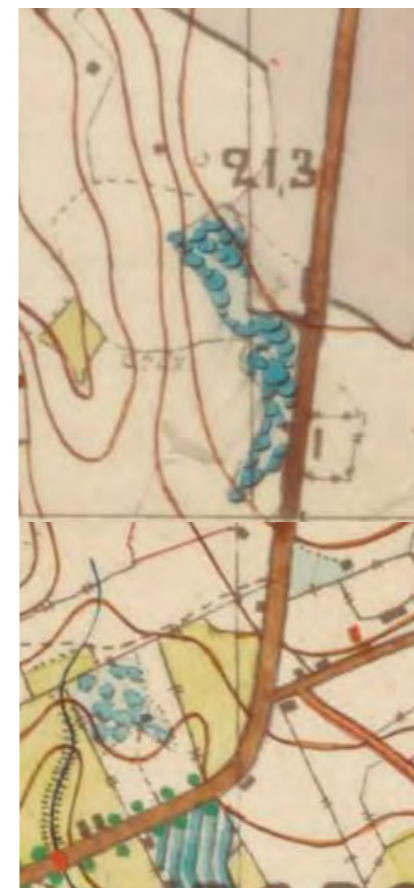
# A6. ANDERSBACKENS KULTURMILJÖ



Öster om Gamla stan beläget tätbyggt, enhetligt och välbevarat småhusområde, som baserar sig på Jung & Jungs trädgårdsstadsplan. Området delas av ett parkområde. Det södra området, där en byggnadstyp med mansard- och sadeltak upprepas, har en enhetlig stadsbild med stark egen karaktär. Det norra området är byggt med småhus från återuppbyggnadstiden.



- Kulttuuriympäristön rajaus 2021
- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950
- 1951- 1960



Utdrag ur Senatens karta från år 1873/ Riksarkivet



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931.

## BESKRIVNING

### Historia

Den breda parkzonen öster om Kvarnbacken samt de rätlinjiga Andersbergsgatan och Hantverkaregatan har anlagts under det tidiga 1900-talet enligt arkitektbyrå Jung & Jungs stadsplan, som är en tillämpning av trädgårdsstadsideologin.

### Nuläge

Den till sin stadsbild enhetliga zonen söder om gatorna består av på 1920-talet uppförda egnahemshus med sadeltak eller brutet tak, som ligger relativt tätt och gränsar till gatulinjen. Inne i kvarteren finns trädgårdar med gårdsbyggnader.

Den norra delen av området norr om Jernbölevägen byggdes ut på basen av stadsplanen under 1940- och 1950-talet. På detta område utgörs byggnadsbeståndet i huvudsak av småhus av typhuskaraktär från återuppbyggnadstiden. Vid Hantverkaregatan finns bl.a. en enhetlig grupp typsmåhus i en våning från 1940-talet.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Bertel Jungs stadsplan som är en tillämpning av trädgårdsstadsideologin
- Den täta, småskaliga stadsstrukturen, där byggnaderna placerar sig regelbundet längs de långa smala gatorna.
- Gatornas karaktär och avgränsning
- Parkkompositionen som strukturerar området
- Kulturmiljöns till sin karaktär enhetliga och väl bevarade byggnadsbestånd
- Byggnadsbeståndets ursprungliga stildrag och detaljer
- I den södra delen den exceptionellt enhetliga stadsbildshelheten som formas av byggnader och miljö
- De grönskande gårdarna av trädgårdskaraktär och de gamla gårdsbyggnaderna

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av landskapsintresse
- Området är skyddat i delgeneralplanen 2004 med beteckningen AP/s
- Kvartersområdena i den södra delen av Andersberg är i den år 2020 fastställda detaljplanen skyddade med beteckningen A/s. Den norra delens på 1960-talet fastställda detaljplan innehåller inte skyddsbebyggelser. För detta område rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Antinmäns eteläosa, rakennushistorian selvitys ja taloinventointi 2016/ Borgå stad, stadsplaneringen.
- Itä -Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007.



# A6. ANDERSBACKENS KULTURMILJÖ

## SÖDRA ANDERSBACKEN



Vy från Werner Söderströms gata.



Vy från Werner Söderströms gata.



Snedflygbild 04931-120/ Borgå stad



Vy från Hantverkaregatan.



Vy från Hantverkaregatan.



Vy från Andersbergsgatan.

# A6. ANDERSBACKENS KULTURMILJÖ

## NORRA ANDERSBACKEN



I södra delen av Hantverkaregatan avgränsas gatumiljön av typsmåhus i 1 våning från återuppbyggnadstiden.



I norra delen av Hantverkaregatan förekommer återuppbyggnadstidens småhus i 1½ våning. De till sina drag enhetliga och regelbundet placerade byggnaderna, häckplanteringarna och gräsmattorna längs gatorna bidrar till en enhetlig stadsbild.



Vy från Furuvägen



Norra Andersbacken är bebyggd med 1 och 1½ våning höga småhus från återuppbyggnadstiden. Den regelbundna placeringen och grupperingen av byggnaderna enligt hustyp bidrar till en enhetlig och urban stadsbild. Snedflygbild 04931-120/ Borgå stad.



Andersbergsgatan är bebyggd med enskilt planerade putsade småhus från återuppbyggnadstiden

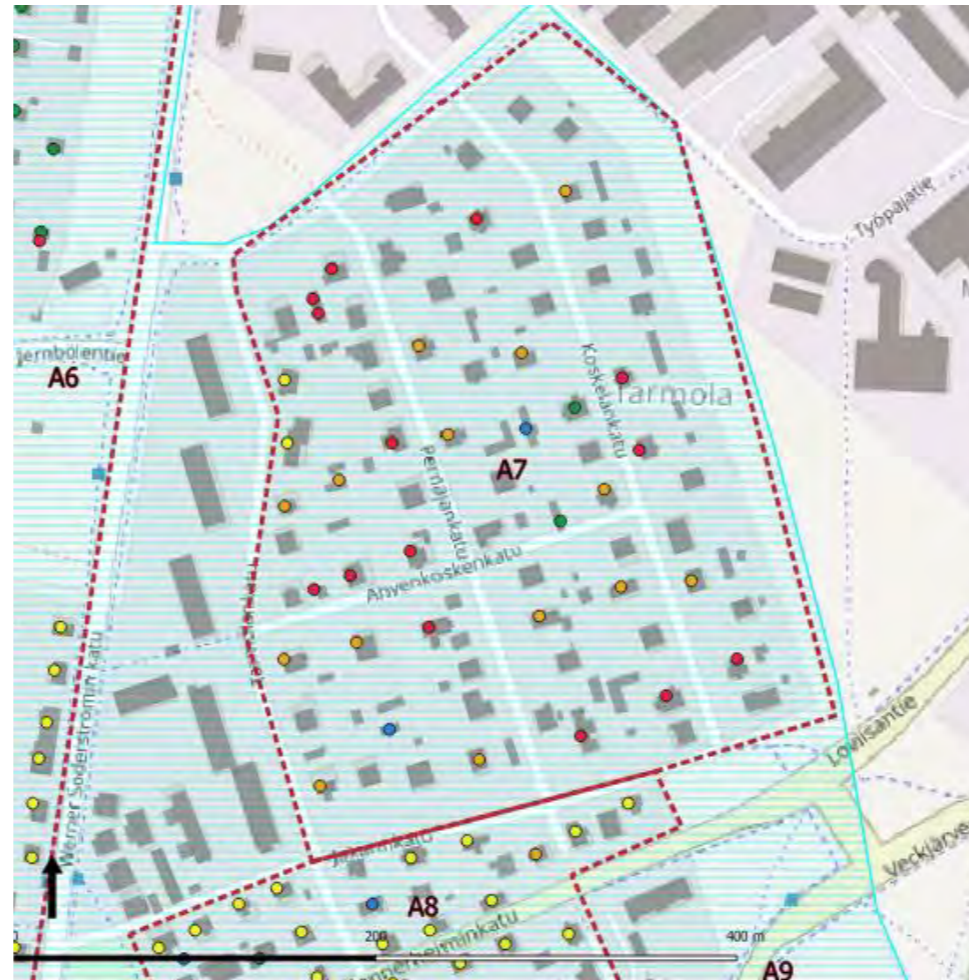


Småhus på backkrönet vid Hantverkaregatan.

# A7. NORRA ÖSTERMALMS KULTURMILJÖ



I början av 1900-talet för arbetarbosättningen byggd, och senare enligt Jung & Jungs stadsplan tillbyggt småhusområde vid utkanten av Borgå centrum. Byggnadsbeståndet är tidsmässigt mångskiktat. I stadsbilden framträder flertaliga trähus av villatyp från 1900-talets början, samt en för trädgårdsstaden karakteristisk grönska och parkartad gatumiljö.



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931. Kvarteren vid Werner Söderströmsgatan byggdes på 1960-talet avvikande från Jungs plan och den planerade parkkompositionen med offentliga byggnader till Kvarnbacken förverkligades inte enligt den ursprungliga planen.

- Kulttuuriympäristön rajaus 2021
- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950
- 1951- 1960

Området på sockenkartan från år 1936.



## BESKRIVNING

### Historia

Östermalms område som byggdes för arbetare efter storstrejken 1905 öster om Werner Söderströms gata införlivades med Jung & Jungs stadsplan. På området hade redan under 1900-talets första år före stadsplanen byggts 11 hus om sex rum.

### Nuläge

De längs Mannerheimgatan och Jackarbygatan belägna egnahemshusen från 1920-talet med brutet tak eller sadeltak bildar numera Östermalms mest enhetliga och bäst bevarade helhet. Dess norra del har genom kompletteringsbyggande blivit mer heterogen till sin åldersstruktur och typologi. I områdets stadsbild är ändå det första byggnadsskedets byggnadsbestånd från det tidiga 1900-talet fortfarande framträdande.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Bertel Jungs stadsplan som är en tillämpning av trädgårdsstadsideologin
- Den täta, småskaliga stadsstrukturen
- Gatornas parkliknande karaktär och avgränsning
- Kulturmiljöns under det tidiga 1900-talet uppförda, till sin karaktär enhetliga och väl bevarade byggnadsbestånd
- De grönskande gårdarna av trädgårdskaraktär och de gamla gårdsbyggnaderna som avgränsar dem

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området är en del av mer omfattande av landskapsintresse kulturmiljö
- Områdets år 1973 fastställda detaljplan innehåller inte skyddsbebyggelse. Det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä- Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007

## A7. NORRA ÖSTERMALMS KULTURMILJÖ



Vy från Pernågatan, till vänster en villa från 1900-talets början.



Ståtliga landskapsträd vid Jackarbygatan.



Snedflygbild 04931-120/ Borgå stad



Villa från 1900-talets början vid Pernågatan.



Villa vid Forsbygatan.



Byggnaderna är placerade varierande antingen vid gatan eller längre inne på tomten. En vacker stålport vid Pernågatan.



Villa från 1900-talets början vid Jackarbygatan.



Villa från 1900-talets början vid Forsbygatan.



Stadsplaneändringen från år 1962 möjliggjorde betydande tillbyggande. De nya byggnadsplatserna placerades varierande antingen vid gatan eller vid tomtens bakgräns. Under åren 1965-1968 byggdes på området ett stort antal elementhus i två våningar planerade av arkitekt Aatos Issakainen. Husen avviker till sin typ och sitt fasadmaterial från omgivningen.

# A8. SÖDRA ÖSTERMALMS KULTURMILJÖ



Enligt Jung & Jungs stadsplan huvudsakligen under 1920 och 1930- talen bebyggt småhusområde vid utkanten av Borgå centrum. Inom området finns till sin stadsbild välbevarad småhusbebyggelse med stads-karaktär från 1900-talets början. Stadsbilden präglas av rader längs gatorna placerade småhus, samt en för trädgårdsstaden karakteristisk grönska med små kvartersparker



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931. Kvarterstrukturen med små park- och torgområden har förverkligats enligt planen.

- Kulttuuriympäristön rajaus 2021
- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950
- 1951- 1960

## BESKRIVNING

### Historia

Områdets stadsstruktur grundar sig på arkitektbyrå Jung & Jungs stadsplan från år 1915 (fastställd 1930) som är en tillämpning av trädgårdsstadsidén.

### Nuläge

Helhetslösningen i Jung & Jungs stadsplan, med trähus som kantar gatorna, kvartersparker och grönskande gårdar är väl bevarad. I områdets norra del längs Mannerheimgatan och Jackarbygatan har en till sin stadsbild mycket enhetlig grupp av 1920-talets egnahemshus med trädgårdar bevarats, med brutet tak eller sadeltak. Den senare, under 1930- och 1950-talen utbyggda södra delen är mer mångskiktad till sin karaktär.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Bertel Jungs stadsplanlösning som är en tillämpning av trädgårdsstadsidén
- Den täta, småskaliga stadsstrukturen
- Gatornas parkliknande karaktär och avgränsning
- De små planterade offentliga platserna
- Kulturmiljöns under det tidiga 1900-talet uppförda, till sin karaktär enhetliga och väl bevarade byggnadsbestånd
- De grönskande gårdarna av trädgårdskaraktär och de gamla gårdsbyggnaderna som avgränsar dem

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBeslut

- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av landskapsintresse
- Området är skyddat i delgeneralplanen 2004 med beteckningen AP/s
- Områdets år 1988 fastställda stadsplan innehåller inte skyddsbeteckningar, det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä- Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007

## A8. SÖDRA ÖSTERMALMS KULTURMILJÖ



*I stadsbilden enhetlig grupp av småhus från 1920-30-talen vid Mannerheimgatan.*



*I stadsbilden enhetlig grupp av småhus från 1920-30-talen vid Östermalmsgatan.*



Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021



*Snedflygbild 04931-120/  
Borgå stad*



*För 1920-talet typiska egnahemshus med brant lutande sadeltak vid Östermalmsgatan. Takfoten är ofta sluten och avslutas i gaveln med vågrät list, fönstren är vanligen 6-rutiga, i gaveln förekommer även halvcirkelformade lunettfönster och på taken små frontonfönster.*



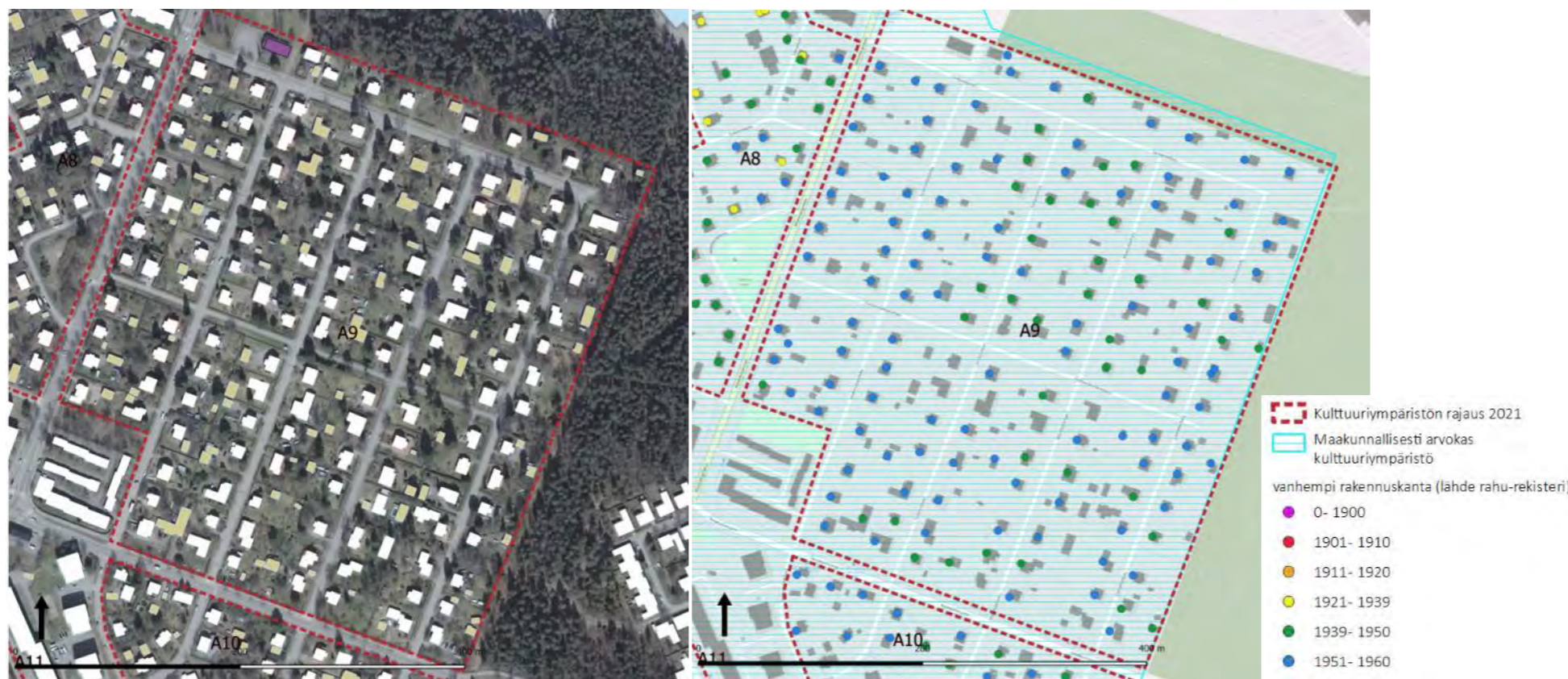
Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

## A9. NORRA VELKALA KULTURMILJÖ



Småhusområde med stadskaraktär från 1930-1950 talen som baserar sig på Jung & Jungs stadsplan.

Byggnadsbeståndet består huvudsakligen av återuppbyggnadstidens typsmåhus, därtill finns även enskilt planerade rappade eller träfodrade egnahemshus och flerfamiljshus i två våningar.



Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet / Riksarkivet.



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931. De närliggande kvarteren till Wittenbergsgatan ingick i planen, det övriga området anvisades som planreservat. Torg- och parkområdet i korsningen av Wittenbergsgatan och Vårbergavägen förverkligades inte.

### BESKRIVNING

#### Historia

Under återuppbyggnadstiden, i slutet av 1940-talet och början av 1950-talet, utvidgades staden betydligt. På tidigare åkermark kring staden och i skogssluttningarna placerades flera egnahemsområden med typhus och stora nyttoträdgårdar, som medgav odling för husbehov. Velkala parcellerades för återuppbyggnadstidens bostadshus och nyttoträdgårdar med 1915 års detaljplan som utgångspunkt. Stadsstrukturen grundar sig på Jung & Jungs detaljplan från 1930.

#### Nuläge

Stadsstrukturen baserar sig på en regelbunden rutnätsplan, småhustomternas storlek är ca 27 x 40 meter. Ekonomibygnaderna var från början sammanbyggda med grannomtens uthus längs tomtens bakre gräns. Längs gatan fanns en 5-10 m bred planterad zon. Den nu gällande detaljplanen tillåter en maximal bygghöjd om 1 2/3.

I slutet av 1940-talet och början av 1950-talet anlagt småhusområde, som har bevarats enhetligt till sin skala och karaktär från återuppbyggnadstiden. Förutom den typiska byggnadstypen med 1½ våning finns det en grupp urbana småhus i två våningar för flera familjer. Senare kompletteringsbyggen förekommer i mycket liten utsträckning, dessa härrör främst från 1960-1970-talet.

### KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Bertel Jungs stadsplan som är en tillämpning av trädgårdsstadsideologin
- Den enhetliga stadsbilden, som definieras genom byggnadernas regelmässiga placering på tomten, byggnadens volymfördelning och skala, taklutning, samt färgsättning, fönstertyper och fasadmateriell som är typiska för byggnadstiden
- De klippta häckarna som avgränsar gaturummet och gårdsträden som framträder i gatubilden
- De grönskande trädgårdstomterna som inte ingärdas av staket
- Raderna av gatuträd längs huvudgatorna
- Det värdefulla byggnadsbeståndet från återuppbyggnadstiden och dess ursprungliga karaktärsdrag
- De gamla gårdsbyggnaderna

### TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av landskapsintresse. I beskrivningen omnämns särskilt Velkala småhusområde
- Området är i delgeneralplanen 2004 skyddat med beteckningen AP/s
- Detaljplanen från år 1962 innehåller inte skyddsbebyggelser, det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

### KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä -Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007

## A9. NORRA VELKALA KULTURMILJÖ



*Vy från Gördelmakaregatan.*



*Snedflygbild 04931\_090/ Borgå stad*



*Vy från Buntmakaregatan.*



*Typiska småhus på området.*



*Fönsterkanterna på småhuset vid Skyttegatan är markerade med keramiska plattor.*



*Wittenbergsgatan kantas av putsade småhus från 1950-talets början. De klippta häckarna samt träden inne på tomterna och trädplanteringarna vid gatorna har en viktig roll i stadsbilden.*



# A10. SÖDRA VELKALA AND- OCH MÅSVÄGENS KULTURMILJÖER

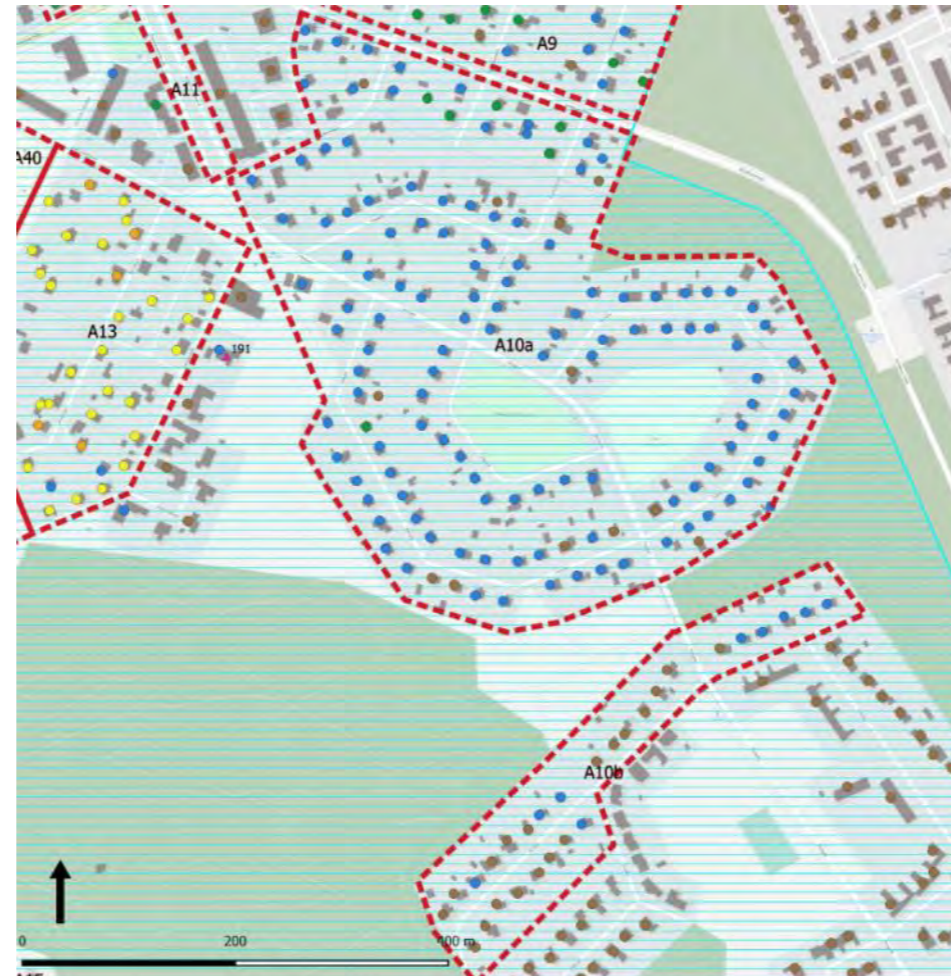
Inventering 2021 Sårbarhetsgrad B



Till sin stadsbild enhetligt bostadsområde från 1950-talets slut. Området karakteriseras av en stadsstruktur med interna parker som omges av kringgående gator med småhusbebyggelse från återuppbyggnadstidens senare skede, samt grönskande trädgårdsmiljö med häckplanteringar.



Ortoflygbild och baskartans byggnader. Byggnaderna är placerade längs gatorna åtskilda av ett planteringsområde och enligt ett regelbundet mönster.



Området byggdes på 1950-talet, av byggnader från senare årtionden finns bara enstaka exempel. Byggnadernas byggår enligt byggnadsregistret.

Kulttuuriympäristön rajaus 2021

Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)

- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950
- 1951- 1960

## BESKRIVNING

### Historia

Södra Velkala ligger utanför Bertel Jungs detaljplan från 1931 och planlades först på 1950-talet.

Nyttoträdgårdstanken syns ännu i det år 1957 planlagda och på 1960-talet uppförda egnahemsområdet vid Rönnvägen, som kännetecknas av de lägre egnahemshusen i en våning och det till sin karaktär enhetliga gaturummet.

### Nuläge

Småhustomterna har grupperats längs svängda tomtgator. Huvudgatan, Rönnvägen, klyver området. I mitten av området finns två parkområden som gränsar till huvudgatan.

Till sin karaktär och skala synnerligen enhetligt småhusområde från återuppbyggnadstiden, byggt under slutet av 1950-talet och början av 1960-talet.

Vid Häggvägen finns en enhetlig grupp industriellt tillverkade typsmåhus i en våning från 1950-talet.

I övrigt är tomterna bebyggda med småhus med typhusdrag från återuppbyggnadstiden, tomtvis varierande mellan 1 eller 1½ våning.

Senare kompletteringsbyggen förekommer i mycket liten utsträckning, dessa härrör främst från 1960–1970-talet. I detaljplanen har kvartersparker planerats inne i kvarteren.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den enhetliga stadsbilden, som definieras genom byggnadernas regelbundna placering på tomterna, volymfördelningen och skalan, takvinkeln, fasadmaterialet och färgsättningen.
- Området har fått sin särskilda identitet av de centrala parkområdena, runt vilka bosättningen fördelar sig. Vyerna genom parkområdet.
- De svängda gatornas karaktär, de klippta häckarna som avgränsar gaturummet och de vackra gårdsträden som framträder i gatubilden
- De grönskande trädgårdstomterna
- Det värdefulla byggnadsbeståndet från återuppbyggnadstiden och dess ursprungliga karaktärsdrag
- De ursprungliga gårdsbyggnaderna, deras placering, hierarki och skala

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av landskapsintresse. I beskrivningen omnämns särskilt Velkala småhusområde
- Området är i delgeneralplanen 2004 skyddat med beteckningen AP/s
- Detaljplanen från år 1962 innehåller inte skyddsbeteckningar, det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä -Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007

## A10. SÖDRA VELKALA AND- OCH MÅSVÄGENS KULTURMILJÖER



*Gatuvy från Häggvägen. Den kringgående gatan med öppet gaturum och Puutalo Oy:s en-våningstypus från 1950-talets slut har en stark egen karaktär.*



*Gatorna avgränsas av klippta häckar och ett smalt parti av gräsmatta.*



*Puutalo Oy:s typus Pähkinä vid Häggvägen.*



*Byggnaderna är placerade med långsidan mot gatan.*



*De interna parkerna omges av kringgående gator med småhus från återuppbyggnadstidens senare skede. Snedflygbild 04931\_090/ Borgå stad.*



*Det vackert planterade parkområdet i områdets mitt fungerar som ett sammankopplande lek- och rekreationsområde.*

# A11. SIBELIUSBULEVARDENS KULTURMILJÖ



I Borgå unik boulevard som baserar sig på Jung&Jungs stadsplan. Gatan kantas av till sin stadsbild enhetlig och välbevarad tvåvåningsbebyggelse från 1920-talet. Parkpromenaden i gatans mitt omges av en ståtlig gammal parkallé.



Byggnadernas byggår enligt byggnadsregistret.

- 1911 - 1920
- 1921 - 1939
- 1939 - 1950
- 1951 - 1960



De något kubformade byggnaderna är placerade fast i gatulinjen. De i boulevardens södra del senare byggda höghuskvarteren i avvikande skala, har lämnats utanför avgränsningen. Ortoflygbild och grundkartans byggnader / Borgå stad.



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931.



Utdrag ur Senatens kartan från 1870-talet/ Riksarkivet.

## BESKRIVNING

### Historia

Områdets stadsstruktur grundar sig på arkitektbyrå Jung & Jungs stadsplan från år 1915 (fastställd 1930) som är en tillämpning av trädgårdsstadsidén. Området har bebyggt på 1920-1930-talet med till sin karaktär enhetliga urbana småhus och små flervåningshus.

### Nuläge

Jung&Jungs stadsplan har förverkligat söder om Mannerheimgatan vad gäller gatunätet. Sibeliusbulevarden med sina väl bibehållna trädtrader och bostadsbyggnader från 1930-talet i två våningar med sadeltak eller valmade tak bildar en helgjuten gatumiljö också för byggnadernas del.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

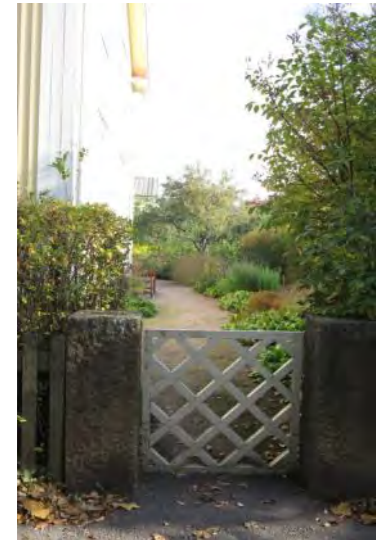
- Strukturen i Bertel Jungs stadsplan som är en tillämpning av trädgårdsstadsidén
- Den enhetliga stadsbilden, som definieras genom byggnadernas regelbundna placering på tomterna längs gatulinjen, samt det till sin karaktär och skala mycket enhetliga byggnadsbeståndet
- Sibeliusbulevardens särskilda karaktär av parkgata, allén med parkgången mellan trädtrader, vyerna längs gatan, avslutningarna
- De grönskande trädgårdstomterna
- Det kulturhistoriskt värdefulla byggnadsbeståndet från 1920- och 1930-talet och dess ursprungliga karaktärsdrag
- De gamla gårdsbyggnaderna

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av landskapsintresse
- Området är i delgeneralplanen 2004 skyddat med beteckningen AP/s och A/s
- Områdets år 1988 fastställda stadsplan innehåller inte skyddsbebyggelse, det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

# A11. SIBELIUSBULEVARDENS KULTURMILJÖ



Snedflygbild 04931-120/ Borgå stad

Till vänster vyer från området. Byggnaderna vid bulevarden är i huvudsak brädfodrade flerfamiljshus i två våningar med lågt sadeltak. Även enstaka mindre enfamiljshus förekommer. Gatan avgränsas av häckplanteringar och plank samt de närliggande byggnaderna. De med omsorg artikulerade ingångarna på gatusidan upplivar gatumiljön.

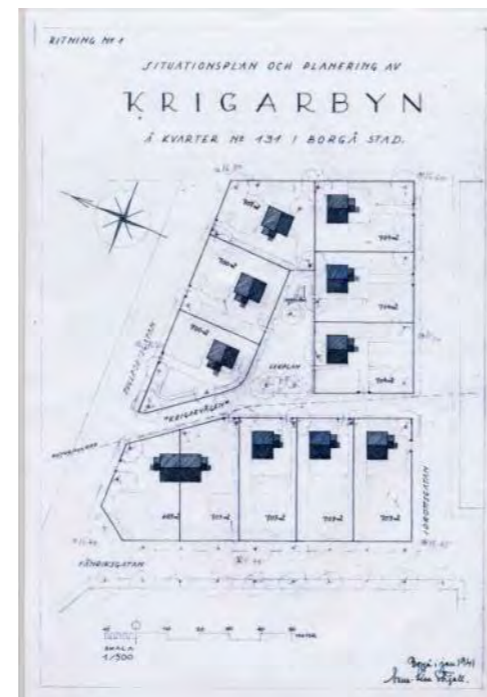
# A12. KRIGARBYNS KULTURMILJÖ



Till sin stadsbild enhetligt område som består av återuppbyggnadstidens småhus, nyttoträdgårdar och gemensamma ytor placerade i kvarterens mitt. Området som baserar sig på stadsplaneändringen från år 1941, byggdes för krigsinvalidier med donationsmedel från Sverige.



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931. Krigarbyn byggdes i kvarter 51 norr om idrottsplanen, samt väster om planen på området som i Jungs stadsplan planerats som parkområde.



Kulttuuriympäristön rajaus 2021

vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)

- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950
- 1951- 1960

Situationsplan från år 1941, uppgjord av Anna-Lisa Stigell. I kvarterets mitt planerades en lekplan.

## BESKRIVNING

### Historia

Krigarbyn har sitt upphov i operationen för de evakuerade karelarnas bosättning efter vinterkriget. En insamling som hade startats till hjälp för en karelarfamilj utvecklades till ett större projekt, som ledde till att Krigarbyn förverkligades. Staden ägde ett område som hade planlagts för flervåningshus, men man antog att det skulle bli dyrt att påla den vattensjuka marken.

Området planlades på nytt som småhusområde enligt en plan uppgjord av Anna Lisa Stigell år 1941 och enligt den byggdes Krigarbyn, hus för hus. Krigsinvalidier med familj fick sina hem i området. Sammanlagt uppfördes 21 bostadshus på området, ett möteshus med bastu, en tvättinrättning och ett daghem.

Svenska schlagersångare donerade inkomsten från en del av sina konserter till Krigarbyn i Borgå och fick hus uppkallade efter sig, som "Alice" och "Sickan". I det hus som tillägnades Anders Bjelle fungerar numera daghemmet Bjellebo.

(<https://porvoossa.fi/historia/>)

### Nuläge

Den till sin stadsbild enhetliga helheten består av små bostadsbyggnader med sadeltak och nyttoträdgårdar, nu delvis förändrade, i anslutning till dem. Tomterna avgränsas mot gatan med en enhetlig, tuktad häck. Typhuset byggdes enligt uppgift med donationsmedel från Sverige och enligt svensk standard.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den enhetliga stadsbilden, som definieras genom byggnadernas regelbundna placering på tomterna, volymfördelningen och skalan, takvinkeln, fasadmaterialet och färgsättningen.
- De klippta häckarna som avgränsar gaturummet och de vackra gårdsträden som framträder i gatubilden
- De grönskande trädgårdstomterna
- Det värdefulla byggnadsbeståndet från återuppbyggnadstiden och dess ursprungliga karaktärsdrag, detaljer och fasadernas färgsättning
- De gamla gårdsbyggnaderna
- De inne i kvarteren anlagda parkerna och lekplatserna
- Korttelien sisäiset puistot ja leikkipaikat

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av landskapsintresse
- Kvarteren 131 och 132 är i delgeneralplanen 2004 skyddade med beteckningen AP/s
- Kvartersområdena är i den år 2004 fastställda detaljplanen skyddade med områdesbeteckningen AO/s-1

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Soturinkylän historianselvitys ja inventointi. Borgå stad.
- Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007

## A12. KRIGARBYNS KULTURMILJÖ



*Bilder från området. En del av byggnaderna har senare fått en grann röd färgsättning.*



Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021



*Flygbild från år 1955. Bilden visar hur tomterna till sin början planterades enligt en enhetlig trädgårdsplan. Tomterna avgränsas av klippta häckar. MML <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>*



Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

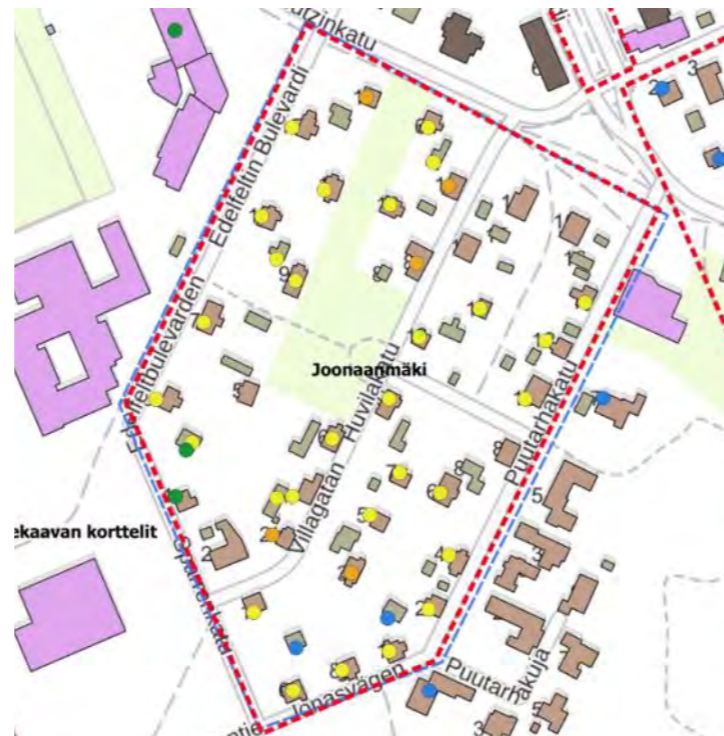
# A13. JONASBACKENS KULTURMILJÖ



Området, placerad i en brant sluttning, planerades i Jung&Jungs plan som en avslutning för Sibeliusbulevarden. Området byggdes på 1920- och 1930-talen för arbetarfamiljer och avskiljer sig från omgivningen som en egen karakteristisk helhet.



Flygbild- nuläge.



- Kulttuuriympäristön rajaus 2021
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
- 0- 1900
  - 1901- 1910
  - 1911- 1920
  - 1921- 1939
  - 1939- 1950
  - 1951- 1960



Flygbild från år 1955. MML <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>  
Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931. (Riksarkivet). Den i planen anvisade axialkompositionen med parker och offentliga byggnader, förverkligades bara till en del. Planen är inte i nord-sydlig riktning.

## BESKRIVNING

### Historia

Områdets stadsstruktur grundar sig på arkitektbyrå Jung & Jungs stadsplan från år 1915 (fastställd 1930) som är en tillämpning av trädgårdsstadsidén. Jonasbacken som byggdes ut under 1920-30-talet som avslutning på Sibeliusbulevarden planlades veterligen speciellt för arbetarfamiljer.

### Nuläge

Området som ligger i en brant sluttning är uppbyggt kring tre längsgående gator, en parkaxel som leder uppåt i sluttningens mittlinje och två kvartersparker längs med sluttningen. De för en eller flera familjer avsedda stockbyggda husen på sina rymliga tomter gränsar liksom på Kvarnbacken växelvis mot gatan och mot parken. Jonasbackens på 1920- och 1930-talet uppförda villalikhade bostadsbyggnader är synnerligen väl bevarade. Inflytande från jugend och 1920-talsklassicism kan spåras i deras stildrag. Högre upp i sluttningen, öster om Trädgårdsgatan finns en rad låga egnahemshus från 1960-talet.

I Linnankoskigatans södra ända finns två äldre villor från sekelskiftet 1800–1900, samt det nuvarande vandrarhemmet som byggdes som förlossnings-sjukhus.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den enhetliga stadsbilden, som definieras genom byggnadernas regelbundna placering på tomterna, volymfördelningen och skalan, takvinkeln, fasadmaterialet och färgsättningen.
- Gaturummets karaktär och avgränsning
- De grönskande trädgårdstomterna
- Kulturmiljöns värdefulla byggnadsbestånd och dess ursprungliga karaktärsdrag
- De gamla gårdsbyggnaderna
- Parkområdet och landskapsträden
- Träarkitekturen i institutionsbyggnaderna från sekelskiftet 1800–1900

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Område är skyddat i delgeneralplanen 2004 med beteckningen AP/s
- Områdets gamla byggnader är skyddade med sr-beteckningar i den år 1995 fastställda detaljplanen

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä
- Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys. Katariina Ockenström 2007

## A13. JONASBACKENS KULTURMILJÖ



Snedflygbild 04931-106/ Borgå stad



Domkyrkan som utgör en avslutning för den långa stadskompositionen med parkaxel, är dold av den storvuxna granen.



Ovan bilder från området. De enskilt planerade byggnaderna från 1920-och 1930-talen har mansard- eller sadeltak samt för tidsperioden typiska detaljer. Den sluttande terrängen öppnar vyer såväl inom området som i riktning mot stadens centrum.



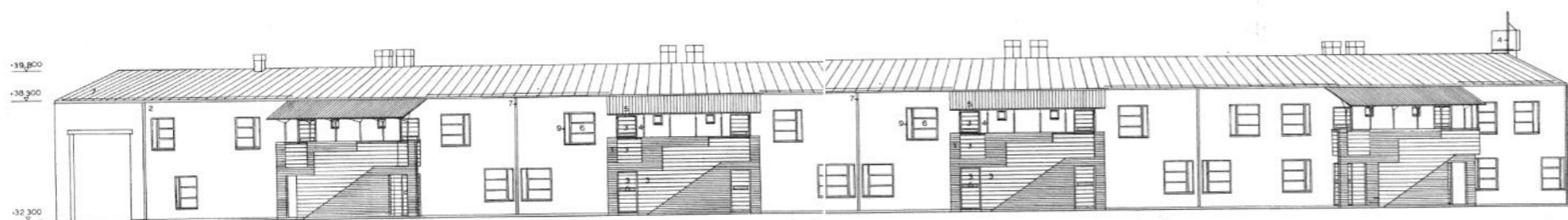
Den andra tvärgående mellangatan har byggts ut som park.



# A14. KÄLLSTIGENS BOSTADSKVARTER



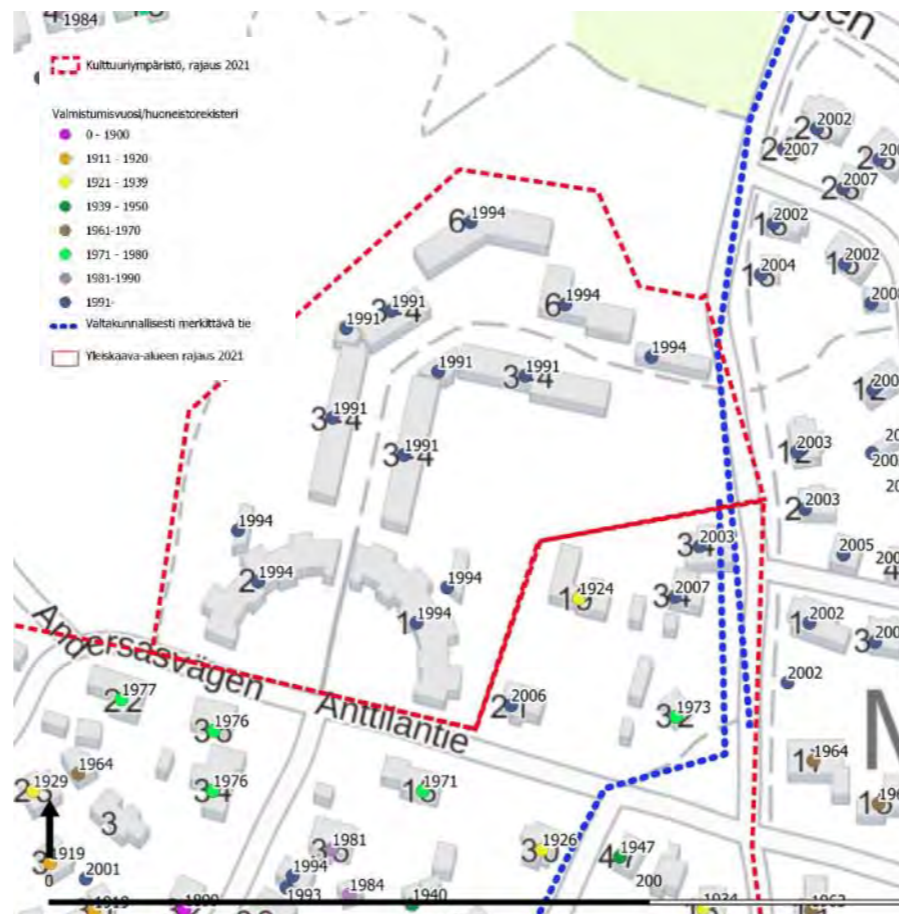
Bostadskvarter från 1990-talet med småhöghus som bildar stadsrum av stark egen karaktär.



Fasadavsnitt mot det interna parkstråket. Aso Asunnot Oy Ritarinmaja bygglovsritning Arkkitehtitoimisto Helin & Siitonen 1993.



Kvarteret urskiljer sig starkt från omgivande småhusbebyggelse med sin speciella kvarterstruktur. Ingången till kvarteret markeras högtidligt av en halvcirkelformad byggnadskropp och det interna stråket får stadskaraktär av de tätt avgränsande byggnaderna. Området avgränsar sig i väster och norr till ett parkområde.



Kvarteret som byggts under åren 1991-1994 avgränsar sig i söder till Prästgårdsbackens till sin ålderstruktur mångskiftade småhusbosättning. På östra sidan har under 2000-talet kommit ny bebyggelse.

## BESKRIVNING

### Historia

Bostadsrätten Ritarikannus som Asuntosäätiö lät uppföra 1994 är ritad av Arkkitehtitoimisto Helin & Siitonen

### Nuläge

Objektet består av små flerbostadshus i två våningar belägna vid Källstigen gårdsstråk. De sydligaste byggnaderna bildar en halvcirkel som avgränsar den parkliknande entréplatsen. En port i mitten av bågen leder till gårdsstråket som är tätt inramat av byggnader och trädrader. I byggnadernas arkitektur och detaljer syns för perioden typiska drag, bl.a. spjälverk och fönster med vågrät indelning och pastellfärgade karmar. Fasaderna mot stråket är vitputsade och utsidans fasader av rödtegel. En särskild prägel ger yttertrapporna med skulpturalt formade skärmväggar som från stråket leder upp till övervåningens bostäder. Parkeringen har koncentrerats till områdets utkanter.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den starka och särpräglade stadsstrukturen
- Den enhetligt förverkligade helheten
- Gestaltningen av entréplatsen, det interna stråket och planteringarna
- Den separerade trafiken och parkeringslösningarna
- De parkliknande gårdsområdena med planteringar

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

-

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Bygglövsritningar

## A14. KÄLLSTIGENS BOSTADSKVARTER



*En halvcirkelformad byggnad vid den sydliga ingången avgränsar det parkartade ingångstorget. Ingången till kvarteret sker genom en hög portöppning i byggnadskroppen.*



*Det interna stråket kantas av trädrader. Fasaderna på insidan av kvarteret är vitputsade. Rödtegelväggarna och de dynamiskt formade ljusgröna trappväggarna ger särskild karaktär åt arkitekturen.*



*De utåtvända kvartersfasaderna är av rödtegel. I arkitekturen upprepas för tidsperioden typiska detaljer som bl.a. spjälverk av trä och vågrätt uppdelade fönster med pastellfärgade karmar.*

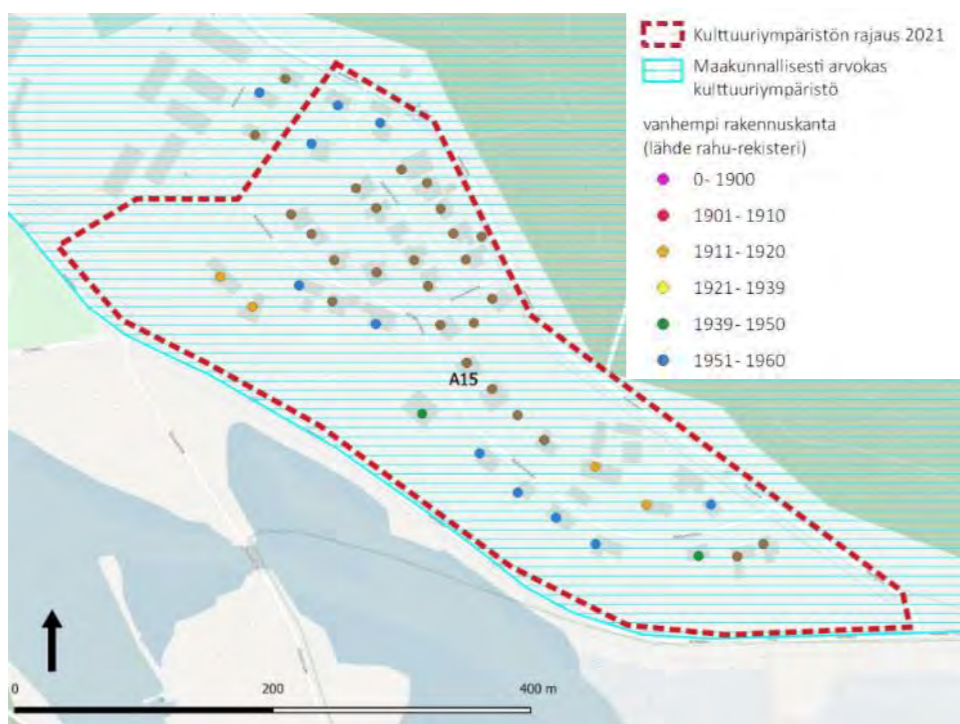
# A15. ÅNÄS KULTURMILJÖ



Bostadsområde vid Borgå åmynning, där det för stadens kulturhistoria särskilda betydelsefulla Ånäs säteri och senare Borgå kritfabrik har varit belägna. Området har även haft särskild betydelse för trädgårdskulturen från 1700-talet ända fram till 1960-talets villaträdgårdsperiod. Området präglas idag av byggnadshelheter från olika tidsperioder, samt tre till sin arkitektur särskilt framträdande småhus.



Utdrag ur Senatens karta från år 1870-talet/ Riksarkivet.



Utdrag ur Bertel Jungs stadsplan från år 1931.

## BESKRIVNING

### Historia

Den största delen av den gamla kvartersstrukturen i Borgå är byggd på det forna Ånäs säteris ägor. I slutet av 1700-talet köpte gymnasiets rektorer Ånäs och anlade trädgårdar där, 1840 grundades stadens fattighus på området. Från slutet av 1800-talet började staden överlåta villa-, bostads- och industritomter från Ånäs ägor. Stadsläkare Georg Wallgrens villa uppfördes på 1860-talet vid Pellingevägen, nära stranden. Villan köptes 1907 av Aram Aunela som i en sidobyggnad grundade Borgå tekniska fabrik, dvs. Borgå kritfabrik. Den stadsplan som Bertel Jung utarbetade på 1910-talet utsträcktes också till Ånäs område, där en villastadsdel planlades. Den nuvarande Villa Ånäs byggdes på 1920-talet på en plats där det fanns äldre, senast från 1800-talet härstammande trädgårdsterrasser och byggnader. Från och med 1950-talet byggdes fler villor på området och på 1960-talet en grupp fabrikstillverkade trähus som en enhetlig helhet. På Aunelabacken byggdes på 1960-talet tre egnahemshus som särskilt bör nämnas, Åke Hellmans ateljéhem, Villa Green och Villa Fagerholm. I avseende på trädgårdskulturen i Borgå har området varit av särskilt stor betydelse från och med 1700-talet fram till 1960-talets villaträdgårdar.

### Nuläge

Det bandformade området bildar en tydlig egen helhet som i norr gränsar till ett skogsområde och i söder till en havsvik. Byggnadsbeståndet bildar under olika perioder tillkomna, väl bevarade små områdeshelheter. I stadsbilden framträder enskilda objekt som är av särskilt stor betydelse både kulturhistoriskt och till sin arkitektur. Villa Ånäs och Villa Aunelas trädgårdar är i stor utsträckning bevarade.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den tydligt avgränsade områdeshelheten
- De enhetligt utbyggda delområdena
- Villa Ånäs trädgård, björkallén, trädgårdsterrasserna och tallbeståndet
- Villa Wallgrens / Aunelas trädgård
- Exempler på högklassig arkitektur från 1960-talet och typhushelheten från samma period

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Strandområdet och en del av sluttningen öster om Strandgatan ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Området är i delgeneralplanen 2004 betecknat som ett område med miljövärden som skall bevaras
- I den år 2008 fastställda detaljplanen har sr-skyddsbebyggelser införts på området

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Aunelabacken 2007. Borgå stad.

# A15. ÅNÄS KULTURMILJÖ



Ånäs huvudbyggnad, i förgrunden trädgårdens gamla stenmurskonstruktioner.



Borgå kritfabriks byggnad har ombyggt till bostäder.



Snedflygbild 04931-074/ Borgå stad



Villa Aunela omges av en trädgårdstomt.



Villa Aunelas gårdsområde med gamla träd.



Egnahemshus från 1950-talet med putsad fasad.



Villa Green



Villa Fagerholm

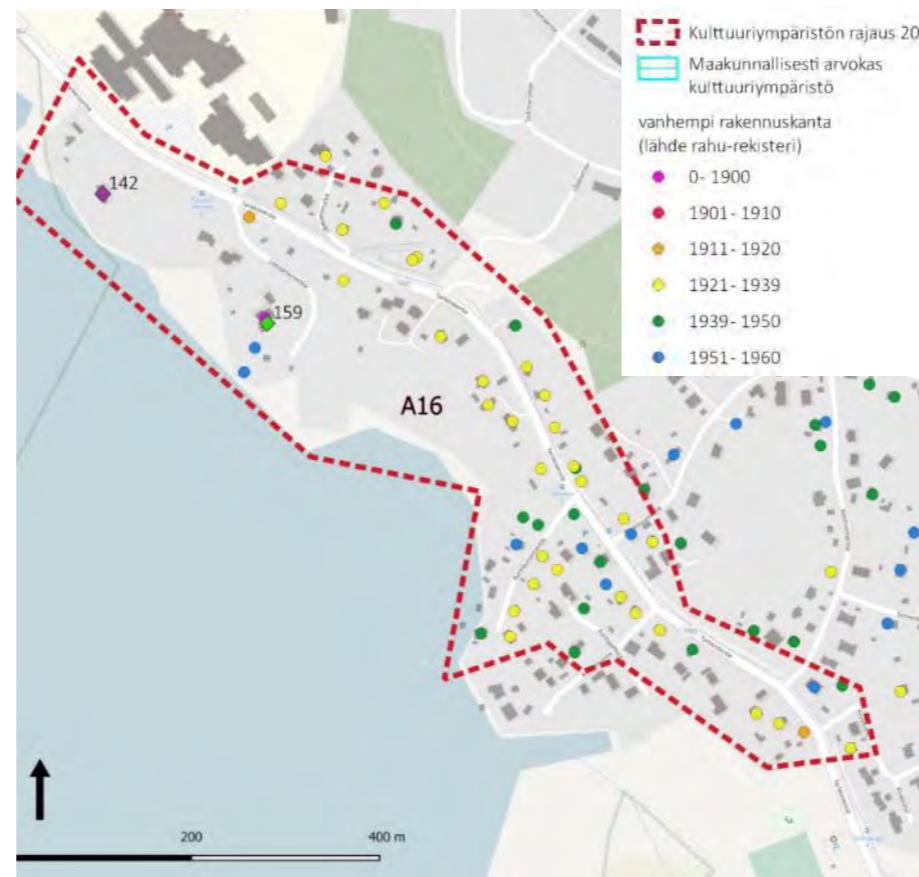


Åke Hellmans ateljéhem

# A16. TARKIS STRANDBEBYGGELSE



Vid Tarkisvägen belägen strandbosättning från 1900-talets första årtionden med senare tillbygge. Den höga bergslutningen som stiger mot öst, framträder i landskapet, och på motsatt håll öppnar sig vyer mot havsviken. Vid stranden finns en på 1850-talet byggd ståtlig villa, där bla. konstnärsparet Louis Sparre och Eva Mannerheim-Sparre har varit bosatta.



Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet/ Riksarkivet.



Flygbild från år 1955. MML <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>

## BESKRIVNING

### Historia

Den höga strandklippan utgör ett landmärke vid stadsviken. Öster om den gick stadens rågräns. Kartor från 1700-talet visar odlingar på de flacka strandslutningarna. Den första markeringen av en bostadsbyggnad på stranden intill berget finns på J. F. Barcks karta från år 1833.

I mitten av 1800-talet började villor byggas på stränderna och öarna i Borgå. Den första villan vid stadsvikens strand lät kommunalläkare Wallgren uppföra år 1858. Bankdirektör Niklas Gulins Villa Wilhelmsberg byggdes omkring år 1870 på en hög strandklippa. Den tillhörande trädgården sträckte sig från klippan till den nu med klubbalar bevuxna strandängen. Stengärdet i villans park kan ha varit en del av stadens gamla rågräns.

Konstnärsparet Louis Sparre och Eva Mannerheim-Sparre köpte villan år 1897. Villan var då en förstklassig stockbyggnad med åtta rum och ett torn. På den drygt två hektar stora tomten fanns en bagarstuga, ett vedluder och en iskällare samt en trädgård med bärbuskar och körsbärsträd. Konstnärerna kallade villan för Orrela. De planerade också att bygga en ateljé, men den kom aldrig att förverkligas.

Längs Tarkisvägen har småhusbebyggelse uppstått från det tidiga 1900-talet framåt.

### Nuläge

Den byliknande miljön vid Tarkisvägen präglas av den bandformigt utdragna, småskaliga småhusbebyggelsen som uppstod under 1900-talets första årtionden och senare har byggts ut ytterligare. Landskapsrummet avgränsas av berget som höjer sig inåt fastlandet. Genom bebyggelsen öppnar sig utblickar mot havsviken. Villan som Wallgren lät bygga och som senare blev konstnärsparet Sparres hem har med tiden förändrats, och dess form har förenklats genom att tornet har avlägsnats.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den slingrande, smala Tarkisvägens traditionella karaktär
- Vyerna i riktning mot havet
- Den småskaliga, byliknande bebyggelsen som kantar vägen och den lummiga växtligheten
- De sällsynta dragen av 1800-talets trädgårdskultur, som har bevarats i villans trädgård
- Det kulturhistoriskt betydelsefulla byggnadsbeståndet och dess särdrag

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

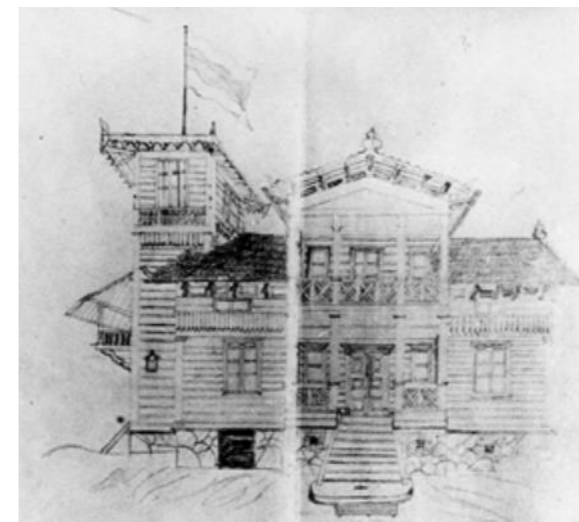
- Strandområdet ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Området är i delgeneralplanen 2004 skyddat med beteckningen AP/s
- Den 1986 fastställda stadsplanen som är i kraft på området innehåller inte skyddsbe-teckningar för kulturmiljö

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

# A16. TARKIS STRANDBEBYGGELSE



Snedflygbild 04931-008/ Borgå stad



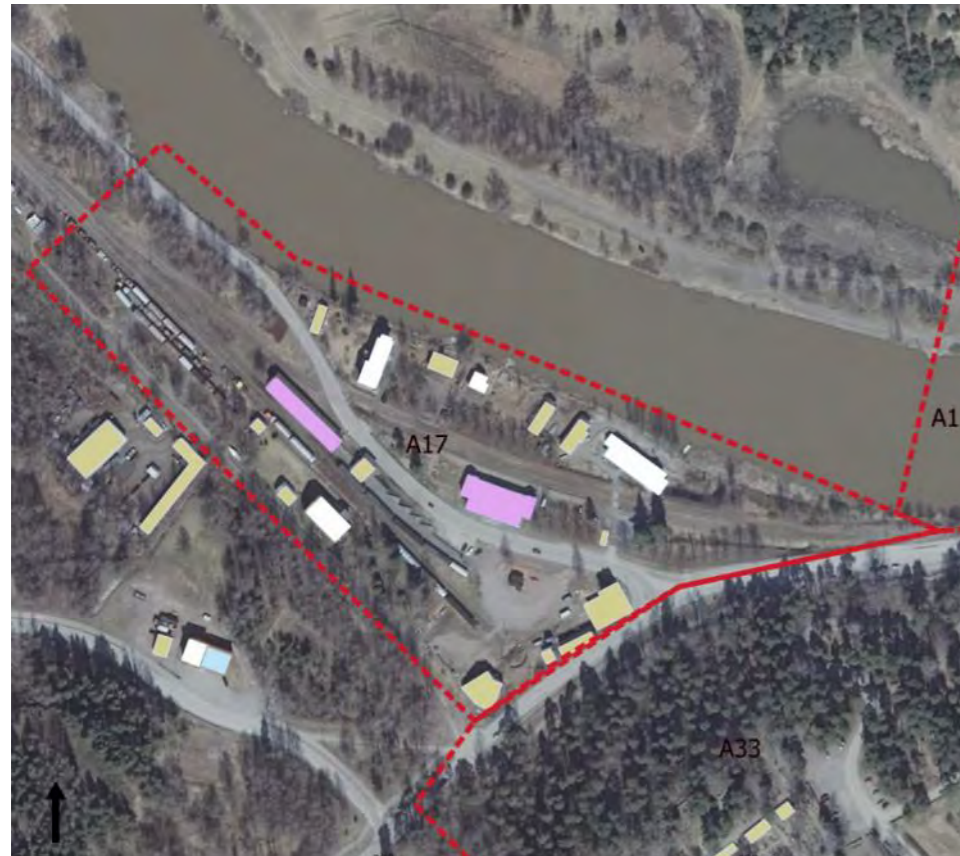
Ritning av Sparres villa och foto av nuläget.

Vyer från Tarkisvägen. Bybilden präglas särskilt av den äldre bosättningen som är placerad tätt intill vägen.

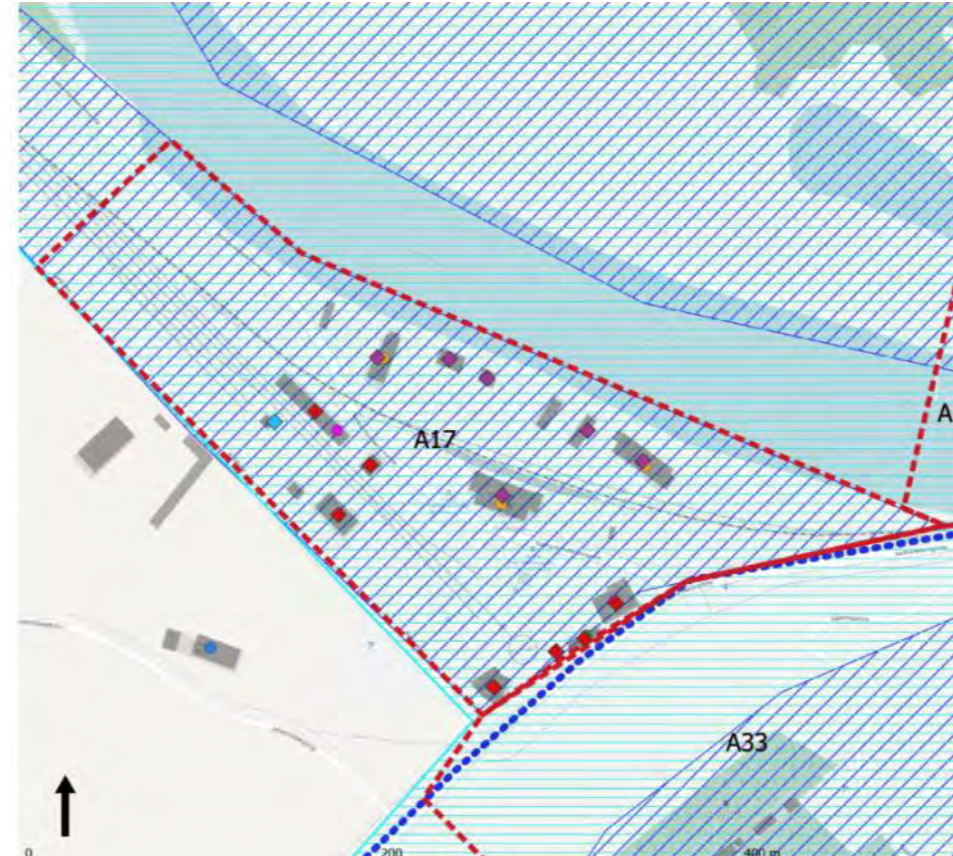
# A17. JÄRNVÄGSSTATIONENS KULTURMILJÖ



Vid Borgå åstrand och gamla Kungsvägen beläget järnvägsområde med en representativ grupp av järnvägsbyggnader från 1970-talet till 1900 talets början. I helheten ingår järnvägens konstruktioner, planteringar och gammalt trädbestånd.



Ortofilygbild och grundkartans byggnader/ Borgå stad.



-  Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö
  -  Valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö, tie (RKY 2009)
  -  Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
-  0- 1900
  -  1901- 1910
  -  1911- 1920
  -  1921- 1939
  -  1939- 1950



Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet / Riksarkivet.

## BESKRIVNING

### Historia

Tillståndet att anlägga en privat järnväg från Borgå till Kervo erhöles 1871 och ett aktiebolag för att bygga den grundades 1872. Banan anslöts till banan Helsingfors-Tavastehus 1875. Stationsbyggnaden i Borgå ritades av arkitektbyrå Björnberg-Aspelin 1895. Lönsamheten för järnvägen, som hade ekonomiska problem, försämrades då en bana från insjöområdet, från stranden av Vesijärvi vid Lahtis till Lovisa blev färdig år 1900. Järnvägen såldes till staten 1917. Persontrafiken lades ner 1981. Den nuvarande stationsbyggnaden är den tredje i ordningen. Den första har rivits, den andra, en tvåvåningsbyggnad som alltjämt står kvar vid åns strand, har senare byggts om för bostadsbruk.

### Nuläge

Stationsbyggnaden med stildrag av nyrenässans är den tredje i ordningen. Den är en brädfodrad stockbyggnad i en våning, med låga flyglar i bägge ändor. Stationsbyggnaden iståndsattes på 1990-talet för Itä-Uudenmaan rakennustietokeskus. Numera är byggnaden i privat bostadsbruk.

Till stationshelheten hör utöver stationsbyggnaden bostadsbyggnader vid åstranderna samt ett depåområde på andra sidan om stationen. Till byggnadsbeståndet hör stationsinspektorns hus och två bostadskaserner med ekonomibyggnader samt ett godsmagasin, ett vattentorn från 1870-talet och två lokstall, ett från 1870-talet och det andra från 1902. På spåret som leder till vändskivan finns Finlands äldsta skenor för bredspårig räls från 1879. Området korsas av Gamla Tavastehusvägen.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Det värdefulla byggnadsbeståndet från 1800- och 1900-talet och stationsområdet som helhet med dess parkliknande planteringar och plattformanläggningar.
- Den parkmässigt skötta områdeshelheten av offentlig karaktär.
- Vyerna mot ån och Gamla Borgå

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Byggd kulturmiljö av riksintresse RKY
- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Området är en del av Nationalstadsparken i Borgå 2010
- I delgeneralplanen 2004 är området till största delen skyddat med beteckningen SR
- En 1994 fastställd detaljplan som innehåller skyddsbebyggelser är i kraft på en del av området.
- Stationsområdet omfattas av Järnvägsavtalet 1998.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Porvoon asemanseutu, rakennetun ympäristön selvitys. Saatsi Arkkitehdit 2017.
- [www.rky.fi](http://www.rky.fi)

# A17. JÄRNVÄGSSTATIONENS KULTURMILJÖ



Stationsbyggnaden från år 1895 är planerad av Arkitektbyrå Björnberg-Aspelin.



Bilderna ovan; arbetarkasern i två våningar vid åstranden, byggnaden har ursprungligen tjänat som stationsbyggnad.



Vattentornet och lokstallet. I bakgrunden Näsebacken.



Snedflygbild 04931-153/ Borgå stad



Till vänster stationsbefälhavarens hus från 1900-talets början.



Magasinsbyggnad i stock vid järnvägsplattformen.



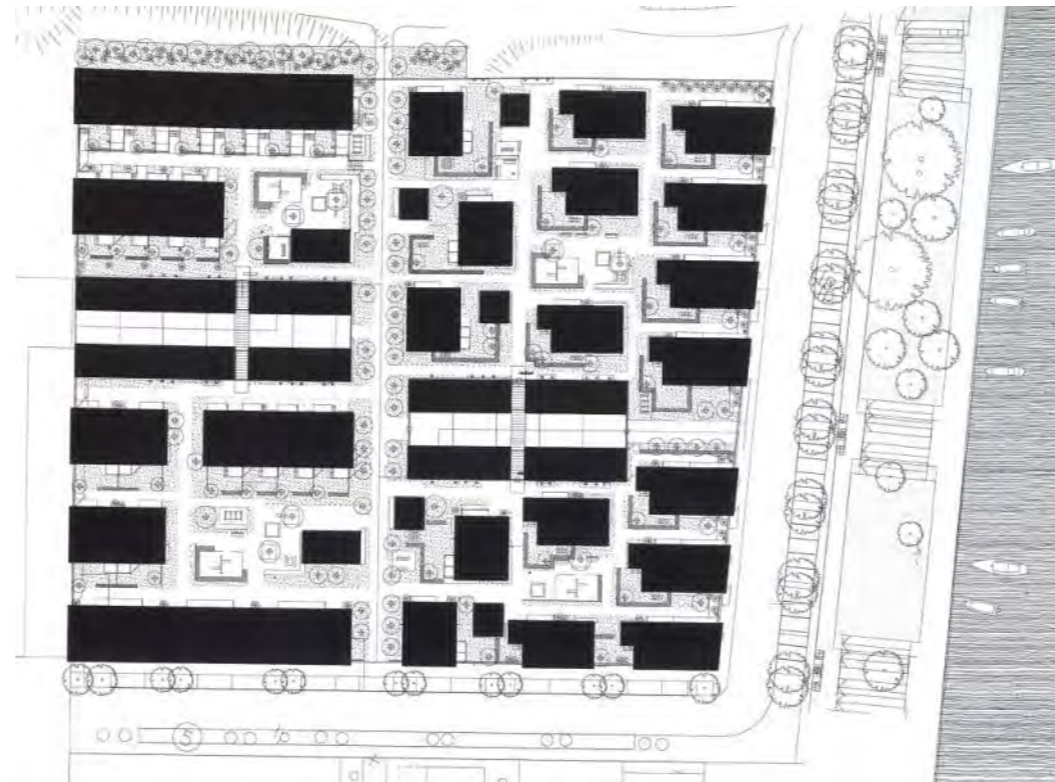
Järnvägmästarens hus från 1890-talet. I förgrunden järnvägsparternas planteringar.



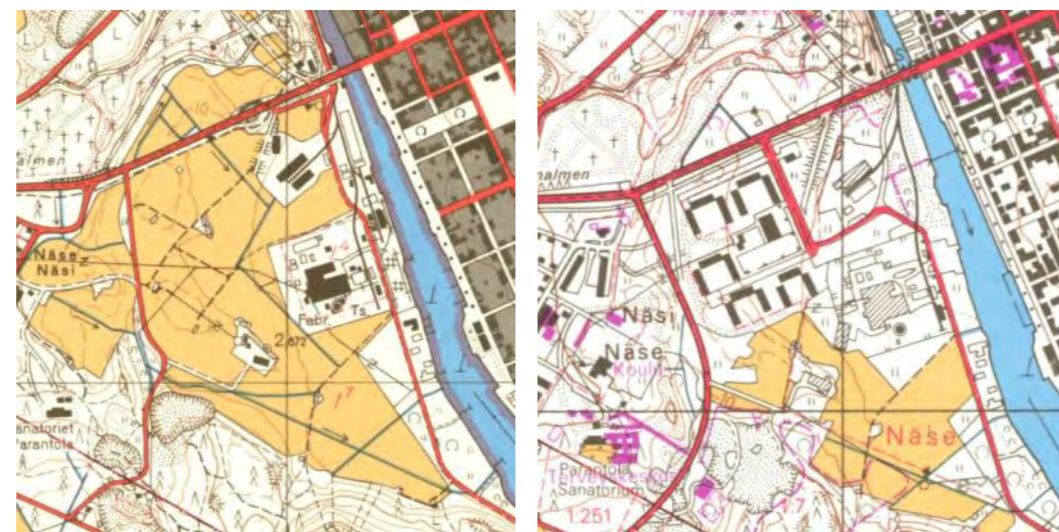
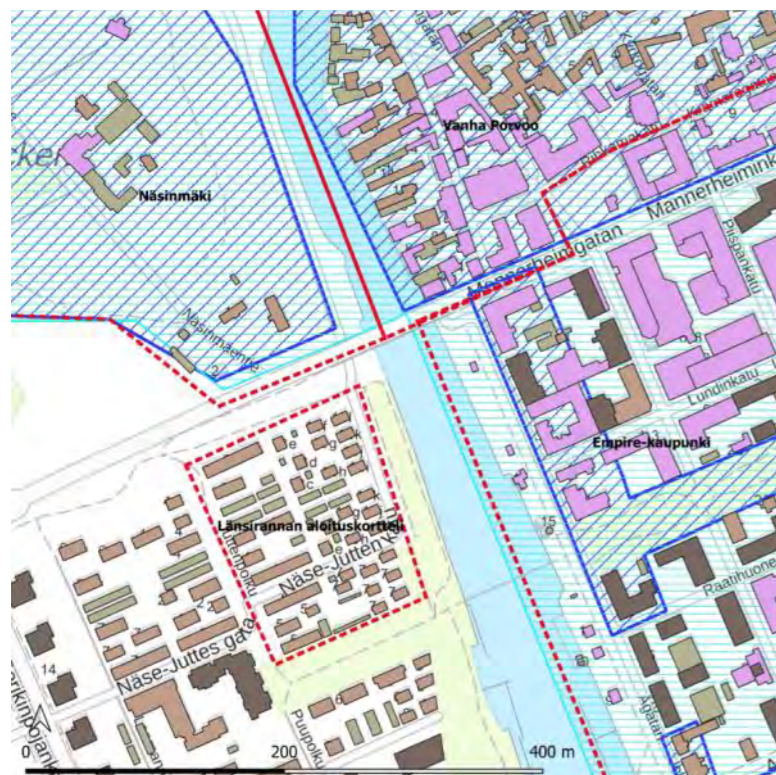
# A18. VÄSTRA ÅSTRANDENS TRÄSTADSKVARTER



Vid västra åstranden beläget tätbyggt trähusområde med stark egen karaktär från 2000-talets början. Stadsplanlösningen grundar sig på det vinnande förslaget i en arkitekttävling.



Områdets första kvarter planerades av Arkitektbyrå Hedman & Matomäki Ab. Situationsplan ur boken "Kotina puinen kaupunkikylä". Placeringen av byggnaderna möjliggör utsikter från kvarterets inre delar mot ån. De betongkonstruerade biltaken delar upp kvarteret i mindre brandgrupper.



Grundkarta från åren 1962 (till vänster) och 1988/ Lantmäteriverket. På kartorna syns den gamla industribyggnaden som senare ombyggdes till Konstfabriken, samt järnvägen som lett till fabriken från norr. Ännu på 1960-talet var västra åstranden lager- och industriområde omgivet av åkermark. På kartan från 1988 syns de första höghusen som byggdes invid Västra Mannerheimleden.

## BESKRIVNING

### Historia

Västra Åstrandens i Borgå var länge en utkant i staden, ett i det närmaste obebyggt gammalt odlingslandskap. I början av 1900-talet etablerade sig båtvarv och industri-företag på området. På 1920-talet byggdes en fanérfabrik på den nuvarande Konstfabriken område, dessutom tillkom en list- och ramfabrik, en maskinverkstad och en hästskofabrik. Man började också montera traktorer och grävmaskiner på området och på 1960-talet övergick fabriken i Fiskars ägo. Till området ledde ett enskilt järnvägsspår längs Borgå ås västra strand. Borgåportens höghusområde uppfördes i områdets västra del 1967–1976 som ett områdesbyggnadsprojekt. På 1980-talet kom fabriksbyggnaden i Borgå stads ägo och började därefter utvecklas för kulturändamål.

Det första kvarteret på Västra Åstrandens byggdes som en del av det riksomfattande projektet Modern trädstad. Detaljplanlösningen bygger på professor Tuomi Siitonens vinnande förslag i en inbjuden arkitekttävling 1998. Byggandet i området styrdes utöver detaljplanen genom bygganvisningar. För planeringen av det första skedets kvarter svarade Arkkitehtitoimisto Hedman & Matomäki Oy. Kvarteret omfattar 41 bostäder och kvarterets effektivitetstal  $e = 0,44$ .

År 2006 byggdes som en fortsättning till det första skedet, vid åstranden söder om Näse-Juttens gata, ett kvarter med 19 bostäder, ritat av Arkkitehtitoimisto Tuomo Siitonen. Kvarterets effektivitetstal  $e = 0,5$ .

### Nuläge

Området är ett tätt bebyggt urbant småhusområde med trähus med smal stomme i två våningar och sadeltak. Området som bildar ett slags motstycke i nutida gestalt till Gamla staden i Borgå är enhetligt till sin karaktär.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den småskaliga stadsstrukturen som styrs av detaljplanlösningen. Byggnadernas avvägda placering och riktning, relationen till åstranden.
- Den enhetliga stadsbilden
- Fasadernas karaktärsdrag, träbeklädnaden samt röd- och gulmyllans färgnyanser
- De gröna innergårdarna

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- En del av området på den motsatta åstranden, samt den på norra sidan belägna Näsebacken och Gamla staden i Borgå är kulturmiljöer av riksintresse (RKY)
- Området är synligt beläget i landskapet intill en omfattande kulturmiljö av intresse på landskapsnivå.
- Strandområdet framför kvarteren samt parken på södra sidan ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Västra Åstrandens Modern trädstad-område har tilldelats utmärkelsen Ympäristöpalkki (Miljöbalken) år 2003.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Karjalainen Markku, Koiso- Kanttila Jouni. Moderni puukaupunki. Rakennustieto 2002
- Karjalainen Markku, Palokoski Riku. Kotina puinen kaupunkikylä. Puuinfo Oy 2007
- <https://www.taidetehtas.fi/taidetehtaan-historia>

## A18. VÄSTRA ÅSTRANDENS TRÄSTADSKVARTER



*I riktning mot åstranden bildar området en enhetlig stadsbild som får sin rytm av en upprepad byggnadstyp med smal stomme, sadeltak och rödfärgade fasader.*

*Bostadshus söder om Näse-Juttes gata planerade av Arkkitehtitoimisto Tuomo Siitonen.*



*Vy från innergård i kvarteret planerat av Arkkitehtitoimisto Tuomo Siitosen.*



*Vy från innergård i kvarteret planerat av Arkitektbyrå Hedman & Matomäki Ab.*



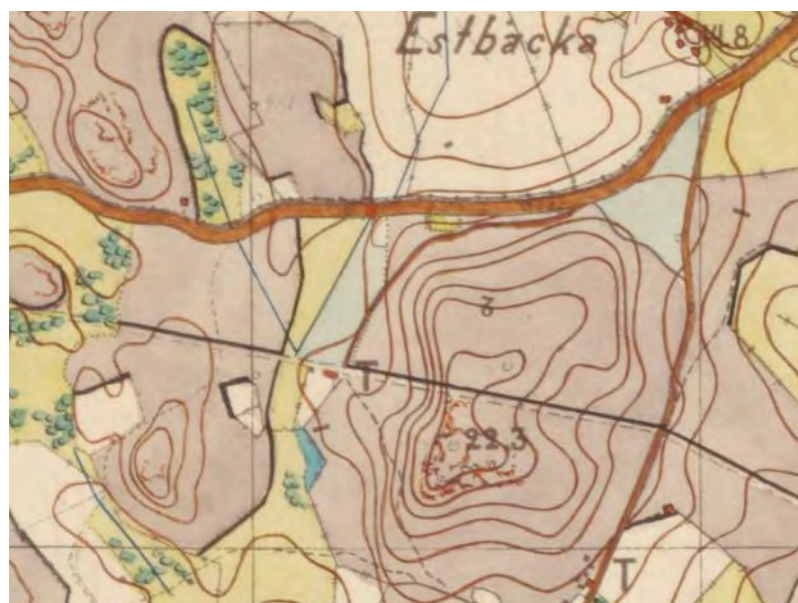
# A19. NÄSE SMÅHUSOMRÅDE



För återuppbyggnadstiden typiskt småhusområde med grönskande miljö. Senare tillbyggande och ändringar har i någon mån förändrat stadsbilden.



Bild; Ortoflygbild och grundkartans byggnader / Borgå stad.



Området söder om Gamla Helsingforsvägen tillhörde Näse gård och var på 1870-talet ännu obebyggt med undantag av ett torp som låg invid dalgången på backens västra sluttning. Senare på 1930-talet byggdes Helsingforsvägen i denna dalgång. Till höger syns vägen som ledde till Gammelbacka gård. Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet/ Riksarkivet.

Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021

## BESKRIVNING

### Historia

Näse egnahemsområde är ett av de egnahemsområden som byggdes i grannskapet av Borgå stad under återuppbyggnadstiden. Området förlades till en skogbevuxen sluttning på bägge sidor om den år 1935 färdigställda Helsingfors-Borgåvägen. Bostadsbyggnaderna placerades i främre delen av de rätt stora trädgårdstomterna och ekonomibyggnaderna längst in på tomten. Området bebyggdes under 1940- och 1950-talet med återuppbyggnadstidens typhus eller genom att tillämpa typhusens modellritningar. Mest populär var Puutalo Oy:s hustyp nr 2002 "Pyy". Några typer hade en våning, andra 1 ½ eller 1 2/3 våningar och en del två våningar. Många hade separata bostäder i nedre och övre våningen. Varje hus byggdes för sig som en individuell tillämpning av modellen. Byggmästarna Erik Karls och Edvin Backman ritade många byggnader på området. Förutom bostadshusen byggdes en bostads- och affärsbyggnad i två våningar med putsfasad vid Näsevägen. Kompletteringsbyggen tillkom under 1960- och 1970-talet längs Frontmannavägen och Dragonvägen.

Senare under 1980-talet begynte ett förändringsskede då tillbyggnaderna till de gamla byggnaderna blev allt större och enstaka byggnader ersattes med nya byggnader av större omfattning än tidigare. Gatubilden förändrades också då garage och höga brädplank byggdes längs gatulinjen.

### Nuläge

Området är ett typiskt småhusområde från återuppbyggnadstiden, vars utseende med tiden också har förändrats genom ombyggnader och kompletteringsbyggnader. Då området hade bebyggts med individuellt varierade småhus med typhus som förebild, var stadsbilden också ursprungligen i någon mån heterogen. Senare kompletteringsbyggnader och ombyggnader har ytterligare förändrat de enskilda byggnadernas karaktär och detaljer, men husens gestalt, skala och det grönskande helhetsintrycket, som bildas av häckarna som kantar gatorna samt tomternas trädgårdsplanteringar och gårdsträd är alltjämt inom ett stort område förhållandevis drag som skapar enhet i miljön.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- De klippta häckarna som kantar gatorna och landskapstråden
- Byggnadernas skala och typologi
- Byggnadernas placering och orientering på tomterna
- De grönskande trädgårdstomterna
- Det värdefulla byggnadsbeståndet från återuppbyggnadstiden och dess ursprungliga karaktärsdrag
- Byggnadsskicket, trä eller puts som fasadmateriäl

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Området är en del av en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- En del byggnader har skyddats i områdets detaljplan år 2013.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Göran Selén, Porvoon pitäjä kautta aikojen 1-2. 1996-97.
- Itä Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2007
- Näse frontmannahusområde, beskrivning till stadsplaneändring 457. 2013

## A19. NÄSE SMÅHUSOMRÅDE



Rad av småhus vid Näsevägen.



Ståtliga landskapsträd framträder i stadsbilden.



Snedflygbild 04931-0/ Borgå stad



Vy från Pionjärvägen. Mellan gatan och häcken finns ett smal t band av klippt gräsyta.



Till särdragen för denna byggnadstyp som upprepas på området hör ett speciellt erkerhörnfönster.



Återuppbyggnadstidens typhus med putsade eller brädfodrade fasader.

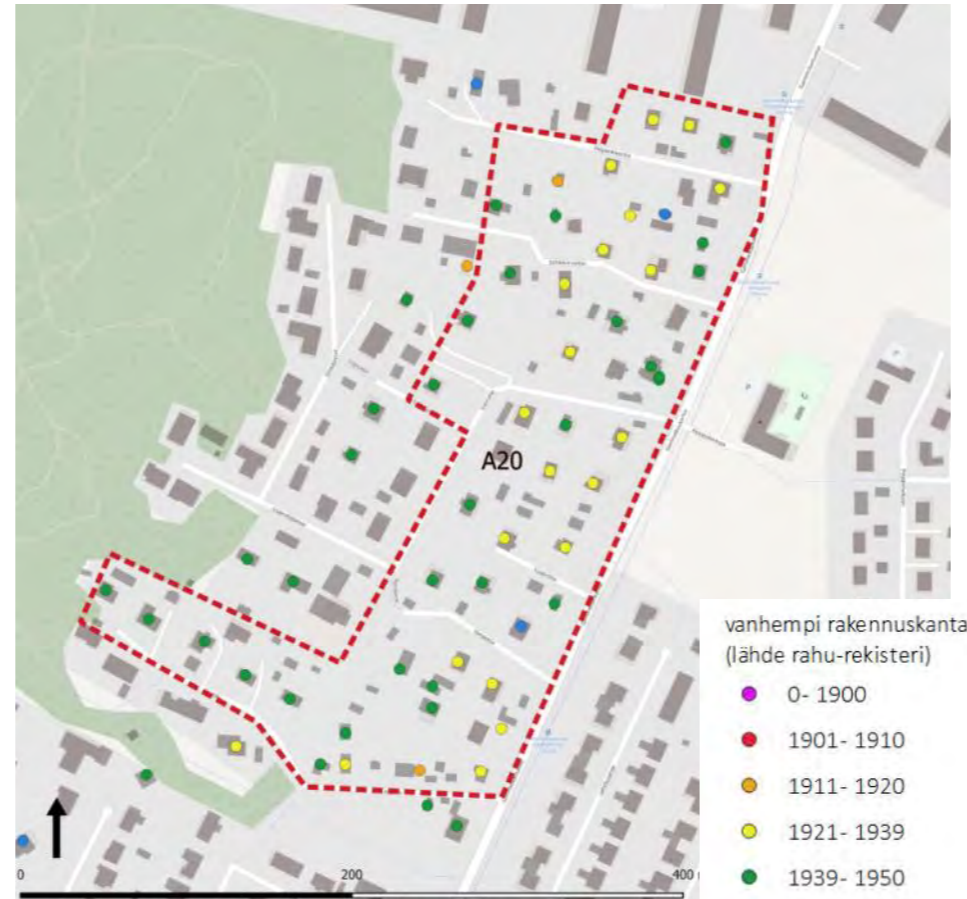


## A20. PEPOT SMÅHUSBEBYGGELSE

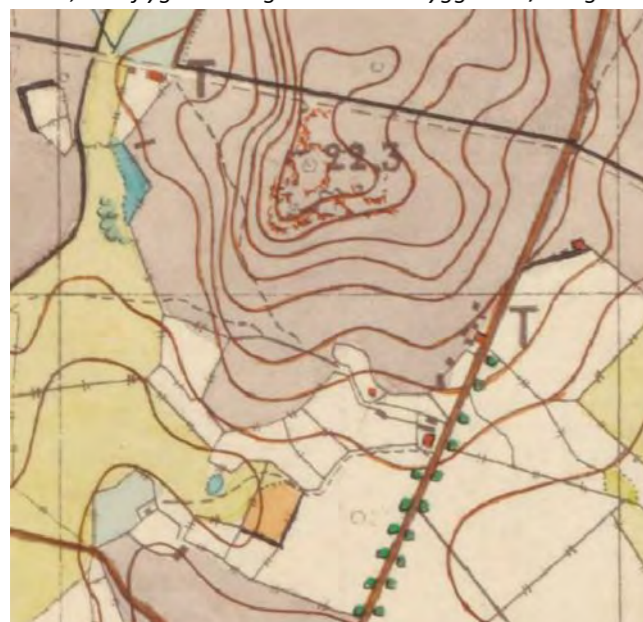
Inventering 2021 Sårbarhetsgrad C



I utkanten av centrumområdet belägen småskalig bebyggelse från 1900-talets början och som senare kompletterats med tillbyggande under olika årtionden. Stadsbilden präglas av smala gator, en grönskande miljö samt den äldre småskaliga bebyggelsen från 1920-1930-talen.



Kuva; Ortoflygbild och grundkartans byggnader/ Borgå



Bilden längst till vänster; Pepot småhusområde byggdes på mark som tidigare tillhörde Pepot frälsehemman. På 1870-talet var området ännu huvudsakligen obebyggt backområde. Några hus fanns vid vägen till Gammelbacka, vägen markerades av en trädalle. Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet/ Riksarkivet.

Bilden till vänster: Utdrag ur Pepot skifteskartan från år 1919. Vid Gammelbackavägen låg torpen Malmkrog (1<sup>5</sup>) och Smedstorp (1<sup>5</sup>) med tillhörande byggnader. Även Bärbloms lägenhet (1<sup>8</sup>) var byggd. I nedre kanten av kartan står Nykulla torp.

### BESKRIVNING

#### Historia

Området som har tillhört Pepot frälsehemman förblev i huvudsak obebyggt till början av 1900-talet. Vid Gammelbackavägen låg bl.a. Malmkrogs och Smedstorps torp med sina talrika byggnader.

På 1920- och 1930-talet började det på området uppstå en småhusbebyggelse som senare har byggts ut ytterligare.

#### Nuläge

På området finns småskalig småhusbebyggelse med en mångskiktad åldersstruktur. I stadsbilden är den traditionella bebyggelsen från 1920- och 1930-talet med ekonomibygnader och grönskande gårdsmiljöer ännu dominerande, kompletterad av det typiska byggnadsbeståndet från återuppbyggnadstiden. Den nyare bebyggelsen består mestadels av envåningshus med avsevärt större byggnadsyta, varvid gårdarnas grönytor i motsvarande mån har minskat.

### KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den småskaliga stadsstrukturen med stickgator som stiger uppåt mot berget
- Den ursprungliga topografin och berghällarna, infogningen av byggnaderna i terrängen utan utfyllnader
- Karaktären hos de smala gatorna som avgränsas av byggnader, buskar och träd
- De grönskande trädgårdstomterna med planteringar, gårdsträden som framträder i landskapsbilden
- Egnahemshusen från 1920- och 1930-talet, med brutet tak eller sadeltak, som företräder områdets äldsta skikt, samt det väl bevarade byggnadsbeståndet från återuppbyggnadstiden

### TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Området är i delgeneralplanen 2004 skyddat med beteckningen AP/s
- På huvuddelen av området gäller den 1980 fastställda byggnadsplanen för Pepot enskilda hemman. På Knoppvägens och Taggvägens område är en år 2000 fastställd detaljplan för Pepotberget i kraft. Planerna innehåller inte skyddsbeslut.
- Det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.

### KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Lantmäteriverkets förrättningsinstrument angående styckningar

## A20. PEPOT SMÅHUSBEBYGGELSE



Den smala slingrande Elströmsvägen avgränsas av byggnader, häckar och landskapsträd.



Den växlande topografin påverkar gatubilden.



Området karaktäriseras av grönska.



Tomterna närmast Gammelbackavägen var byggda redan före styckningen år 1937. Utdrag ur styckningskartan / MML.



Småhus i två våningar.



Småhus med putsad fasad från återuppbyggnadstiden.



Småskalig äldre bebyggelse på berget i områdets norra del.



Byggnaderna har ställvis placerats tätt intill vägganten.



Mansardtaket blev populärt på 1920-1930-talen.

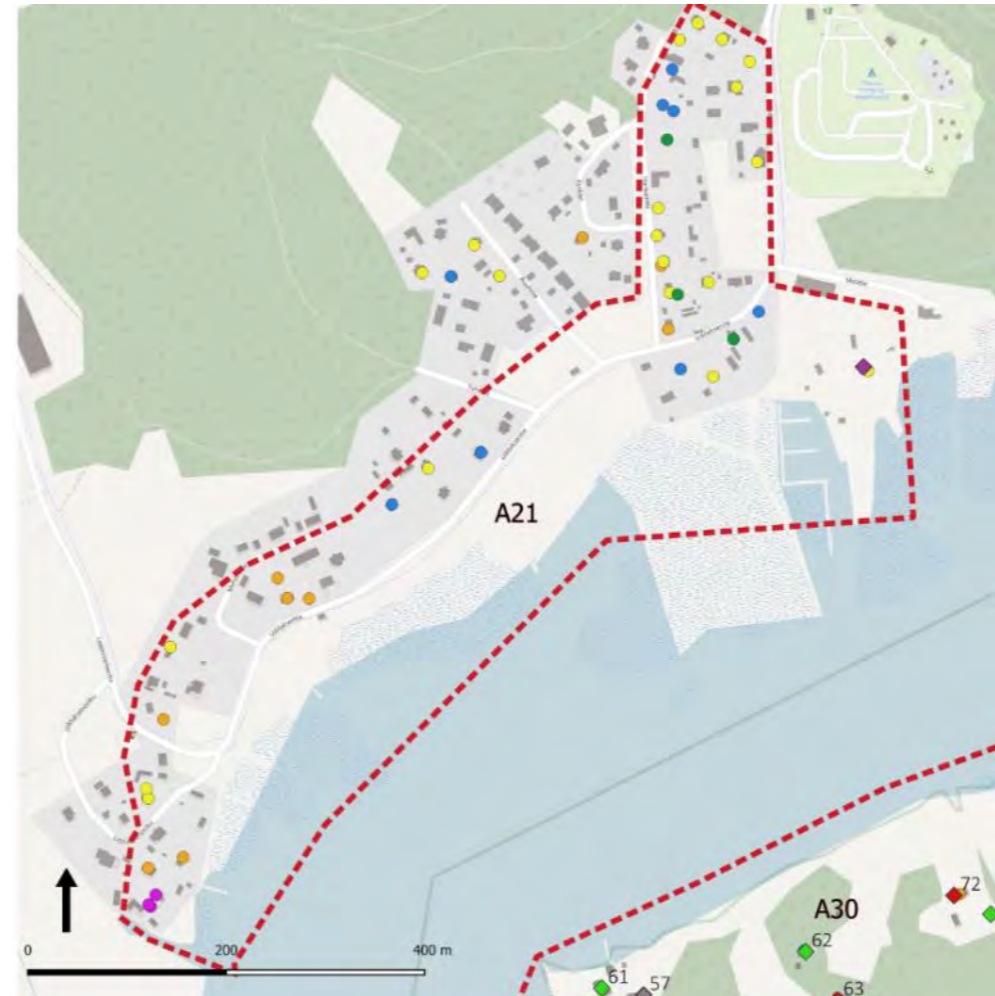
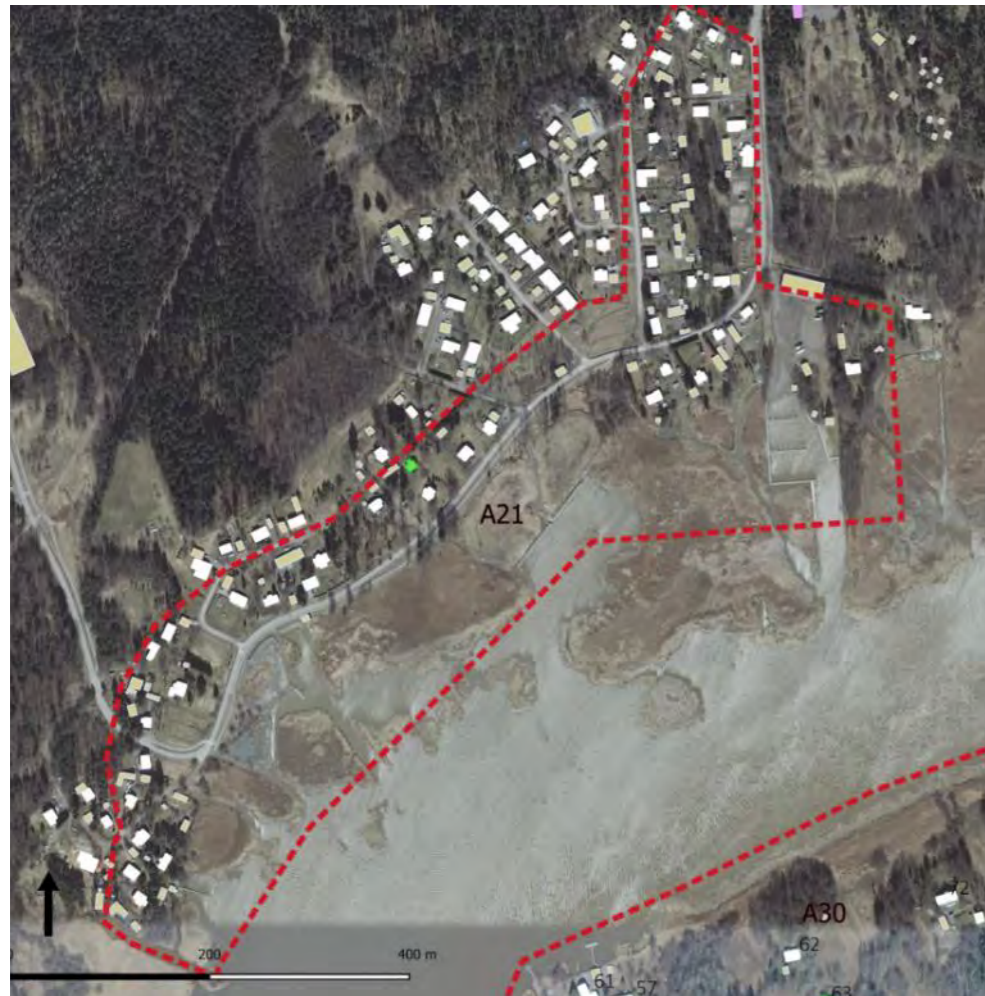


Småhus med för återuppbyggnadstiden typiskt hörnfönster.

# A21. UDDAS STRANDBEBYGGELSE



I Uddas strandlandskap framträdande äldre strandbosättning med vassbevuxen strandlinje i förgrunden. Området har särskilt kulturhistoriskt värde som anknyter sig till hamnverksamheten som från 1600-talet fram till 1800-taltes slut idkades på området.



## BESKRIVNING

### Historia

På stranden framför Uddas fanns en hamnplats på 1600-talet, då Borgå å hade blivit alltför grund för stora fartyg. Ryska köpmän förde in spannmål för stadsbornas behov via denna hamn ännu på 1800-talet. Spannmålslasten roddes in till staden med mindre båtar.

Uddas har tillhört Pepot och Gammelbacka gårdar. På 1700-talet fanns där ett torp, efter vilket Lappnäs vägen senare fick sitt namn. I slutet av 1800-talet parcellerades några villatomter och en landbolägenhet ut på området. Efter kriget utparcellerades ett kvarter med ett tiotal små kolonisationslägenheter. En detaljplan uppgjordes för campingområdet år 1982 och för Uddas bostadsområde år 1990.

### Nuläge

Bebyggelsen sträcker sig som ett band längs Uddasvägen, som följer stranden, samt vid de senare anlagda tvärgatorna i anslutning till vägen. Strandlinjen är obebyggd och övervuxen med vass. En del av strandängarna har hållits öppna genom slätter och de används för rekreation. Havet kan ses bortom vassarna på bara några punkter, där vattenytan hålls fri för några bryggor och en liten byhamn. Högvattnet översvämmar strandängen varje år. Vassområdet breder ut sig och växer igen allt mer.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Strandvyn där kustbebyggelsens typiska skala och byggnadsskick är framträdande
- Byggnaderna är infogade bland träden, i bakgrunden finns ett sammanhängande trädbälte
- Det öppna strandområdet av ängskaraktär
- Kulturmiljöns värdefulla byggnadsbestånd och dess ursprungliga drag
- Nyttjandet av stränderna som hör samman med det havsnära läget

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Strandområdet och parkområdena som omger det bebyggda området i Uddas ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Den år 1991 fastställda stadsplanen innehåller skyddsbebyggelse för en del av området. Det rekommenderas att en mer ingående byggnadsinventering utförs på området, på basen av vilken behovet av skydd genom detaljplan kan preciseras.
- Området är i delgeneralplanen 2004 skyddat med beteckningen AP/s

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Nationalstadsparken



Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet/ Riksarkivet.

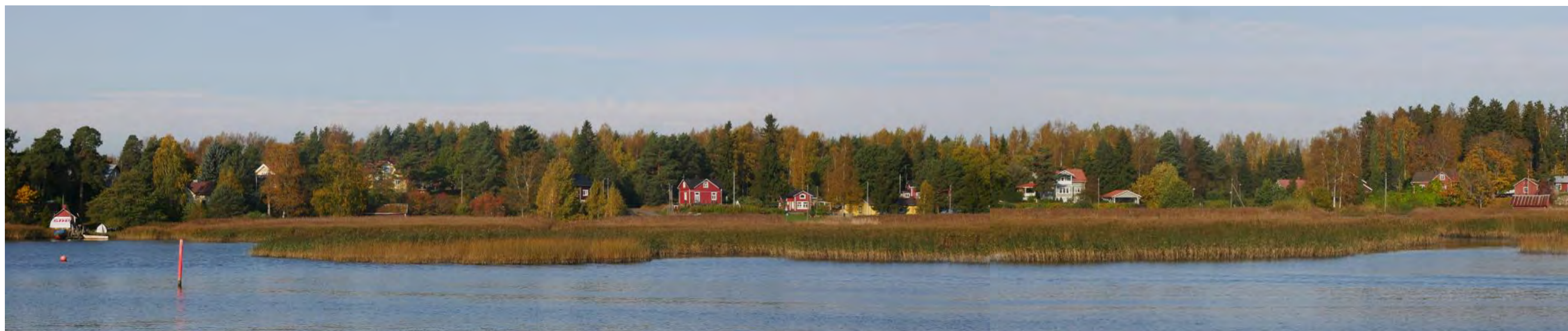
vanhempä rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)

- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950

## A21. UDDAS STRANDBEBYGGELSE



*Snedflygbild 04931-076/ Borgå stad*





# A22. GAMMELBACKA FÖRORT OCH HERRGÅRDSPARK



Tätort som på 1970-talet byggdes på Gammelbacka gårds område. Området byggdes med för tidsperioden typiska elementhöghus enligt en stadsplan som baserar sig på arkitekt Alvar Aaltos plan. På området har betydande delar av herrgårdsparken bevarats.



Herrgårdens byggnader låg i omgivningen där det nu finns en lekpark, daghem och församlingshem. Husen omgavs av en stor herrgårdspark med stråk som sträckte sig ända ut till havsstranden. En del av parken har på kartan markerats med grannul och grön färg. Från parken leder ett stråk till Tornbergets utsiktsplats.

Senatens karta från 1870-talet /Riksarkivet.

## BESKRIVNING

### Historia

Till Gammelbacka gård hörde det från 1500-talet stammande frälsesäteriet samt Pepot frälsesäteri och Estbacka enskilda hemman, som båda anslöts till gården på 1700-talet. Landshövding von Born köpte Gammelbacka 1811. Under ätten von Borns ägartid utvecklades Hammars mot slutet av 1800-talet till ett betydande skeppsbyggnads-, hamn- och sågverks-samhälle. Harry Eklöf köpte Gammelbacka 1927 och bl.a. sågverket som låg intill Hammars övertogs av bolaget Aug. Eklöf.

Till herrgården hörde 5 torp 1693, år 1900 fanns det 11 torp. Med stöd av 1918 års lag utstäckades från gården 8 torp, 15 backstugor och andra tomter, sammanlagt ca 200 ha jord.

På 1930-talet stod karaktärsbyggnaden tom, ekonomigården dominerades av en stor ladugård från 1830-talet och den ca 10 hektar stora parken med dess alléer fanns kvar. I parken fanns tre små nyklassiska paviljonger.

Parken, som i huvudsak härstammade från von Borns ägarperiod och som sträckte sig ner till havsstranden, var till sin karaktär en skogspark, där det bl.a. fanns en labyrint inne i en granskog, ett på Tornberget uppfört utsiktstorn, en svandamm och ståtliga alléer. Terrasserna i anslutning till karaktärsbyggnaden härrörde från 1700-talet.

Borgå landskommun och Helsingfors bostadscentral Haka köpte Gammelbacka gård 1964, i avsikt att anlägga ett bostadsområde, som skulle betjäna de kommande industrialäggningarna i Sköldvik och Svartbäck. Arkitekt Alvar Aalto utarbetade det första byggnadsprojektet för område och skisserade flervåningshus som skulle byggas med betongelement.

Man avstod dock från Aaltos projekt och området förverkligades enligt nya planer som genomfördes av Haka. Det första höghuset blev färdigt 1965.

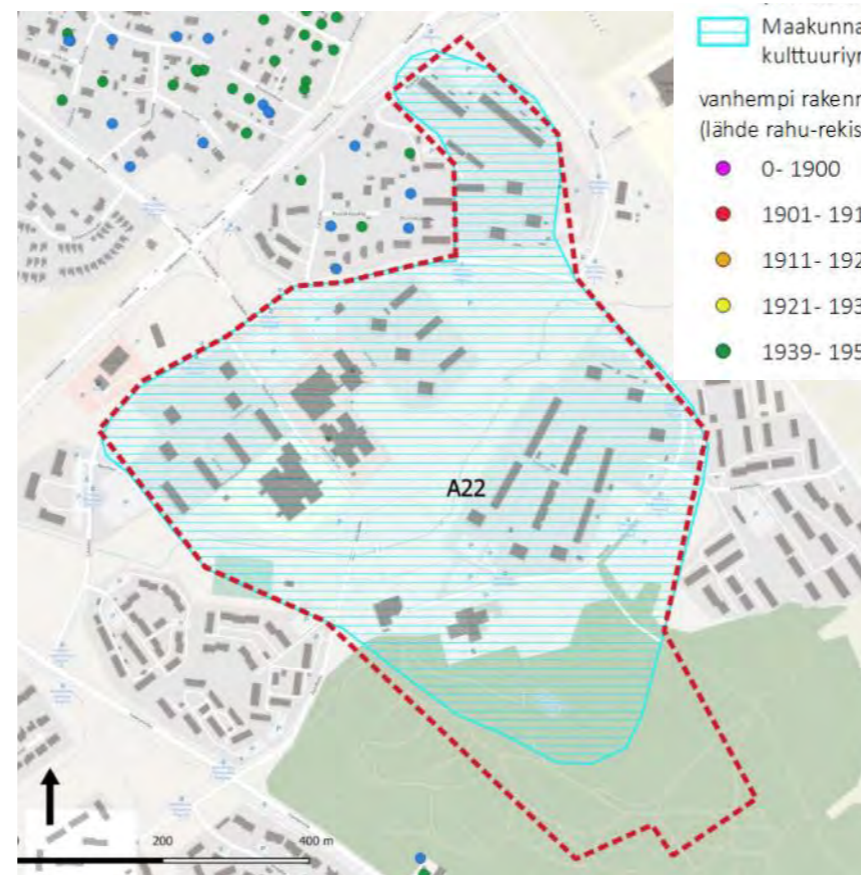
I början av 1970-talet väcktes frågan om karaktärsbyggnadens öde. Där hade funnits ett ålderdomshem 1940-1974. Museiverkets ståndpunkt var att Gammelbacka var en av de mest betydelsefulla representanterna för herrgårdskulturen i vårt land. Samma år som kommunen hade beslutat att köpa karaktärsbyggnaden, förstördes den i en brand

### Nuläge

Flervåningshusen som byggdes av Byggnadslaget Haka är för sin tid typiska elementhus. De 6-8 våningar höga tornhusen och de 3-6 våningar höga lamellhusen är i huvudsak byggda i början av 1970-talet. Mitt i området finns ett lågt köpcentrum med platt tak. Miljön har kompletterats med bl.a. en ny servicebyggnad och en skolbyggnad.

Mot slutet av 1980-talet påbörjades som ett pilotprojekt en s.k. förortsförnyelse, där höghusens fasader förändrades bl.a. genom inglasning av balkonger, målning av fasadytorna och nya, egna balkonger för enrummare. Dessutom förnyades gårdsmiljöerna och invändiga renoveringar utfördes i byggnaderna.

Delar av Gammelbacka gårds park har bevarats i den södra kanten av området. Herrgårdsparkens område har iståndsatts, så att de ståtliga ekarna, lindarna och lärkträden framträder bättre. Trädslags- och naturstigar har anlagts på området.



## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- De glesl placerade byggnadsgrupperna som skiljs åt av mellanliggande skogs- och parkområden.
- De gröna, för trafik fredade gårdarna
- Det för perioden typiska byggnadsättet, fasadlösningarna som dikterades av byggnadstekniken, de förenklade fasaderna, de platta taken, balkongernas gruppering
- Det hierarkiska trafiksystemet
- Den historiska herrgårdsparkens alléer, välvda broar och andra bevarade inslag i herrgårdsmiljön

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBeslut

- Området är en del av en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Det lilla parkområdet norr om församlingscentret ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2007
- Gammelbackan kartanon puistometsän vaiheita 2017. Kaupunkisuunnittelu.
- Allardt 1928 (184-199), Nikander I 1930 (119-130), Nikander Jutikkala 1939 (541-542), Selén 1996 (219-224), Schildt 1994(245)

## A22. GAMMELBACKA FÖRORT OCH HERRGÅRDSPARK



*Snedflygbild 04931-095/ Borgå stad*



# A23. HAMMARS KULTURMILJÖ



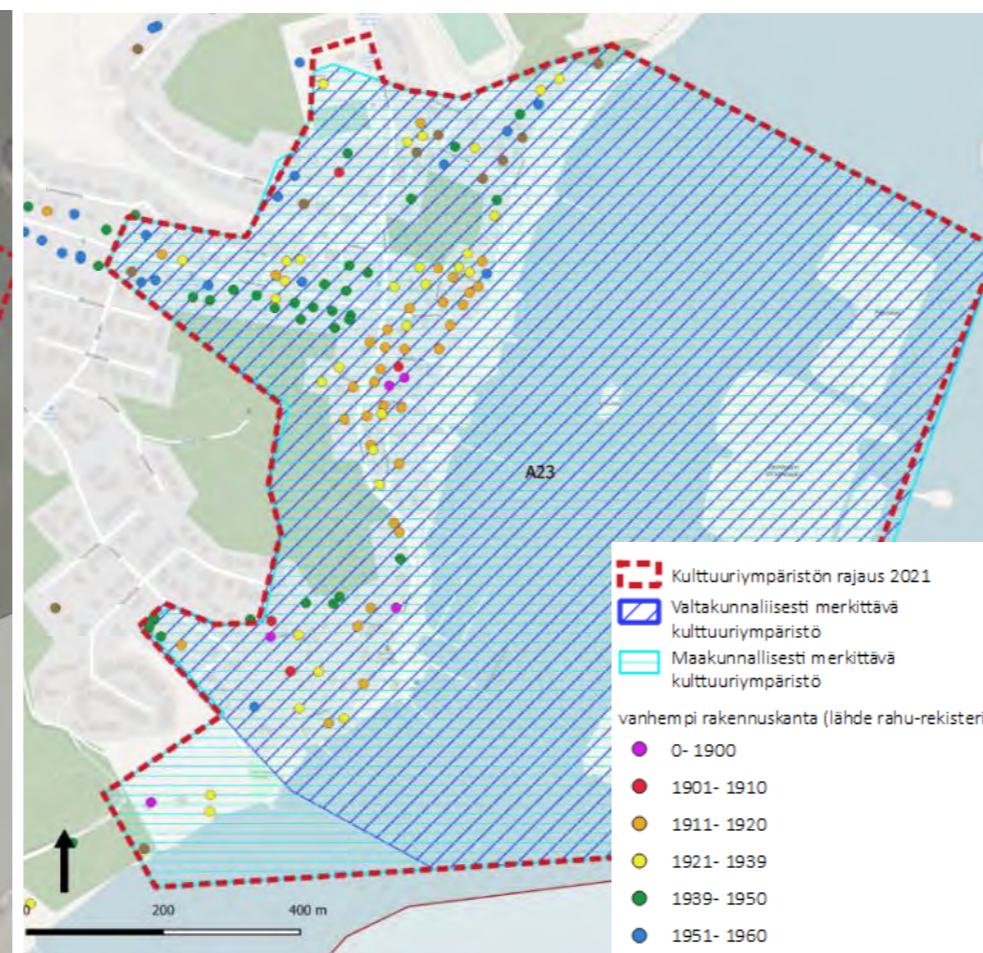
Arbetarbosättning som uppstått pga sågindustrin på 1800-talet. Till området som är beläget på ett tidigare hamn- och varvsområde, hör även de närliggande Sågholmarna, där ångsågen på 1870-talet grundades, samt två i områdets södra del belägna trävillor.



Utdrag ur Gammelbacka, Pepot och Estbacka gårdars storskiftes-karta från år 1910. Kartan visar hur tätt byggd Hammar strandby var i början av 1900-talet. (KA/MML)



På kartan från 1870-talet kan urskiljas bebyggelse i slutningen ovanför varvet (Warf) samt villorna med trädgård i områdets södra del. På en av holmarna, som redan då byggts ut i vattnet, syns Ångsågen. Senatens karta från 1870-talet / Riksarkivet.



## BESKRIVNING

### Historia

Hammars är en gammal hamnplats. Den ersatte hamnen i ån år 1782, då Borgå inte längre kunde nås från havet. Utanför Hammars lossades segelfartygens last på pråmar och roddes i land. Varvsverksamheten i Hammars begynte på 1730-talet, men på 1850-talet började området utvecklas till ett betydande skeppsvarv. Det har funnits flera skeppsvarv under årens lopp och på Hammars varv byggdes flera stora fartyg. Verksamheten tynade av på 1920-talet. Varvet togs i bruk på nytt år 1945 som krigsskadeståndsvarv då Finland måste bygga drygt 500 fartyg som krigsskadestånd till Sovjetunionen. Fabrikören C.A. Lewin grundade ett tegelbruk på området på 1850-talet, men det lades snart ner som olönsamt. På Kaunissaari (Ångsholm) utanför Hammars anlades en lastningsplats år 1863. August Eklöf grundade Borgå ångsåg på holmen år 1870. Till Haikofjärden anlände under slutet av 1800-talet stora fraktfartyg från många länder, som lossades och lastades på red- den utanför Hammars. Hamnen och varvet övergick i stadens ägo 1874.

På 1700-talet fanns ingen annan bosättning i Hammars än ett hus för lastnings- platsens virkesskrivare och ett torp. Hammars by byggdes upp från och med 1850- talet då industriverksamheten snabbt utvidgades. Arrendetomter om 600-700 kvadratmeter bröts ut från Gammelbacka. Bostadsområdet Hammars är en band- format tätort i nord-sydlig riktning som ligger på fastlandet invid havet. Det het- erogena arbetarbostadsområdet har byggts utan planer eller enhetliga byggnads- principer på ett område som tidigare tillhört Gammelbacka gård. De äldsta bo- stadshusen härstammar från slutet av 1800-talet men huvuddelen av byggnaderna är uppförda i början av 1900-talet. Utöver envåningsstugor finns där också tre hyreskaserner. Mellan bostadshusen ligger sågsamhällets skola, butik, postkontor samt arbetarföreningshuset och ungdomsföreningens hus. På Hammars strand söder om byn byggdes i slutet av 1800-talet några vackra villor av trä. Villa Sjöckulla var sommarviste för Hammars ångsågs ägares, August Eklöfs familj.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Det med industri förknippade arbetarbostadsområdets byggda helhet med offentliga byggnader, ursprungliga karaktärsdrag och färgsättning
- Den väl bevarade bebyggelsen från återuppbyggnadstiden
- De i områdets södra del belägna betydande villorna med trädgårdar och bryggor.
- Bebyggelsens relation till landskapet och topografin
- Strandzonens maritima nyttjandeformer
- Sågholmarna med lämningar av sågverksindustrin

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Området är en kulturmiljö av riksintresse
- Strandområdet, som vid Örnsхамnsvägen fortsätter mot Telegrafbergets natur- skyddsområde ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Området är en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- För området har i delgeneralplanen 2004 införts skyddsbe-teckningar för kultur- miljö
- De 1977-1984 fastställda detaljplanerna som är i kraft på området innehåller inte skyddsbe-teckningar.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2007
- www.rky.fi

## A23. HAMMARS KULTURMILJÖ



Snedflygbild 04931-048/ Borgå stad



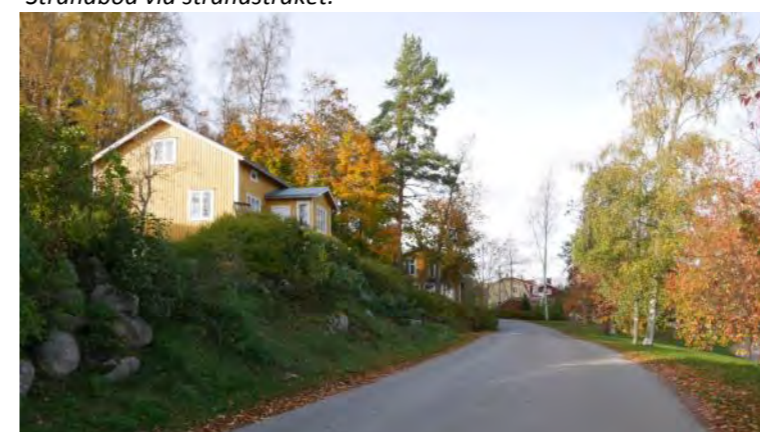
I byn har bevarats även tidigare hyreskaserner i två våningar.



Arbetsföreningens hus



Strandbod vid strandstråket.



Vy från Hammarsvägen



## A23. HAMMARS KULTURMILJÖ



*Mindre villa belägen invid Villa Sjöckulla.*



*Ångbåtsbrygga och strandmur av sten.*

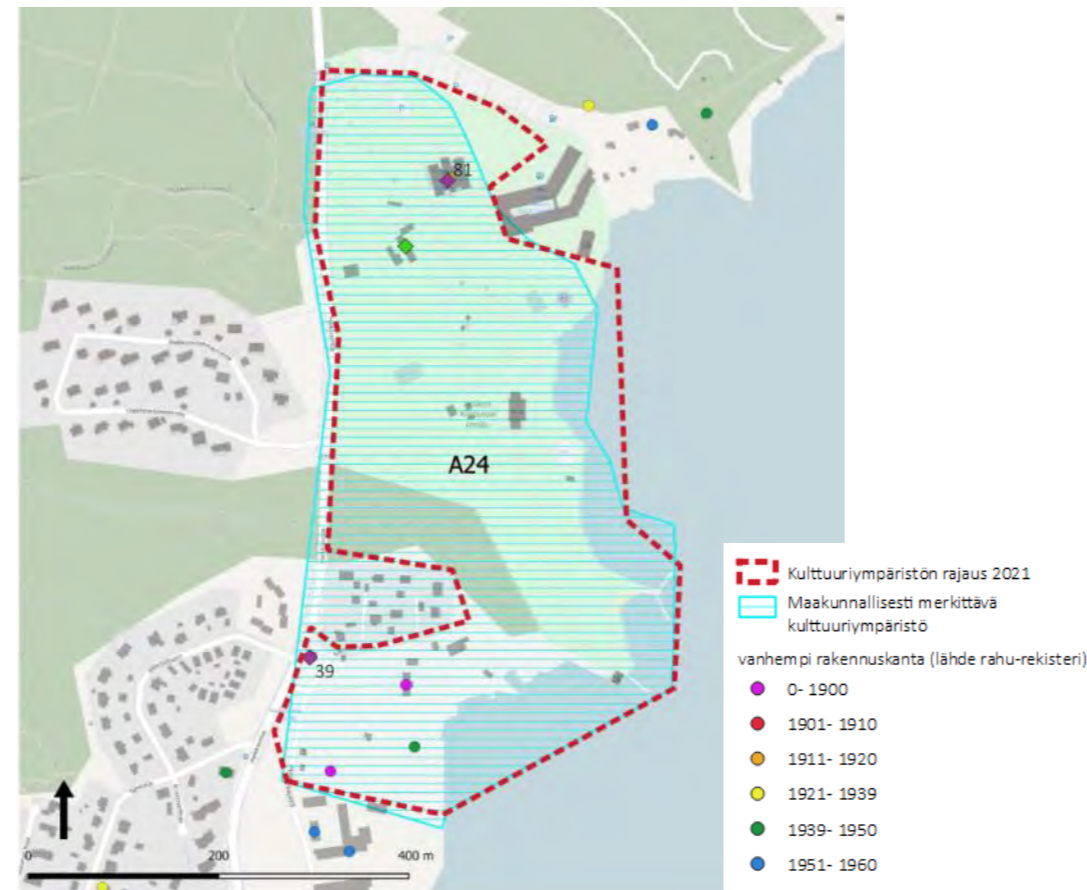


*Söder om byn byggdes i slutet av 1800-talet några trävillor. Den mest betydande av dem är Villa Sjöckulla, som i tiderna tillhörde ångsågens långvariga ägare August Eklöf.*

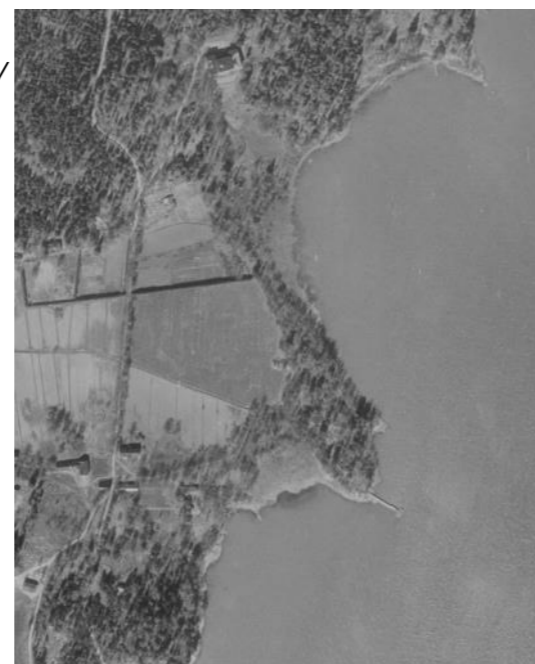
# A24. HAIKO KULTURMILJÖ



Herrgårdsmiljö belägen vid infartsleden till Borgå. Till helheten hör en vidsträckt herrgårdspark, som fått sin nuvarande utformning under 1800- och 1900-talens gång, en ståtlig och i Finland enastående herrgårdsbyggnad, samt Albert Edelfelts villa och ateljé.



Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet/ Riksarkivet.



Flygbild från år 1950. MML. <https://kart-ta.paikkatietoikkuna.fi>

## BESKRIVNING

### Historia

Haiko gårds gårdscentrum låg på 1700- och 1800-talet vid stranden, 500 meter längre söderut än det nuvarande. Herrgården har funnits på sin nuvarande plats sedan 1860-talet. Det fanns ett säteri i Haiko i slutet av 1300-talet. På 1400-talet tillhörde Haiko domini-kanklostret i Viborg. Gården bytte ägare flera gånger från 1400-talet till 1700-talet. I början av 1700-talet var Haiko förenat med Drägsby gård. Efter ett par ägarbyten kom Haiko i statsrådet Edward Walleens ägo 1852 och ärvdes kort därefter av guvernör Alfons Walleen, som lät uppföra en ny karaktärsbyggnad. Efter Walleens död år 1870 såldes herrgården till generallöjtnant Sebastian von Etter. Den nya karaktärsbyggnaden brann ner till grunden nyårsnatten 1910-11.

Den nuvarande karaktärsbyggnaden är byggd 1911-14 enligt professor Armas Lindgrens ritningar. År 1965 köpte Satu och Leo Vuoristo herrgården med omgivning, varefter herrgårdens utveckling till hotell och badinrättning inleddes. På 1970-talet uppfördes en stor elementbyggd byggnad med kongress- och badutrymmen.

1880 bosatte sig Albert Edelfelts mor med familj i en villa på Haikos område, från vilken familjen några år senare flyttade till en gammal byggnad som stod på den ursprungliga karaktärsbyggnadens tomt. I den skogbevuxna sluttningen byggdes Edelfelts ateljé, det nuvarande museet.

### Nuläge

Haiko gårds karaktärsbyggnad har fått sin nuvarande gestalt på 1960-talet under Vuoristos tid och i anslutning till den ligger ett vidsträckt, välskött trädgårds- och parkområde. Områdets karaktär har förändrats genom den på 1970-talet uppförda kongress- och badbyggnaden och en ny byggnad vid stranden. I området södra del har ett stort besökscentrum och utställningsutrymme byggts, som skymmer utblickarna mot Edelfelts ateljé. Det yrkesskolekomplex som byggdes strax intill på 1950-talet har rivits och norr om Villa Edelfelt har en ny egnahemsbosättning uppstått.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Herrgårdsparken som har fått sin nuvarande form under 1800-1900-talens lopp och den i flera skeden byggda, exceptionellt ståtliga och för Finland unika herrgårdsbyggnaden.
- Områdets kulturhistoriskt värdefulla byggnadsbestånd och dess bevarade drag
- Trädgården och allén som hör samman med Edelfelts villa och ateljé.
- Trädgårdens relation till strandmiljön, vyerna från havet och i riktning mot havet

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Strandområdet, och den vidsträckta trädgård av parkkaraktär som omger Haiko gård, ingår i Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Området är en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Villa Edelfelts omgivning har i delgeneralplanen 2004 anvisats med beteckningen AP/s
- Edelfelts villa och ateljé har i detaljplanen skyddats med sr- beteckningar

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys 2007
- Porvoo Haikkoon kartano muinaisjäänösinventointi 2013 Mikroliitti Oy

## A24. HAIKO KULTURMILJÖ



Huvudbyggnaden byggdes under åren 1911-14 enligt professor Armas Lindgrens ritningar. Byggnaden har ändrats och tillbyggt under paret Vuoristos tid efter år 1965.



Huvudbyggnaden har ändrats för hotellbruk.



Herrgårdens och herrgårdsparkens landskapshelhet har i huvudsak bevarats. Det på 1970-talet byggda bad- och kongresshotellet har förändrat landskapet särskilt sett från havet. Strandparken förenar områdets södra och norra delar. Invid Edelfelts villa och Haikovägen har senare byggts ett småhusområde. Snedflygbild 04931-049/ Borgå stad



På platsen där gårdens huvudbyggnad ursprungligen låg står Edelfelts villa från 1800-talet.



Disponentens hus vid Haikovägen.



Edelfelts lilla ateljébyggnad står uppe på en skogsbevuxen backe.

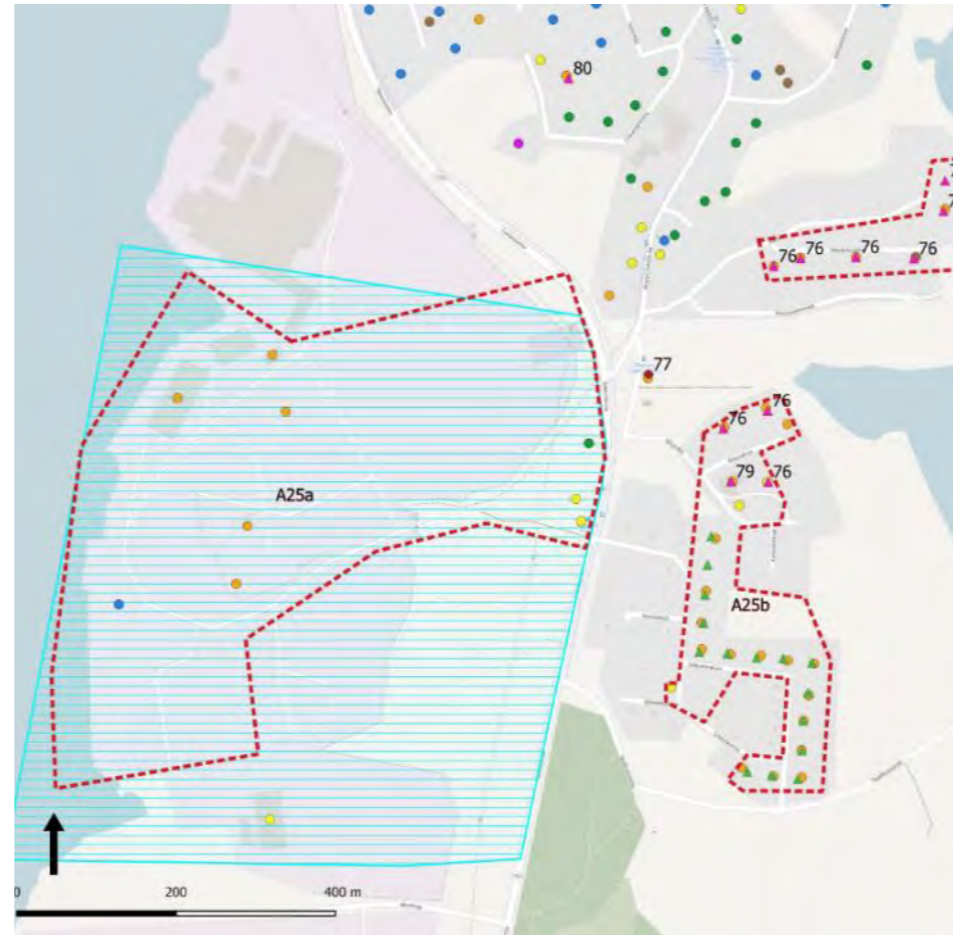
# A25. TOLKIS KULTURMILJÖ

Inventering 2021

Sårbarhetsgrad B/C



Ett industriområde i omvandling, med en representativ rad av byggnader som har haft anknytning till bl.a. såg- och cellulosaindustri samt rederiverksamhet. Till helheten hör även arbetarbostadsområden som präglas av trädgårdsstadens grönskande och enhetliga stadsbild.



Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet/Riksarkivet.

Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021

## BESKRIVNING

### Historia

Tolkiölandet, som före industrialiseringen närmast hörde till randområdena bortom kustens gamla jordregisterbyar och herrgårdar, förvandlades under ledning och inflytande av borgåbon August Eklöf, ägare till den inom planområdet belägna ångsågen (1875), cellulosafabriken (1893) samt det närbelägna tegelbruket (1889) till ett livligt industrisamhälle, där August Eklöf, och från 1910 bolaget som bar hans namn, utöver industribyggnadsverksamheten i stor utsträckning ombesörjde byggandet av bostäder och servicebyggnader i samhället ända in på 1960-talet. Förändringen av landskapet och samhället begynner, sedan Eklöf-bolagets era upphört 1964, på ett synligt sätt på 1970-talet då Oy Tampella Ab tar vid med sitt storsågverk. Som en följd av samhällets och levnadsstandardens utveckling förändras också förhållandet mellan arbete och boende och Tolki börjar omvandlas från ett fabriksamhälle till en vanlig bostadstätt.

Industrialiseringen av Tolki inleddes 1875 vid Kattsundet, ungefär på den nuvarande cellulosafabriken plats, då Tolki Ångsåg anlades där. Ångsågens produktion blev, på ett för perioden typiskt sätt, mångsidigare då Borgå sulfitt-cellulosafabrik grundades i anslutning till den år 1893. Tolki varv verkade på området 1864-1964.

### Nuläge

Ett industriområde i omvandling, med en representativ rad av byggnader som har haft anknytning till bl.a. såg- och cellulosaindustri samt rederiverksamhet. På området som ska utvecklas som företagspark fungerar bl.a. Tolki kraftverk som drivs av Borgå energi. Intill industriområdet finns ett tidigare arbetarbostadsområde med lummig grönska, präglad av trädgårdsstadens enhetliga stadsbild.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den exceptionellt ståtliga industrimiljön med tegelbyggnader som har tagits ur bruk
- Arbetarnas och tjänstemännens på typhuslösningar baserade bostadsområden av trädgårdsstadskarakter, Vita och Gråa linjen
- De gamla servicebyggnaderna i anslutning till industrimiljön

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Områdets västra del är en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Vita och Gråa linjens bostadsområden har i delgeneralplanen 2004 anvisats med beteckningen AP/s.
- På industriområdet är en 2014 fastställd detaljplan som innehåller skyddsbe-teckningar i kraft. Också den 1988 fastställda detaljplanen som är i kraft på Vita linjens område innehåller skyddsbe-teckningar. Behovet av skydd på delområde-na A25 b och A25c borde utredas på basen av en mer ingående inventering, bl.a. är den gamla folkskolan som har bevarats vid Massavägen och de intelligande arbetarbostäderna längs Massastigen inte skyddade.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Augustinrannan rakennetun ympäristön selvitys. FCG 2012
- Tolkinen sanoin ja kuvin osat 1-3. 1996-2001

- Kulttuuriympäristön rajaus 2021
- Maakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
  - 0- 1900
  - 1901- 1910
  - 1911- 1920
  - 1921- 1939
  - 1939- 1950
  - 1951- 1960
- Kulttuuriympäristön kohteet 2021
  - suojelusuositus sr
  - suojelusuositus s
  - suojelusuositus m
  - asemakaava-alueella sijaitseva kulttuuriympäristön kohde, jota ei ole suojeltu, suojelutarve tulee määrittellä tarkemman inventoinnin pohjalta
  - asemakaavalla suojeltu kohde



# A25. TOLKIS KULTURMILJÖ



## A25a INDUSTRIOMRÅDET



Till vänster på bilden syns industriområdet med de äldsta rödtegelbyggnaderna i områdets mitt. Arbetarbostadsområdet placeras sig på östra sidan av Tolkisvägen. Snedflygbild 04931-037/ Borgå stad



Ovan; Borgå Energi, Tolkis kraftverks nyare byggnader med skorstenar.

Det omkring år 1900 byggda tjänstemannahuset, senare klubbhus som idag fungerar som lunchrestaurang.



Tolkis andelslagsbyggnad från år 1927.



Ovan; Den gamla cellulosafabriken i rödtegel från 1890-talet är ett kännetecknande landmärke i landskapet.



Vattencistern från 1919-1922.



Den till sin åldersstruktur varierande gruppen av industribyggnader bildar en i strandlandskapet framträdande intressant helhet. I mitten syns den gamla cellulosafabriken med en hög skorsten, fast i strandlinjen står cellulosamagasinet i rödtegel samt trälager från olika tidsperioder.

## A25. TOLKIS KULTURMILJÖ



### A25 b och c VITA OCH GRÅA LINJEN

Öster om Tolkisvägen byggdes bostadsområden för arbetare. Det nordligare området vid Kattsundsvägen kallades Grå linjen och det sydligare Vita linjen.

Parhusen från 1910-talet som ligger regelbundet placerade längs gatorna och i vilka samma hustyp upprepas, har i synnerhet på Vita linjen bevarat sin ursprungliga karaktär väl. Av Gråa linjens byggnader har endast en del bevarats. Områdena som bär drag av trädgårdsstad ger ett väl bevarat allmänt intryck av lummig grönska.



*Den gamla folkskolan vid Massavägen samt arbetarbostäderna vid Massagränden är inte skyddade med detaljplan.*

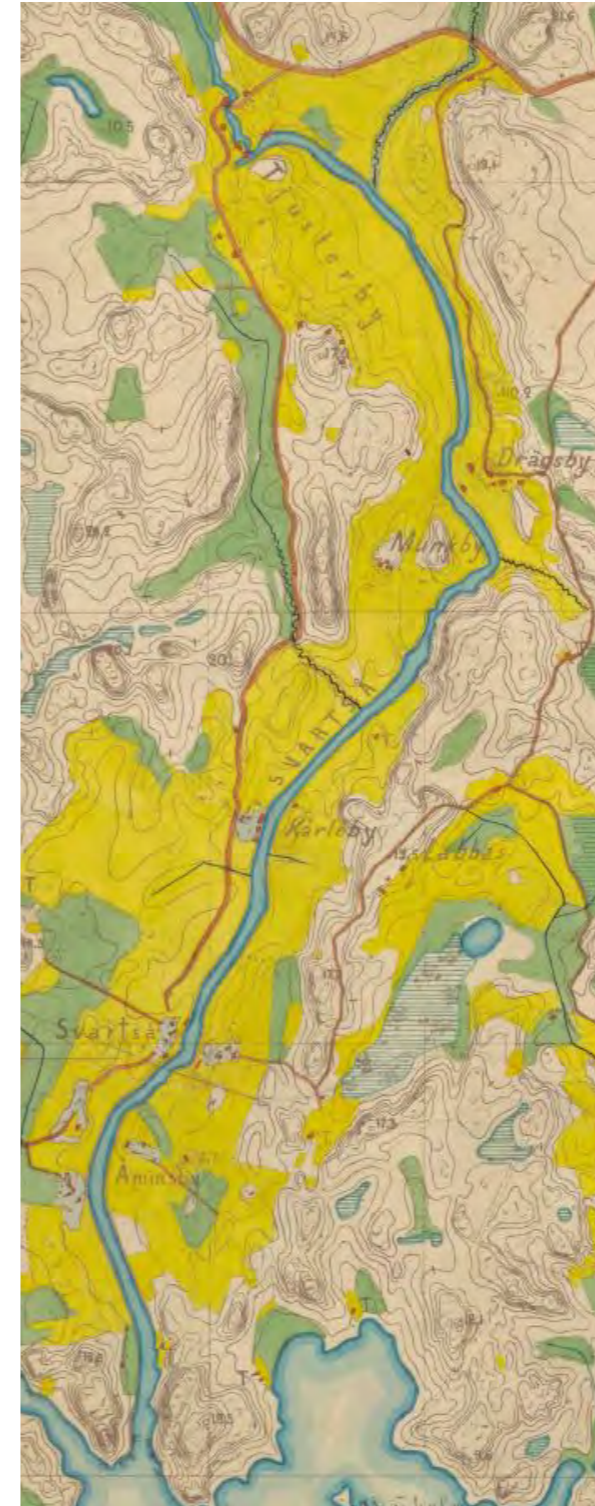
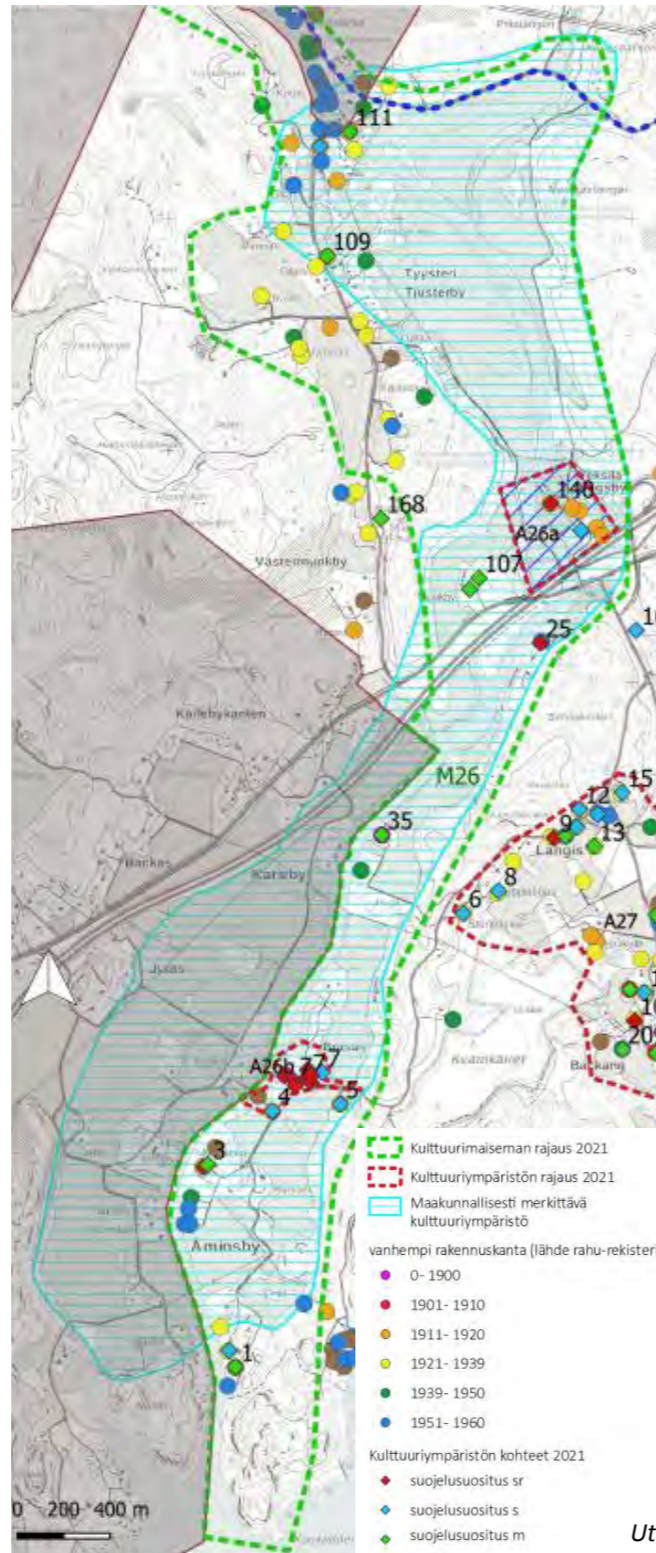


*Kattsunds gamla kulturhistoriskt värdefulla torp ligger nere vid Kattsundet.*

# M26. SVARTSÅNS ÖSTRA STRANDS KULTURLANDSKAP



Öppet odlat ådalsområde som varit bebott åtminstone sedan medeltiden och är del av det mer omfattande Svartsådalens kulturlandskap. I området ingår flera kulturhistoriskt betydande herrgårdsmiljöer, samt längs de gamla slingrande byvägarna etablerad, till sina drag välbevarad äldre bosättning.



Utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet

## BESKRIVNING

### Historia

I det omfattande landskapsområdet ingår de marker som tillhört den i norr belägna byn Tjusterby, samt herrgårdarna Drägsby gård och Brasas med näromgivning. Byn Tjusterby är känd sedan 1400-talet och vid forsén i byn har det med säkerhet funnits en kvarn åtminstone från 1480-talet. Drägsbys ställning som en frälsepersons huvudgård härstammar från medeltiden. Från 1600-talet framåt anslöts flera hemman i olika byar till godset, bl.a. i Tjusterby. Från Drägsby gård utstyckades med stöd av 1918 års lag 15 torp och 14 backstugor. Den av en park omgivna karaktärsbyggnaden är möjligen från 1820-talet och ritad av C.L. Engel. Brasas gård har bildats av fyra hemman. Gården lyste under Kiala gård i början av 1700-talet. Gården såldes på auktion 1861 till Carl Axel Lewin. Under hans tid förnyades byggnadsbeståndet i huvudsak. Då gården fick en ny ägare 1902 inleddes det egentliga herrgårdsskedet med nybyggnader och ombyggnader. I anslutning till Brasas anlades en stor trädgård, som under en tid också fungerade som handelsträdgård.

### Nuläge

Den vida, odlade ådalens öppna landskapsrum avgränsas i öster av en skogbevuxen bergsrygg. I skogsbrynen och på skogsholmar som höjer sig över odlingsmarken ligger gårdsgroper som tillhör gamla jordbrukshemman, herrgårdar med herrgårdsträdgårdar samt äldre bebyggelse som har bevarat sin traditionella karaktär. En hög klippudde som reser sig i söder mot havet ger läskydd åt ådalen. Ådalens kulturmiljö fortsätter i väster utanför planeområdet.

Speciella byggda objekt i kulturmiljön är herrgårdarna Drägsby och Brasas med sina talrika gamla byggnader och trädgårdar, samt Nybacka hemman. Ett komplement till dessa utgör bebyggelsen från tidigt 1900-tal, som ligger längs byvägarna. Vid Brasas finns i ån en dammanläggning med en fisktrappa. Högre upp vid den landskapsmässigt verkningsfulla Tjusterbyforsén finns ett kraftverk. Avbrott i ådalens landskap utgör motorvägen riksväg 7 samt Helsingforsvägen som korsar motorvägen vid ån.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- den öppna odlade ådalen, som i öster avgränsas av en sammanhängande, skogbevuxen bergsrygg som mjukt följer terrängen
- åns slingrande fåra och strandvegetationen längs den
- bebyggelsen som har förlagts till skogsholmar som är tydligt avgränsade från odlingslätten, samt till skogsbrynen
- de herrgårdsmässiga gårdshelheterna med deras trädgårdar och parkliknade gårdsmiljöer och en allé
- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- den slingrande gamla byvägen, vyerna som öppnar sig från vägen över odlingsområdena och mot bebyggelsen
- den gamla Strandvägens karaktär och sträckning, samt de vyer av kulturmiljön som öppnar sig från vägens håll

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Drägsby gård är en byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY)
- Genom områdets norra del leder den nationellt värdefulla Stora Strandvägen.
- Området ingår till största delen i Svartsådalens kulturlandskap som är värdefullt på landskapsnivå
- I delgeneralplanen 2004 har gårdscentra på Brasas och Drägsby skyddats med beteckningen SR och Nybackas kulle med beteckningen AT/s. Den öppna ådalen och skogsområdena har betecknats som MA- 1- och MY-1- områden. Ett omfattande område längs med Svartsån har betecknats som landskapsmässigt betydelsefullt.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Göran Selén, Porvoon pitäjä kautta aikojen 1-2. 1996-97.
- Nikander Jutikkala 1939, 545-54 ; Munck 1930, 229-235
- En heltäckande kulturmiljöutredning om området har inte utförts tidigare

## M26. SVARTSÅNS ÖSTRA STRANDS KULTURLANDSKAP

### A26a Drägsby herrgårdsmiljö



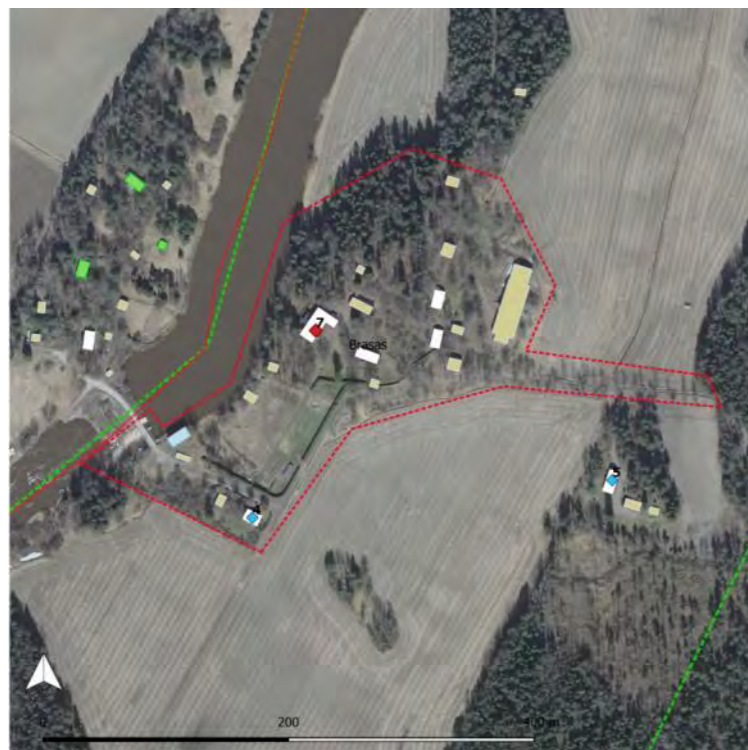
Drägsbys ställning som en frälsepersons huvudgård härrör från medeltiden. Från 1600-talet framåt anslöts flera hemman i olika byar till godset, bl.a. i Tjusterby. Drägsby har tillhört bl.a. ätterna Stålbarm, Uggla, Ehrenstolpe, Boije och Standertskjöld. I början av 1700-talet tillhörde Drägsby, Haiko och Gammelbacka samma ägare. Under major Anders Erik Boijes tid uppfördes den nuvarande karaktärsbyggnaden.

Från Drägsby gård utstyckades med stöd av 1918 års lag 15 torp och 14 backstugor. I slutet av 1930-talet hörde till gården 280 ha åkerjord och en 4 ha stor trädgård med fruktträd och växthus. Till produktionsanläggningarna hörde en öster om Tjusterbyforsen anlagd ramsåg samt en vetekvarn, ett elektricitetsverk, en torvfabrik anlagd på en torvmosse och ett granitstenbrott. På 1800-talet hörde till gården en i Tjusterby placerad fabrik för jordbruksredskap som var en av landets första i sitt slag, verksamheten upphörde 1865.

Den av en park omgivna karaktärsbyggnaden i två våningar med stockstomme och valmat tak är placerad med långsidan i åns riktning. Enligt traditionen är byggnaden möjligen från 1820-talet och ritad av C.L. Engel. Husgrundens välvda stenkällare är troligen av äldre datum. Övervåningen förblev länge oinredd. Ändringar utfördes 1883 enligt ritningar av den i Åbo verksamme arkitekten Hugo Neuman, bl.a. tillkom verandorna på långsidorna, på ena sidan en glasveranda i två våningar. Arkitekt Birger Brunila planerade gavelaltanerna som byggdes 1920-1921 och ombyggnaden av huvudentrén. Samtidigt återställdes klassicistiska stildrag i fasaderna.

Från baron Bildsteins tid på 1700-talet har ett antal bodar med årtal 1750 bevarats i herrgårdens gårdsmiljö. Under Standertskjölds tid mot slutet av 1800-talet började nya ekonomibyggnader byggas, bl.a. en stor stenladugård, som rymde 150 kor. Från 1910-talet framåt uppfördes arbetarbostäder, två nya stallbyggnader, ett nytt höns- och ett svinhus och ladugården utvidgades.

### A26b Brasas herrgårdsmiljö



Brasas gård har bildats av fyra hemman. Gården med namnet Brasas härstammar från 1500-talet. Gården lydde under Kiala gård i början av 1700-talet. På 1700-talet byggdes bl.a. en loftbod, två arbetarbostäder och ett spannmålsmagasin, som ännu finns kvar.

Gården såldes på auktion 1861 till Carl Axel Lewin. Under hans tid förnyades byggnadsbeståndet i huvudsak, en ny, från Helsingfors flyttad huvudbyggnad uppfördes och bl.a. en såkallad lanterninladugård. Efter Lewins död ägdes Brasas en tid av Kiala aktiebolag. Då gården fick en ny ägare 1902 inleddes det egentliga herrgårdsskedet med nybyggnader och ombyggnader. Den nya ägaren utvidgade karaktärsbyggnaden med en ny flygel och lät bygga ett spannmålsmagasin av sten samt en ny stenladugård. I anslutning till Brasas anlades en stor trädgård, som under en tid också fungerade som handelsträdgård.

Gårdens centrum ligger på en hög kulle ovanför Svartsån och en allé som kantar byvägen leder fram till gården. I gårdens söderslutning ligger en stor trädgård. Den omges av en exceptionellt ståtlig klippt granhäck i kanten av byvägen. I den parkliknande gårdsmiljön finns ett rikligt bestånd av ädla lövträd.

## M26. SVARTSÅNS ÖSTRA STRANDS KULTURLANDSKAP



*Vy från Brasasvägen*



*Allé vid byvägen som leder till Brasas gård.*



*Snedflygbild 14576-069 Borgå stad*



*Tidigare kaptensboställe med huvudbyggnad från 1700-talets början.*



*Fiskehemman från 1900-talets början.*



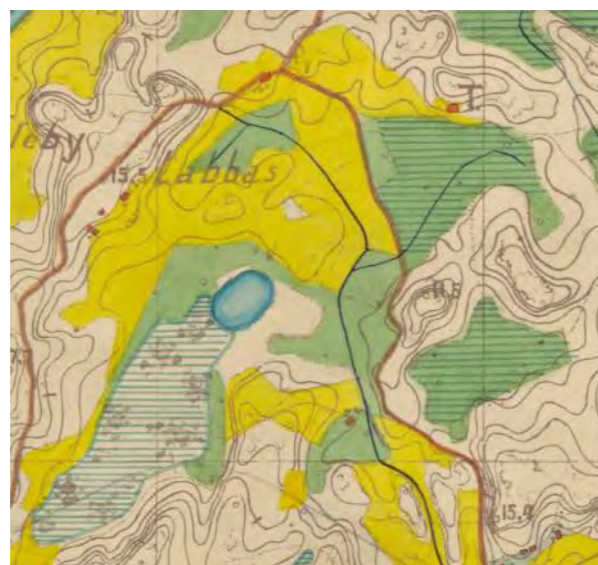
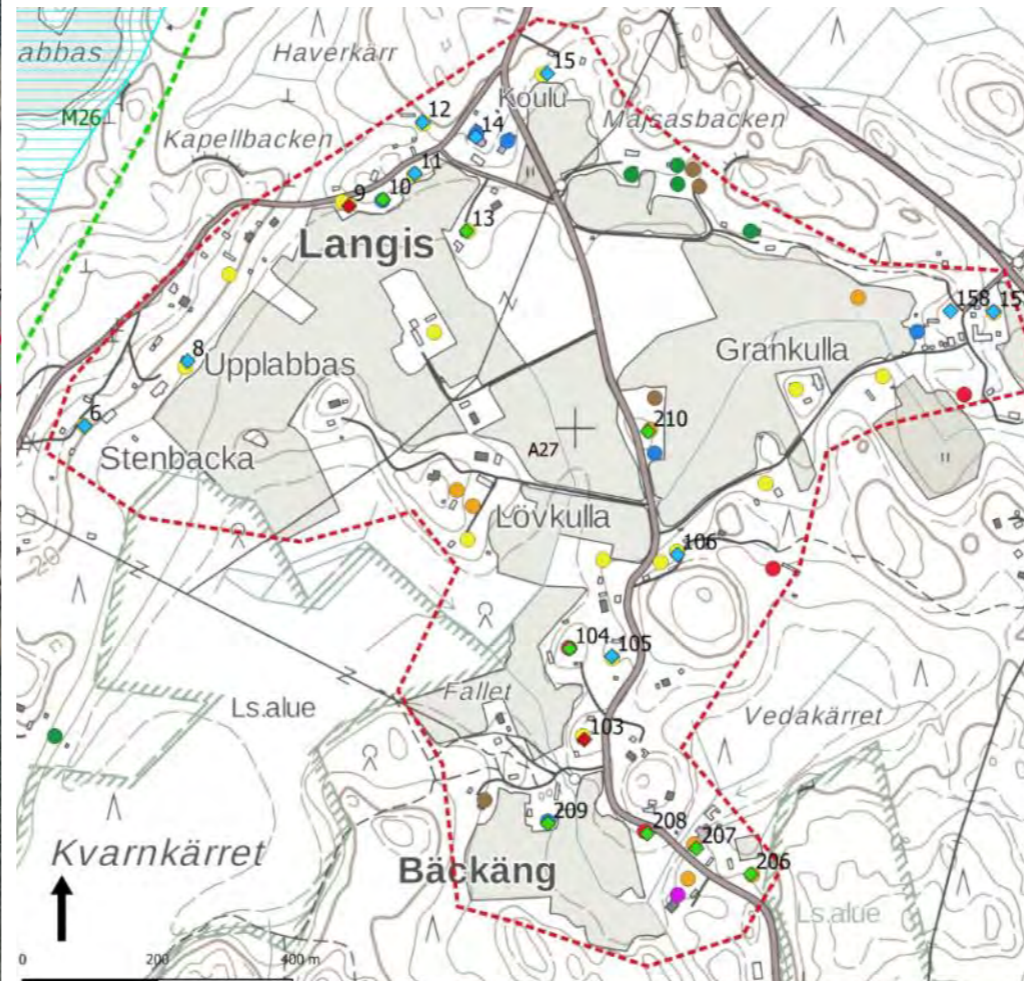
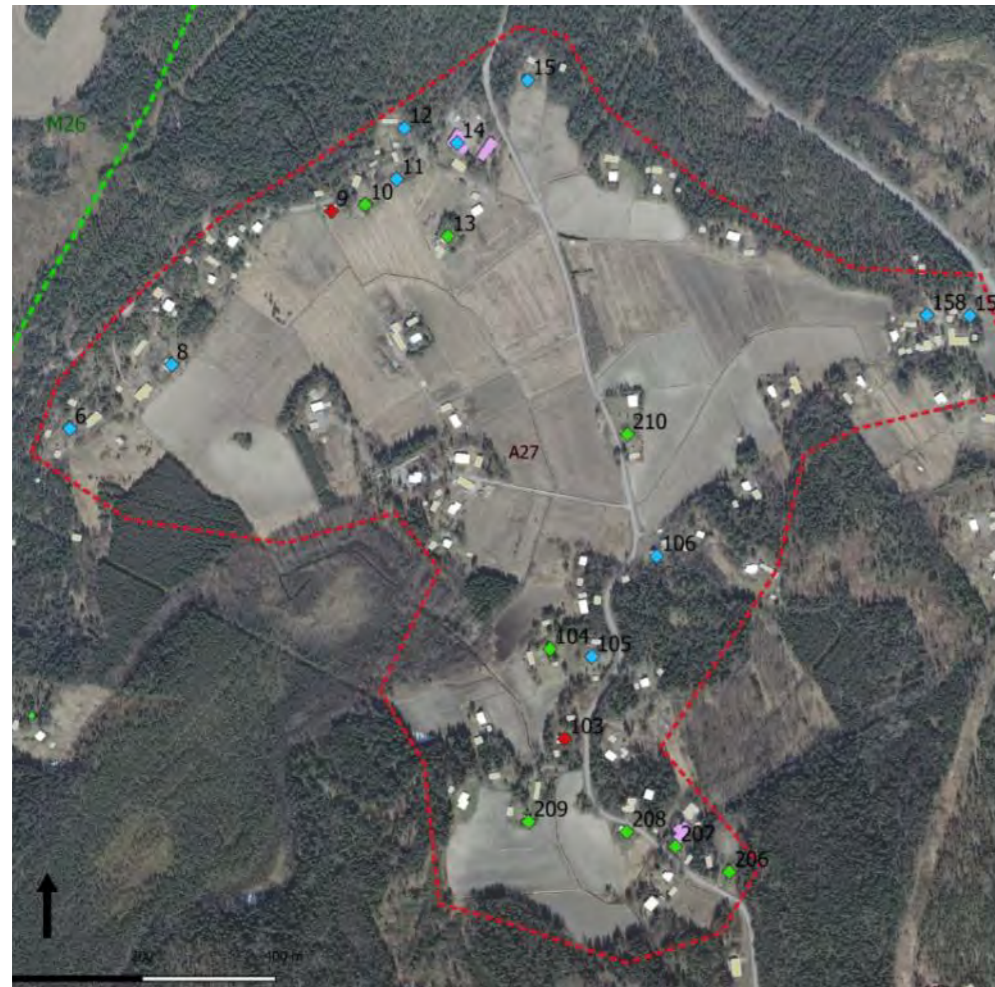
*Till Brasas hörande arbetarbostad.*



# A27. LANGIS ODLINGSSLÄTT



Bybosättning och jordbrukslägenheter från 1900-talets början placerade längs de gamla byvägarna i kanten av Langis odlingslätt. Till helheten hör även två folkskolebyggnader samt ett frikapell.



- - - Kulttuurimaiseman rajaus 2021
  - - - Kulttuuriympäristön rajaus 2021
  - - - Maakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö
- vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)
- 0- 1900
  - 1901- 1910
  - 1911- 1920
  - 1921- 1939
  - 1939- 1950
  - 1951- 1960
- Kulttuuriympäristön kohteet 2021
- ◆ suojeleisuusitus sr
  - ◆ suojeleisuusitus s
  - ◆ suojeleisuusitus m

Utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet

## BESKRIVNING

### Historia

Byn nämns för första gången 1423. Svartså är en jordbruksby, som har omfattat 16 hemman. I de äldsta jordeböckerna förekommer jämsides med Svartså byarna Björkbacka, Brasbacka och Sillvik, vilkas hemman senare införlivades med Svartså by. Också Karleby och Åminnsby har ursprungligen räknats till Svartså by. Största delen av byns område är beläget på Svartsåns östra strand. På västra sidan finns ett avsnitt av en odlingsdal som följer åns lopp, och som fortsätter norrut på byn Karlebys område och söderut på Svartså byns område.

### Nuläge

En väster om bergåsen som avgränsar Svartsådalen belägen gammal odlingslätt som omges av bymässigt tät bosättning av varierande ålder. Bebyggelsen är förlagd till skogens randzoner längs de gamla byvägarna Brasasvägen och Svartsåvägen samt till små skogsholmar ute på åkermarken. Åkerområdet är alltjämt till största delen i odlingsbruk.

Trots att det finns relativt mycket nyare bebyggelse, präglas bymiljön längs de slingrande, smala byvägarna av för det tidiga 1900-talet typisk parcellbosättning som har bibehållit sin traditionella karaktär samt av små jordbruk. Speciella och karakteristiska objekt ur kulturhistorisk synvinkel och med tanke på bymiljön är den i områdets norra kant belägna, 1906 uppförda Svartså högre folkskola, den vid Svartsåvägen belägna, ca 1920 byggda Svartså lågskola, samt den byggnad vid Brasasvägen som tjänar som kapell för metodistkyrkan.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- det öppna odlingslandskapet, som omges av den bandlikt grupperade, till sin skala och sin karaktär traditionella agrara bosättningen
- bebyggelsen har förlagts till en lummig, grönskande randzon, bortom vilken skogsområden höjer sig, eller till skogsholmar som är tydligt avgränsade mot odlingslättan
- De slingrande gamla smala byvägarna, vyerna som öppnar sig från vägen över odlingsområdena mot bebyggelsen
- de gamla skolbyggnaderna och kapellet som har bevarats som landmärken i landskapet
- kulturmiljöns traditionella och till sin karaktär väl bevarade byggnadsbestånd med gårdsmiljöer och ekonomibyggnader

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Svartså skola och lågskola har skyddats i delgeneralplanen 2004.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- En heltäckande kulturmiljöutredning om området har inte utförts tidigare
- Göran Selén, Porvoon pitäjä kautta aikojen 1-2. 1996-97
- Kulturhistoriska miljöer i Borgå landskommun. Korvenmaa 1980.

## A27. LANGIS ODLINGSSLÄTT



*Vy från Labbasvägen.*



*Hemman från 1900-talets början, Vikstens (6)*



*Svartså kapell (9)*



*Ängsbacka bostadshus från 1920-talet (15)*



*Snedflygbild 16027-14 /Borgå stad*



*Svartså skola (14)*

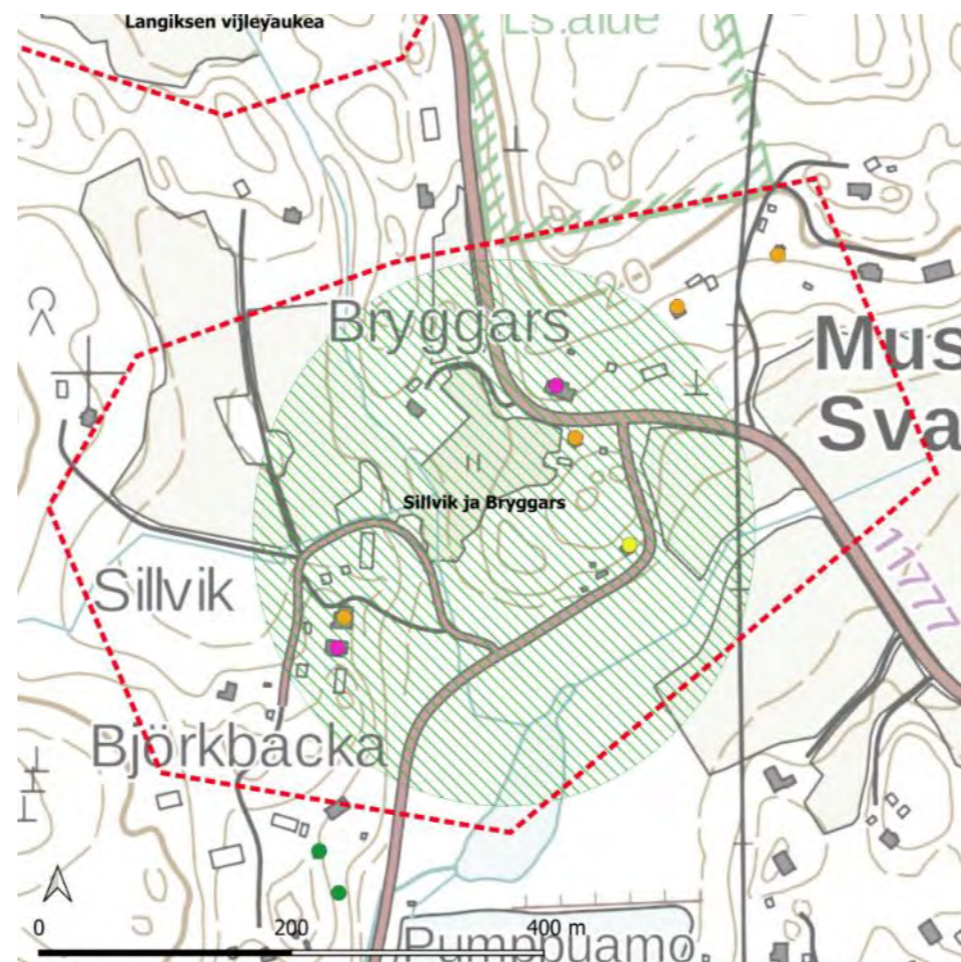


*Svartså lågskola (103) från år 1921*

## A28. SILLVIK OCH BRYGGARS



En helhet som omfattar de gamla hemmanens gårdscentra, belägna vid Sillviks vikbotten intill korsningen mellan Svartsåvägen och Sillviksvägen, samt den bebyggelse som ansluter sig till dem.



- Maisema-alueet 2021
- - - Kulttuuriympäristö, rajaus 2021
- Kulttuuriympäristön erilliskohteita
- ◆ erityinen kulttuuriympäristön kohde
- ◆ kulttuuriympäristön kohde
- ◆ muu huomionarvoinen kohde

Utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet

- valmistumisvuosi/ huoneistorekisteri
- 0 - 1900
- 1911 - 1920
- 1921 - 1939
- 1939 - 1950
- 1951 - 1960
- - - Valtakunnallisesti merkittävä tie
- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö
- ▭ Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- ▲ Yleiskaava 2004 kulttuuriympäristön kohde
- ▭ Yleiskaava-alueen rajaus 2021

### BESKRIVNING

#### Historia

Om besittningsrätten till jordområdena i Tolkis finns skriftlig dokumentation sedan medeltiden. Den jord som tillhörde kronan omvandlades genom förläningar eller köp till frälsehemman, som med tiden kom att lyda under Boe, Kiala och Drägsby. Isnäs kronofogde och Boe gårds ägare köpte 1565 hemmanen i Sillvik, som blev frälsehemman underställda Boe gård. Därefter odlades hemmanen av landbönder.

Jordbruksbyn Svartså har omfattat 16 hemman. I de äldsta jordeböckerna nämns också byarna Björkbacka, Brasbacka och Sillvik, vilkas hemman senare införlivades med Svartså by. Också Karleby och Åminsby har ursprungligen räknats till Svartså by. Björkbacka och Sillvik har bevarats som namn på hemman. På Senatens karta (1873) är det här områdets namn Sillvik. I den östra delen av Svartså by förrättades storskifte 1791. Enligt storskifteskartan var Bryggars och Nilsas (Sillvik) då ännu frälsehemman och i Hinr. Adlercreutz' ägo. Mensas frälsehemman flyttades i samband med storskiftet till en plats intill de ovannämnda hemmanen i byns östra del.

Hovrådet af Björkstén köpte Boe gård med tillhörande hemman år 1860. År 1862 sålde han de båda delarna av Bryggars samt Nilsas i två separata delar av vilka den ena benämndes Sillvik. Bryggars nya ägare blev bonden Gustaf Adolfsson och den förre landbonden blev en backstugusittare, vars son senare köpte Fridhems tomt.

Den andra delen av Nilsas fick 1876 namnet Björkbacka. Sillviks huvudbyggnad uppfördes på 1880-talet och som granne till den byggdes huvudbyggnaden på Björkbacka på 1890-talet. På Bryggars, Sillviks och Björkbacka hemmans ägor uppstod backstugubosättning mot slutet av 1800-talet.

Bryggars hemman såldes 1937 till bolaget Aug. Eklöf, som dessutom genom ett markbyte med Sillvik förvärvade området för en blivande sötvattensbassäng. Enligt renoveringskartan för Svartså från 1944 tillhörde en del av Bryggars Aug. Eklöf aktiebolag, Sillvik och den andra delen av Bryggars var i privat ägo, likaså Björkbacka hemman.

Gårdarna Bryggars och Sillvik har senare båda tillhört samma ägarfamilj, som har idkat jordbruk. Längs den linje där en gammal hästväg förr ledde förbi Bryggars huvudbyggnad har en körväg senare byggts från Tolkis till Borgå via Drägsby.

#### Nuläge

En helhet som omfattar de gamla hemmanens gårdscentra, belägna vid Sillviks vikbotten intill korsningen mellan Svartsåvägen och Sillviksvägen, samt den bebyggelse som ansluter sig till dem. Bryggars på 1880-talet uppförda ståtliga huvudbyggnad med sadeltak är ett karakteristiskt landmärke i Svartsåvägens bymiljö. Till gården hör också ett lider och en träbyggd ladugård, samt ett sädesmagasin och en arbetarbostad på andra sidan vägen. Ett motstycke till Bryggars i landskapsbild utgör Sillviks gamla huvudbyggnad uppe på sin kulle. Ett gammalt spannmålsmagasin, en ladugård av cementmurssten och ett lider har bevarats på gårdsområdet, och vid gårdsplanen på Björkbacka en ståtlig gammal timrad bod.

### KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- de slingrande, gamla smala byvägarna och vyerna som öppnar sig från dem
- landskapshelheten som bildas av de gamla hemmanens uppe på två kullar på ömsesidor om ett åkerområde belägna gårdsgrupper med byggnader, gårdsträd och trädgårdar.
- de gamla huvudbyggnadernas särställning som landmärken i landskapet
- kulturmiljöns traditionella och till sin karaktär väl bevarade övriga byggnadsbestånd med gårdsmiljöer och ekonomibygnader

### TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Jordbrukens gårdsmiljöer har i delgeneralplanen 2004 skyddats med områdesbe-teckningen AT/s

### KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Riksarkivet; Selén I 1996, 268-269; Lökfors toim. Tolkkinen sanoin ja kuvin 1996, 40; Lökfors toim. Tolkkinen sanoin ja kuvin II 1998, 7-3
- En heltäckande kulturmiljöutredning om området har inte utförts tidigare



## A28. SILLVIK OCH BRYGGARS



Bryggars och Backnäs



Sillviks och Bryggars gårdscentra ligger synligt i landskapet i närheten av Svartsåvägens och Sillviksvägens korsning. Snedflygbild 04931-084 Borgå stad



Sillviks karaktärsbyggnad (93)



Fridhems bostadshus från år 1915



Bryggars loft



Bryggars ladugård



Sillviks loft



Sillviks ladugård

# A29. NEDRE SILLVIKS STRANDBEBYGGELSE



Tätt bebyggt, byliknande bostadsområde som uppstod i början av 1900-talet i sammanhang med Tolkis sågs verksamhet. På platsen fanns tidigare Nedre Sillviks och Koitholmens fiskarlägenheter

I huset från 1938 vid Sillviksvägen fungerade under åren 1940-68 Tolkis Andelshandels sidosaffär. Därefter fortsatte affärsverksamheten fram till år 1972.



## BESKRIVNING

På Koitholmen (Koitö) hade det åtminstone från slutet av 1800-talet och långt in på 1900-talet funnits ett fiskehemman. Under förra delen av 1900-talet bodde åtminstone två fiskare på Koitö. På 1910-1920-talet utvecklades i Nedre Sillvik och på Koitö ett eget tättbebyggt samhälle med förbindelse till det övriga Tolkisområdet endast sjöledes eller landvägen via Bryggarsbacken. Från Hinders hemman som tidigare tillhört Karleby gård utstyckades år 1921 ett tjugotal parceller för ny bosättning. På området fungerade ett bageri och till och med flera butiker. Den mest långlivade av dessa var Bomans kolonialvaruhandel som fungerade från 1920-talet till år 1938. Magnussons butik som byggdes år 1938 finns ännu kvar vid Sillviksvägen.

## Nuläge

Det tätt bebyggda, byliknande bostadsområdet på udden väster om Sillvik har uppstått i början av 1900-talet i sammanhang med Tolkis sågs verksamhet. Fabriksbyggnaderna i Tolkis med sina höga skorstenar av rödtegel utgör ett kraftfullt landskapselement på vikens motsatta sida.

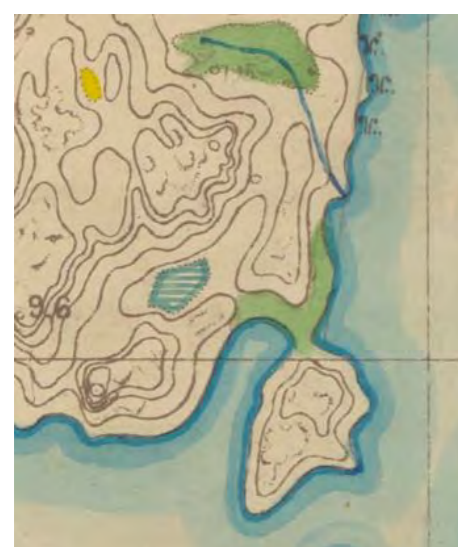
Bebyggelsen som grupperar sig längs smala byvägar och gårdsvägar som fortsätter till stränderna är småskalig och omväxlande till sin karaktär. En del av byggnaderna är numera i fritidsbostadsbruk. De med sadeltak eller brutet tak och ofta med en fronton försedda bostadsbyggnaderna är huvudsakligen från början av 1900-talet. Väsentliga inslag i helheten är de gamla gårdsbyggnaderna, båthusen och de grönskande trädgårdarna.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- bebyggelsen som har uppstått på den natursköna udden i början av 1900-talet som en följd av fabriksverksamheten i Tolkis och som bildar en egen helhet
- kulturmiljöns traditionella och till sin karaktär väl bevarade, småskaliga byggnadsbestånd med grönskande gårdsmiljöer och ekonomibygnader
- de gamla slingrande, mycket smala byvägarna, från vilka utblickar ställvis öppnar sig mot havet och mot Tolkis fabriksområde

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR
- Göran Selén, Porvoon pitäjä kautta aikojen 1-2. 1996-97.
  - Tolkkinen sanoin ja kuvin, osat I-III (1996-2001)
  - En heltäckande kulturmiljöutredning om området har inte utförts tidigare



Utdrag ur Hinders gårds skifteskarta från år 1922.

Enligt kartorna var området ännu på 1870-talet obebyggt. Till vänster Utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet

valmistumisvuosi/ huoneistorekisteri

- 0 - 1900
- 1911 - 1920
- 1921 - 1939
- 1939 - 1950
- 1951 - 1960

— Kulttuuriympäristö, rajaus 2021

Kulttuuriympäristön erilliskohteita

- ◆ erityinen kulttuuriympäristön kohde
- ◆ kulttuuriympäristön kohde
- ◆ muu huomionarvoinen kohde

## A29. NEDRE SILLVIKS STRANDBEBYGGELSE



Bebyggelsen på området som i huvudsak är från 1900-talets början, har rätt väl bevarat sina ursprungliga drag. Till helheten hör såväl mindre 1-våningsbyggnader med sadeltak, som större 1½ våning höga hus av villatyp med sadel- eller mansardtak, samt äldre ekonomibyggnader och båtskjul.



Snedflygbild 04931-053 Borgå stad

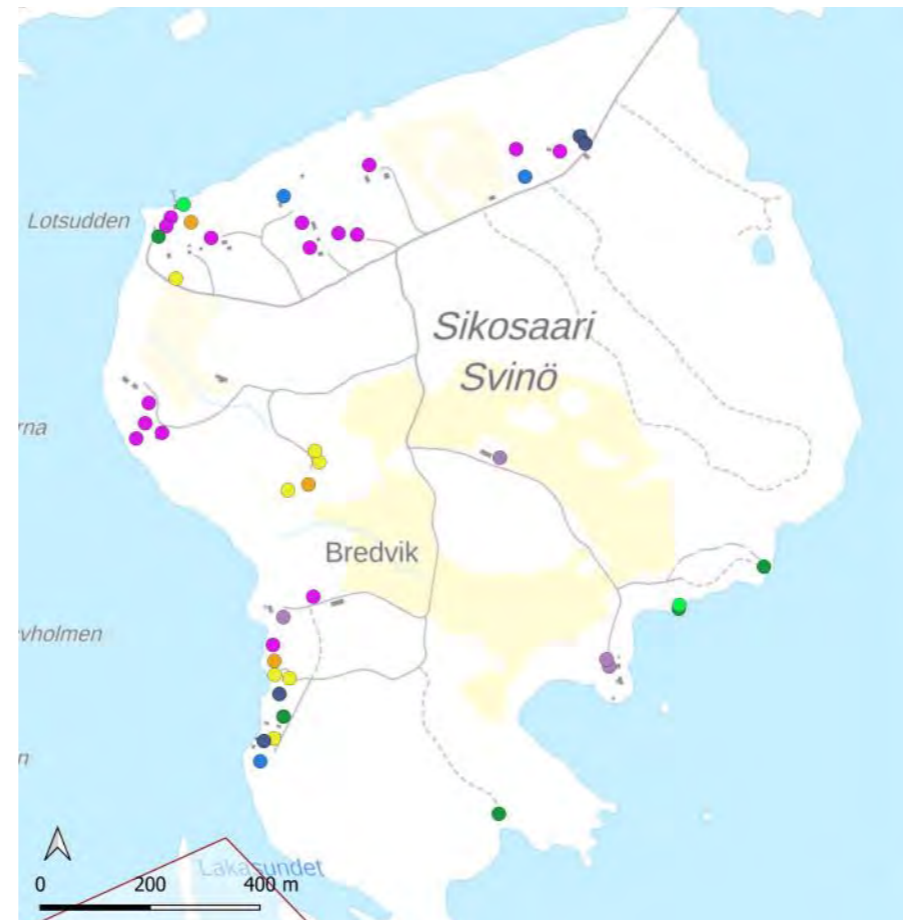
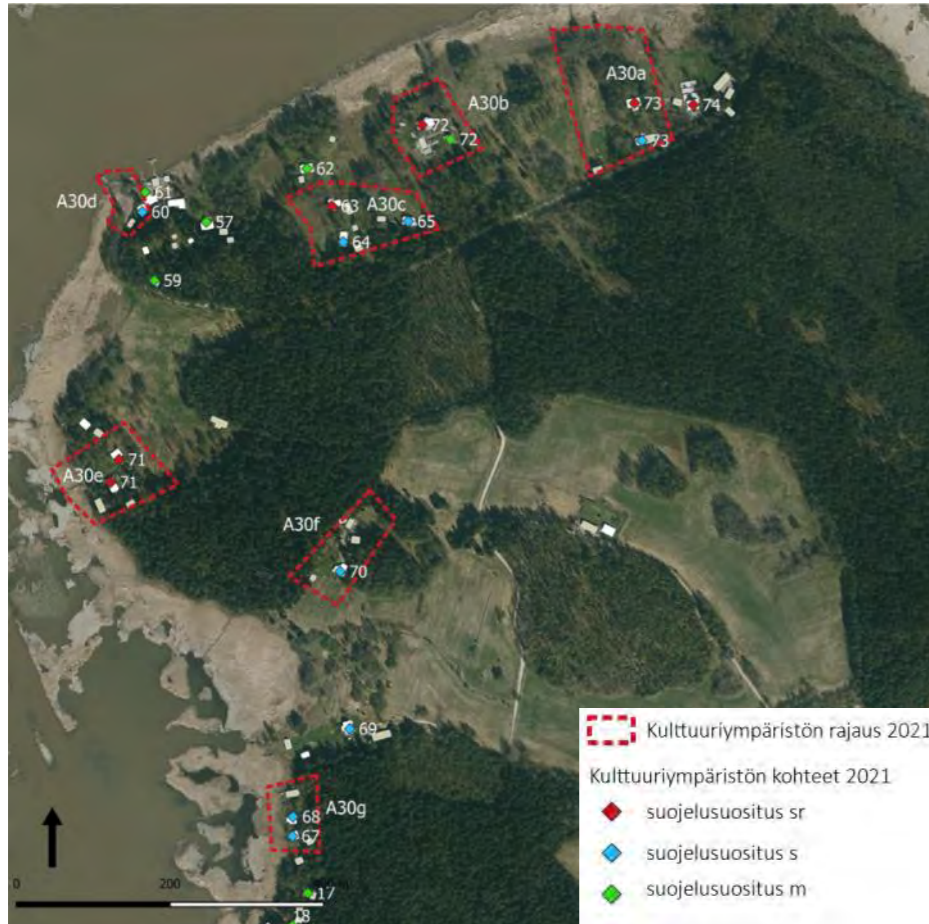


Byggnaderna är ofta försedda med glasverandor, även frontonfönster som gör den låga vindsvåningen något rymligare.

# A30. SVINÖ LOTS- OCH VILLABEBYGGELSE



På norra Svinö belägen villa- och kustbebyggelse från 1800-talets slut och 1900-talets början, samt tidigare lotsstationsbyggnader.



På 1870-talskartan kan ses öns tidigaste villor och bryggan på norra stranden, samt lotsbyggnaderna i öns nordvästra del. Med gult markerade områden är åkermark, och med grönt markerade områden ängsmark. Senatens karta från 1970-talet/ Riksarkivet.

Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021

## BESKRIVNING

### Historia

Borgå stad strävade aktivt efter att skaffa mera mark inom landskommunen för stadsbornas räkning. Hertig Karl donerade Svinö till staden 1602, men vattenområdena tillhörde Pepot frälsegård. Staden exproprierade år 1900 upplandningen i Svinös strandzon och vattenområdena. Landskapet på Svinö var mycket öppet i slutet av 1600-talet, eftersom där bedrevs svedjebruk. Stadsbornas odlingar blev mer bestående i form av små åkrar under 1700-talet. Lerjordarna hölls som betesängar. Stadsbornas boskap betade också i skogarna, ur vilka man tog ut byggnadsvirke.

På Svinö hade staden under den svenska tiden upprätthållit Svinö lots, vars tjänstebostad var ett torp med ett tunnland jord. Lotsväsendet omorganiserades 1812 och Borgå som anslöts till lotsfördelningen i Lovisa erhöll en lotsålderman, två ordinarie lotsar, två extra lotsar och tre lotslärlingar. Lotsåldermannen behöll den bostad på Svinö som staden hade beviljat honom. På ön fanns på 1700-talet tre tegelbrännugnar, då där fanns rikligt av både lera och brännved. Då staden 1830 hade förlorat Hammars hamn- och lastningsplats, som staden tidigare hade arrenderat, grundades 1849 ett skeppsvarv på Svinö, där det sedan verkade under några årtionden.

På 1850-talet började efterfrågan på sommarbostäder öka och med ångbåtsförbindelserna spred sig bosättningen ut till skärgården. Borgå stad började 1870 arrendera ut villatomter på Svinö, i vars orörda natur man avsåg att skapa "ett nytt Runsala". Till en början auktionerades 8 villaplatser ut på arrende för 50 år. I den norra och västra delen av Svinö bildades från 1870-talet framåt ett villasamhälle, till vars invånare hörde bl.a. fabriker Meijer, apotekare Ahnger, affärsmannen Gustaf Leopold Söderström och förläggaren Werner Söderström. Ägarna hyrde också ut sina villor. I slutet av 1800-talet fanns sommartid en regelbunden sjötrafikförbindelse till ön, som därigenom blev ett populärt rekreativområde. En brygga i samfälligt bruk fanns på den norra stranden.

I början av 1900-talet fanns det på ön ett stenbrott, där det bröts rapakivgranit för gatubyggnad. Efter kriget bildades ett tiotal privata bostadstomter och två jordbrukslägenheter på ön. Kulvertbron från staden byggdes år 1953.

### Nuläge

I den norra och västra delen av ön finns en representativ grupp bevarade 1800-talsvillor, ett fiskehemman samt byggnader som haft samband med lotsväsendet. Skogarna på södra och östra sidan av Svinö har fredats som naturskyddsområde. De äldsta och till sina karaktärsdrag bäst bevarade villorna är värdefulla, representativa exempel på tidig villaarkitektur. Strandens karaktär har förändrats på grund av den ymniga vassvegetationen.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- De gamla villorna samt byggnader med anknytning till lotsverksamhet och jordbruk med gårdsmiljöer och gamla gårdsbyggnader
- Villamiljöernas gamla, värdefulla trädbestånd och drag förknippade med trädgårdskultur
- Strandmiljöns karaktär, vyerna från havet mot villorna
- Det befintliga nätverket av stigar, som i huvudsak baserar sig på gamla privata vägar och stigar för kärror.

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området är en del av Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Villornas och de andra äldre boningshusens gårdsmiljöer har i delgeneralplanen 2004 skyddats med områdesbeteckningen AO-2/s

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Selén 1996, 189 – 190; Selén I 1996, 320-326; Borgåbladet 1870 - 1930
- Porvoon kaupunkisuunnitteluosasto, Vara Laura, Virkki Samu. Sikosaari 1999.

## A30. SVINÖ LOTS- OCH VILLABEBYGGELSE



Staffansbergs villa från 1860-talet.



Lotsuddens byggnader och brygganläggningar sedda från Uddas strand



Exempel på villabebyggelsen på Svinö.



Äldre lots- och kustbebyggelse i norra Svinö.



## A30. SVINÖ LOTS- OCH VILLABEBYGGELSE



*På öns västra strand bevarade äldre byggnader med senare tillbyggnader.*



*Vy över det gamla åkerlandskapet i öns mellersta del*



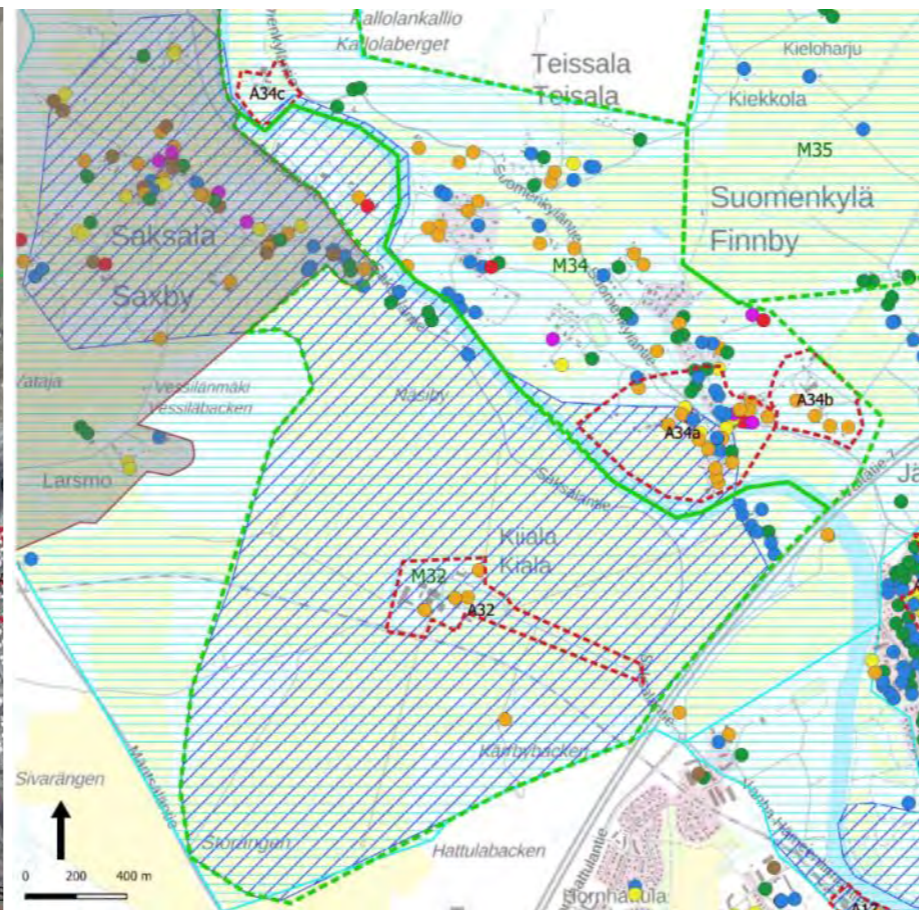
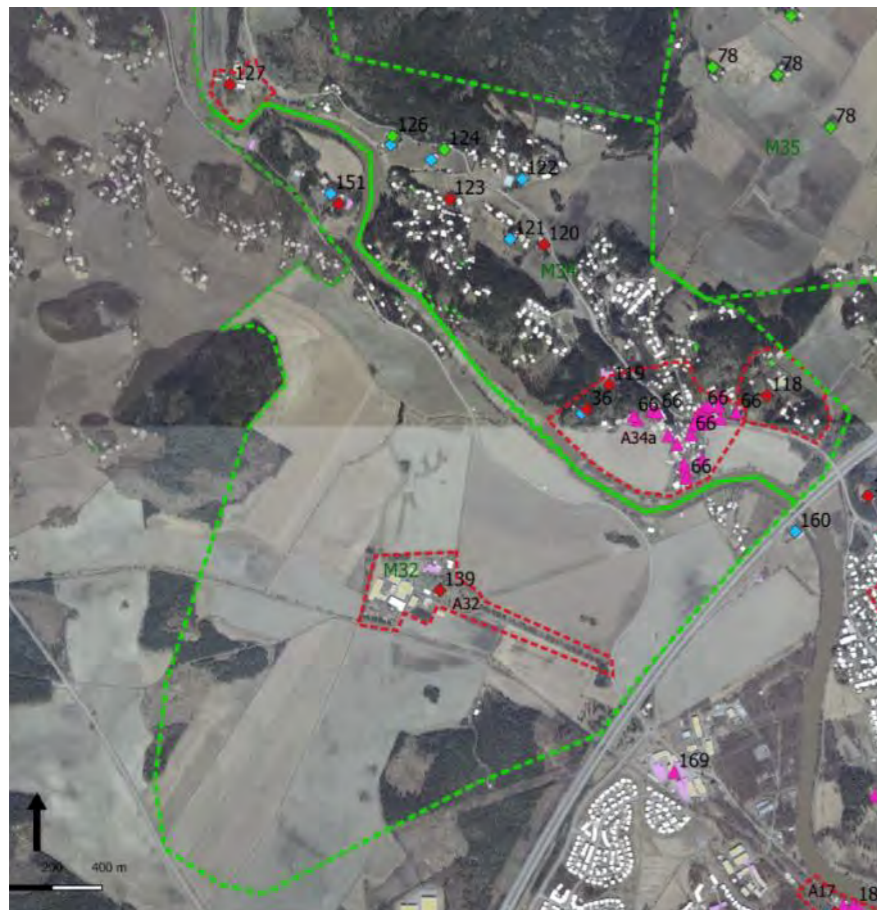
*På öns västra strand bevarade äldre byggnader med senare tillbyggnader*



# M32. KIALA HERRGÅRDSMILJÖ



Herrgårdsmiljö med ett exceptionellt representativt byggnadsbestånd, parkartat gårdsområde, i landskapet framträdande trädallé samt omgivande öppet ådalslandskap. Området är en byggd kulturmiljö av riksintresse och en del av ett mer omfattande kulturlandskap av riksintresse.



**Kulttuurimaiseman rajaus 2021**  
**Kulttuuriympäristön rajaus 2021**  
**Kulttuuriympäristön kohteet 2021**

- ◆ suojelusosuus sr
- ◆ suojelusosuus s
- ◆ suojelusosuus m

**Kulttuuriympäristön rajaus 2021**

- ▭ Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö
- ▭ Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

**vanhempi rakennuskanta (lähde rahu-rekisteri)**

- 0- 1900
- 1901- 1910
- 1911- 1920
- 1921- 1939
- 1939- 1950
- 1951- 1960

Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021

## BESKRIVNING

### Historia

Kiala var frälsesäteri och huvudgård redan på medeltiden. Från 1300-talet till 1600-talet var gården ätten Stålarms stamgods. På Kiala har bl.a. fötts generalen och riksrådet C.J. Adlercreutz (1757–1815) och konstnären Albert Edelfelt (1854–1905). Den två våningar höga, med mansardtak försedda huvudbyggnaden i rokokostil blev färdig 1796, under general Carl Johan Adlercreutz tid. I början av 1800-talet byggdes den om i empirestil och på 1880-talet i snickerarglädje. Spritfabriken grundades av Carl Axel Lewin på 1880-talet. (www.rky.fi)

Namnet på den norr om Kiala belägna byn Saxby har antagits höra samman med den handelsplats som tyska köpmän etablerade vid Borgå å innan Borgå stad hade grundats. Vid stranden av ån finns den bevarade karaktärsbyggnaden på Saxaniemi gård som generalmajor Gustaf Cygnaeus lät uppföra på 1860-talet. I byggnaden har år 1917 verkat en polisskola, därefter ett barnhem och en medborgarskola och sedermera bl.a. en lågstadieskola.

### Nuläge

Kiala gårds byggnadsgrupp ligger på en åkerkulle i den flacka Borgå ådal. Från gården leder en trädallé med många olika trädslag över åkermarken i riktning mot Borgå stad. Den två våningar höga huvudbyggnadens villalikhande yttre är från slutet av 1800-talet. Parken med sina dekorativa element ligger öster om gården och anlades vid sekelskiftet 1800. I det nuvarande byggnadsbeståndet ingår produktionsbyggnader från slutet av 1800-talet, t.ex. en stor brännvinsfabrik. Kiala gård är konstnären Albert Edelfelts födelsehem, och gården är också känd för att Edelfelt har målat det medeltida Borgå sett härifrån. (www.rky.fi)

I området ingår de södra delarna av Saxby by samt Saxaniemi gård vid Borgå å. Den välbevarade, till sin karaktär exceptionella herrgårdbyggnaden i två våningar utgör ett landmärke i landskapet.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Kulturmiljöns värdefulla byggnadsbestånd som omfattar karaktärsbyggnaden på Kiala, flera sidobyggnader och ett stort antal ekonomibygnader samt bl.a. ett gammalt brännvinsbränneri
- Gårdsområdet med dess trädgårdskompositioner, planteringar och gångvägar, allén med många olika trädslag som leder fram till gårdsplanen
- Det öppna odlingslandskapet över vilket vyer öppnar sig mot herrgården och Borgå å
- Karaktärsbyggnaden på Saxaniemi gård med gårdsmiljö och gamla sidobyggnader.
- Den gamla bybosättningen i Saxby och bebyggelsens traditionella relation till omgivningen

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Området är en del av en byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY) Herrgårds- och bylandskapet i Borgå ådal
- Området är en del av Borgå ådals nationellt värdefulla landskapsområde
- Området är en del av Borgå ådals regionalt värdefulla landskapsområde
- Herrgårdens gårdsmiljö har i delgeneralplanen 2004 skyddats med områdesbeteckningen SR. De omgivande åkerområdena har försetts med områdesbeteckningen MA-1

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- www.rky.fi
- Anders Allardt. Kiala gård. Herrgårdar i Finland I. Helsingfors 1928
- Eino Jutikkala ja Gabriel Nikander, Suomen kartanot 1, Helsingki 1939

# M32. KIALA HERRGÅRDSMILJÖ

## A 32 Kiala herrgårdsmiljö



*Den i landskapet framträdande långa allén med sina många olika trädslag är unik.*

*Längst till höger karaktärsbyggnaden som intar en synlig och dominerande ställning i landskapet.*



*Rödtegelbyggnaden i två våningar i gårdens östra kant är ett i slutet av 1800-talet byggt spritbränneri.*



*Karaktärsbyggnaden och en av sidobyggnaderna sedda från norr.*



*Ekonomi- och produktionsbyggnaderna är placerade i gårdens norra del.*



# M32. KIALA HERRGÅRDSMILJÖ

Saxby södra delar och Saxaniemi gård



*Saxaniemi gårds karaktärsbyggnad från 1860-talet.*

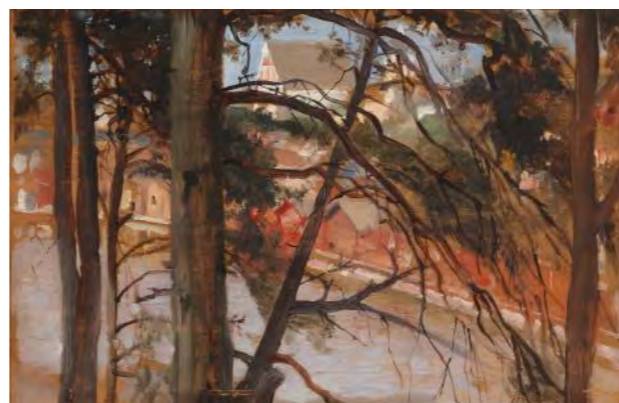
*Saxby på 1950-talet. Flygbild från år 1955. MML. <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>*



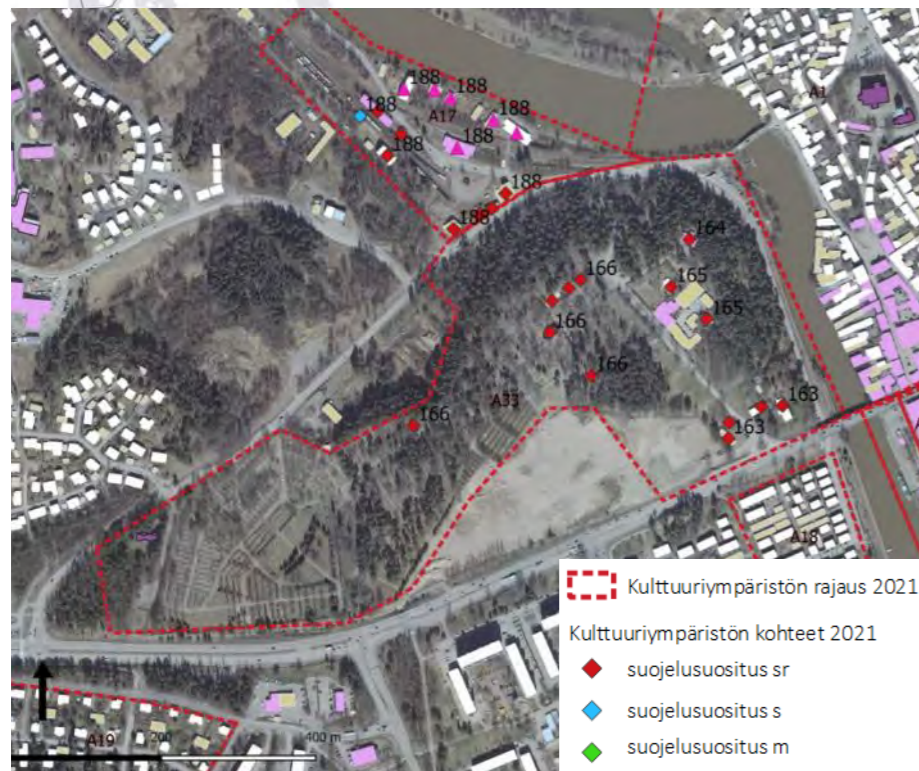
# A33. NÄSEBACKEN OCH BEGRAVNINGSPLATSEN



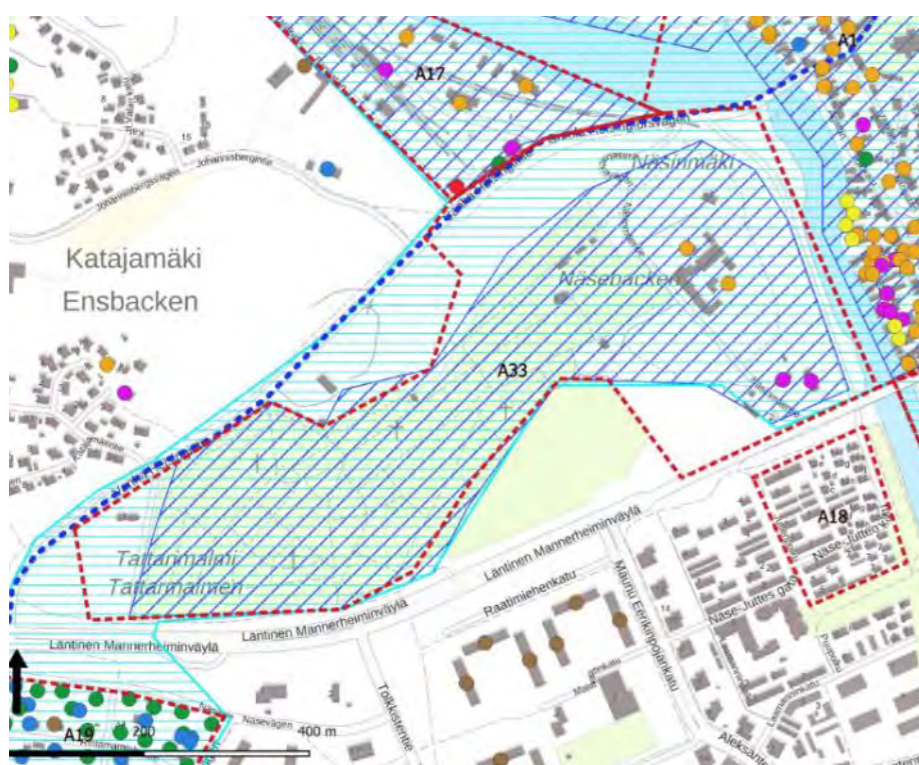
Skogvuxen backe på västra åstranden mitt emot Borgå gamla stad där Näse frälsesäteris gårdscentrum har varit beläget och där begravningsplatsen i slutet av 1700-talet grundades. Näse gårds gamla karaktärsbyggnad vid åstranden är ett ikoniskt landmärke för Borgå.



Domkyrkan och Gamla stan sedda från Näsebacken. Målning av A. Edelfelt 1898.



Näse gård. Natalia Linsén 1894. Borgå museum.



## BESKRIVNING

### Historia

Näse frälsesäteri härstammar från medeltiden. Från 1500-talet till 1800-talet finner man i herrgårdens ägarlängd bl.a. slottsfogdar, officerare, en kronofogde, en landshövding, en köpman och en rådman, en borgmästare och en vicehäradshövding. På 1840-talet införlivades Hornhattula frälsesäteri med Näse. Släkten Holm ägde herrgården från slutet av 1700-talet ända tills Borgå stad köpte Näse 1883. År 1927 anslöts Näse gårds område till Borgå stad.

Som begravningsplats i Borgå användes kyrkbacken, tills det i slutet av 1700-talet inte mer fanns plats för nya gravplatser. Näse begravningsplats började anläggas, sedan en ny begravningsplats för de i Borgå förlagda regementena hade föreslagits 1789. Samma år anskaffades genom en bytesaffär med Näse gård till en början 4 tunnland norr om herrgården som begravningsplats för stadsborna, för landsbygdsbefolkningen och för andra. Begravningsplatsens stenmur blev färdig i början av 1800-talet.

Begravningsplatsen utvidgades på 1860-talet åt väster och åt norr. I samma skede flyttades den gamla stenmuren. Till den nordöstra delens bergskulle förlades senare J.L. Runebergs grav. Begravningsplatsen som omgavs av granskog blev en omtyckt promenadpark för stadsborna, och många initiativ togs till att försköna den. Från slutet av 1870-talet blev det tillåtet att inlösa privata gravplatser. Under slutet av 1800-talet utvidgades begravningsplatsen flera gånger, först mot väster, senare också mot norr. Då järnvägsbanan längs västra åstranden bröt den tidigare gångförbindelsen, byggdes 1874 en ny ankomstväg från staden till begravningsplatsen.

Raden med fyra låga, med pulpettak täckta gravkapell för adelsfamiljerna började byggas från och med 1790-talet söder om den nuvarande platsen för Runebergs grav. 1903 färdigställdes Silfverhjelm gravkapell i den västra delen av begravningsplatsen. Jordfästningskapellet som ritades av arkitekt Gustaf Nyström byggdes av tegel och granit och invigdes 1907.

Församlingen planerade i början av 1900-talet att köpa ett stort tilläggsområde sydväst om begravningsplatsen. En plan för det fem hektar stora området utarbetades och området togs i bruk 1927, den s.k. Malmäkern som hade visat sig olämplig som begravningsplats ändrades till park. Den nya begravningsplatsen inhägnades i slutet av 1930-talet, hjältegraven invigdes 1939.

### Nuläge

Herrgårdens karaktärsbyggnad höjer sig som ett landmärke i landskapet på en hög stenterrass som ligger parallellt med ån. Den långsträckt byggnaden med stockstomme i en våning och mansardtak har möjligen uppförts för vicehäradshövding Johan Holms räkning, men är sannolikt äldre, med sina detaljer med gustaviansk prägel. Gården avgränsas mot norr av en gammal sidobyggnad med valmat tak. En lönnallé vid sidan om Näse begravningsplats leder till ekonomigården som ligger nedanför terrassen. Av en eventuell herrgårdspark återstår inget annat än terrassen med dess planteringar. Längs herrgårdens gränser har långa stenmurar byggts.

Begravningsplatsens vidsträckt, skogbevuxna område är beläget på en åsrygg och kantas av stenmurar. På området finns bl.a. ett gammalt kapell. På det område som anskaffades nära Näse gårds gårdscentrum har en service- och förvaltningscentral byggts 1986 och väster om Näsebacken en ortodox kyrka. På den norra sidan finns ett område med en depå och på den södra sidan ett stort öppet, grusbelagt område.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Den kulturhistoriskt betydelsefulla begravningsplatsen med stenmurar, gravanläggningar och kapell samt planteringar
- Den kulturhistoriskt betydelsefulla herrgårdsbyggnaden på Näse med omgivning
- Parkområdets karaktär som en ikonisk utsiktsplats och som en del av nationallandskapet i Borgå

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Huvuddelen av området är en byggd kulturmiljö av riksintresse RKY
- Begravningsplatsens byggnader är skyddade med stöd av kyrkolagen.
- Näse gård är skyddad med stöd av lagen om skyddande av byggnadsarvet
- Området är en del av en mer omfattande kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Huvuddelen av området är en del av Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Området har i delgeneralplanen 2004 skyddats med beteckningarna EH/s och Py/s

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Wager Henrik. Näsin kartanon rakennushistoriallinen selvitys 2007. Selen I 1996, 556-559.

Näse gård och Näsebacken



Näse gårds karaktärsbyggnad vid västra infartsvägen intill åstranden är ett ikoniskt landmärke för Borgå. Gårdsområdet omges av en gammal stödmur. I bakgrunden syns Näse sten.

Överst Näse stenens utsiktsställe.

I mitten utsikt från Näsebacken i riktning mot domkyrkan.

Underst Näsebackens stenmurar och tallskog.



Furunäs restaurangbyggnad uppe på Näsebacken är byggd 1929 och tillbyggd år 1958.



Näse gårds gamla stockbod.



Vy från Näsebackavägen, till vänster bakom parkeringsplatsen står gamla stockbodar.



Bostadsbyggnad från 1800-talet vid Näse gård.

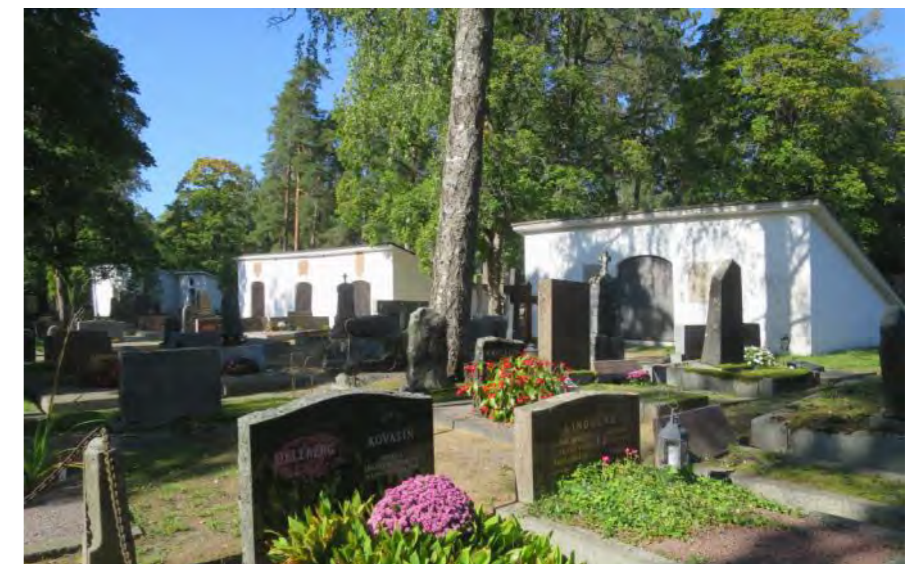
Näse begravningsplats



Den år 1852 byggda likkällaren.



Det år 1907 byggda kapellet planerades av arkitekt Gustaf Nyström.

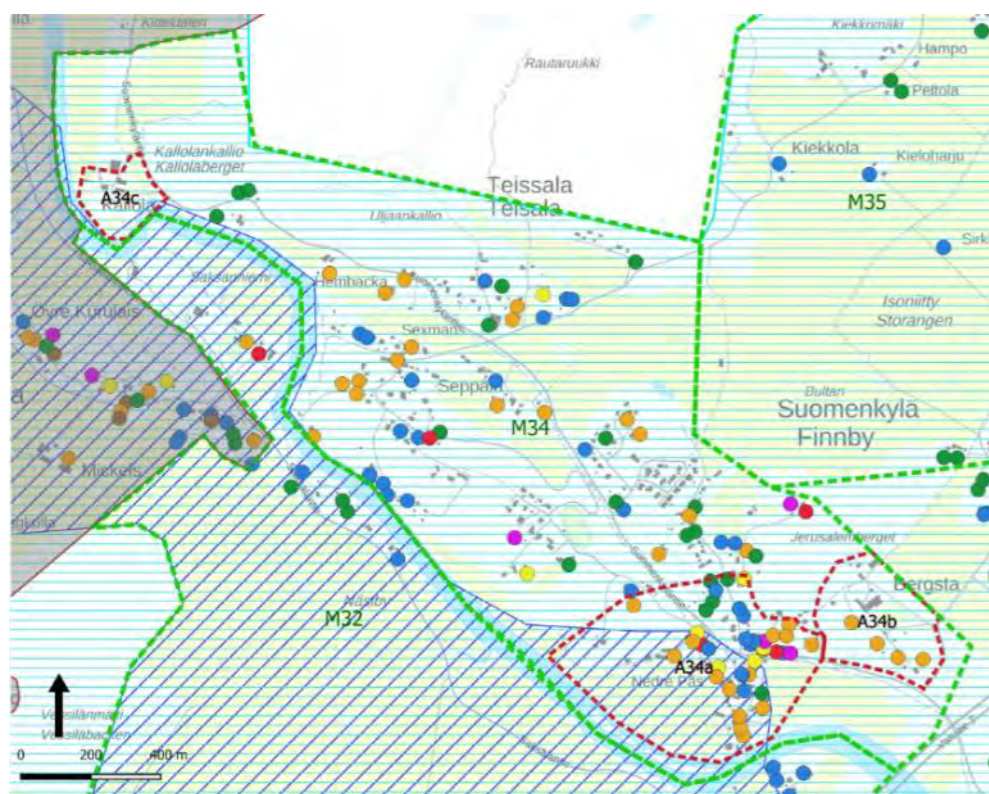


Nära huvudingångsporten finns fyra adelskapell från tiden 1790-1830.

# M34. BORGÅ ÅS ÖSTRA STRANDS KULTURLANDSKAP

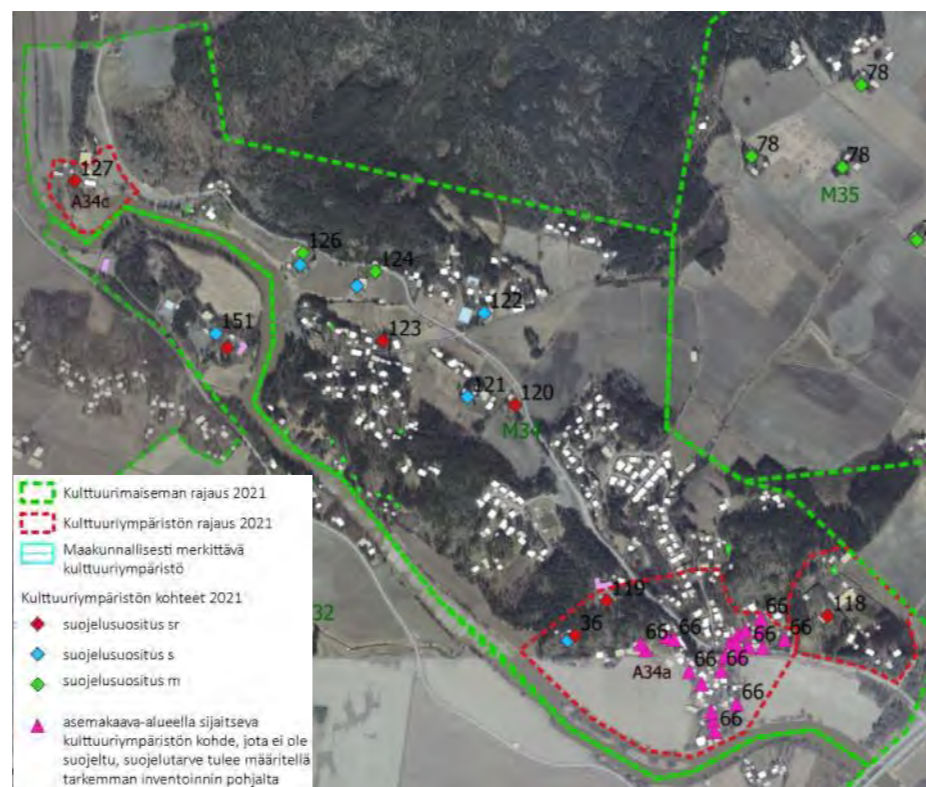


Till Borgå ådals omfattande landskapshelhet tillhörande områdeshelhet som på ett representativt sätt reflekterar ådalens månghundraåriga agrarhistoria.



Kartan från 1873 visar ådalens vidsträckt odlingsområden utmärkta med gult och ängsområden med grönt. På åns östra sida höjer sig bergsområden. Bebyggelsen är placerad längs vägarna på och randområdena mellan berg och åker. Finnbyvägen följde på 1800-talet en mer slingrande rutt än i dag, och vid vägen kan ses Bergstad och Kallola herrgårdar. Tätare bylik bebyggelse fanns i Finnby och Teissala. Från dessa byar förgrenar sig vägar i riktning mot nordost. På åns västra sida finns Saxby och Kiala.

Utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet



## BESKRIVNING

### Historia

Bebyggelsehistorien i Borgå ådal går tillbaka ända till förhistorisk tid. På medeltiden fanns här redan flera stora byar och herrgårdar. I Finnby fanns på 1560-talet tio hus. Av ådalens byar var den en av de minsta.

### Nuläge

Området är en del av Borgå ådals mer omfattande, öppna odlingslandskap vid Kiala gård och Finnby. Landskapet speglar på ett representativt vis ådalens urgamla agrarhistoria. Det öppna landskapet får sin inramning av de mäktiga bergsryggarna vid den gamla Finnbyvägen som löper längs åns västra sida. Bebyggelsen är traditionsenligt förlagd till skogskanten vid den gamla byvägen samt till skogsholmar. Nedre Pås område i Finnby utgör en fin helhet med en bevarad, tät gammal bybebyggelse som har bibehållit sin traditionella karaktär. Speciella objekt är herrgårdarna Bergsta och Kallola samt de gamla folkskolorna intill byvägen. På bergsryggarna och inflikade i den äldre bebyggelsen förekommer kompletteringsbyggen, som stundom framstår markant i bymiljön på grund av utformningen av byggnaderna och deras yttre miljö.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- ådalens öppna odlingsslätter över vilka utblickar öppnar sig i riktning mot ån och bebyggelsen, odlingsslätten avgränsas i öster av enhetliga skogbevuxna bergåsar
- den gamla slingrande byvägens sträckning och karaktär
- Klippställarna och de skogbevuxna åsarna som framträder i byvägens landskap och i landskapet vid ån
- Det traditionella byggnadsbeståndet med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer i kulturmiljön längs byvägen
- Den täta, bymässiga och småskaliga bebyggelsen i Finnby, med dess gårdsbyggnader och bodlängor
- Finnby brandstation som ett landmärke
- De i landskapet karakteristiska och kulturhistoriskt betydelsefulla gamla folkskolorna
- De herrgårdsmässiga gårdshelheterna Bergsta och Kallola med deras byggnader, trädgårdar och parkliknande gårdsområden

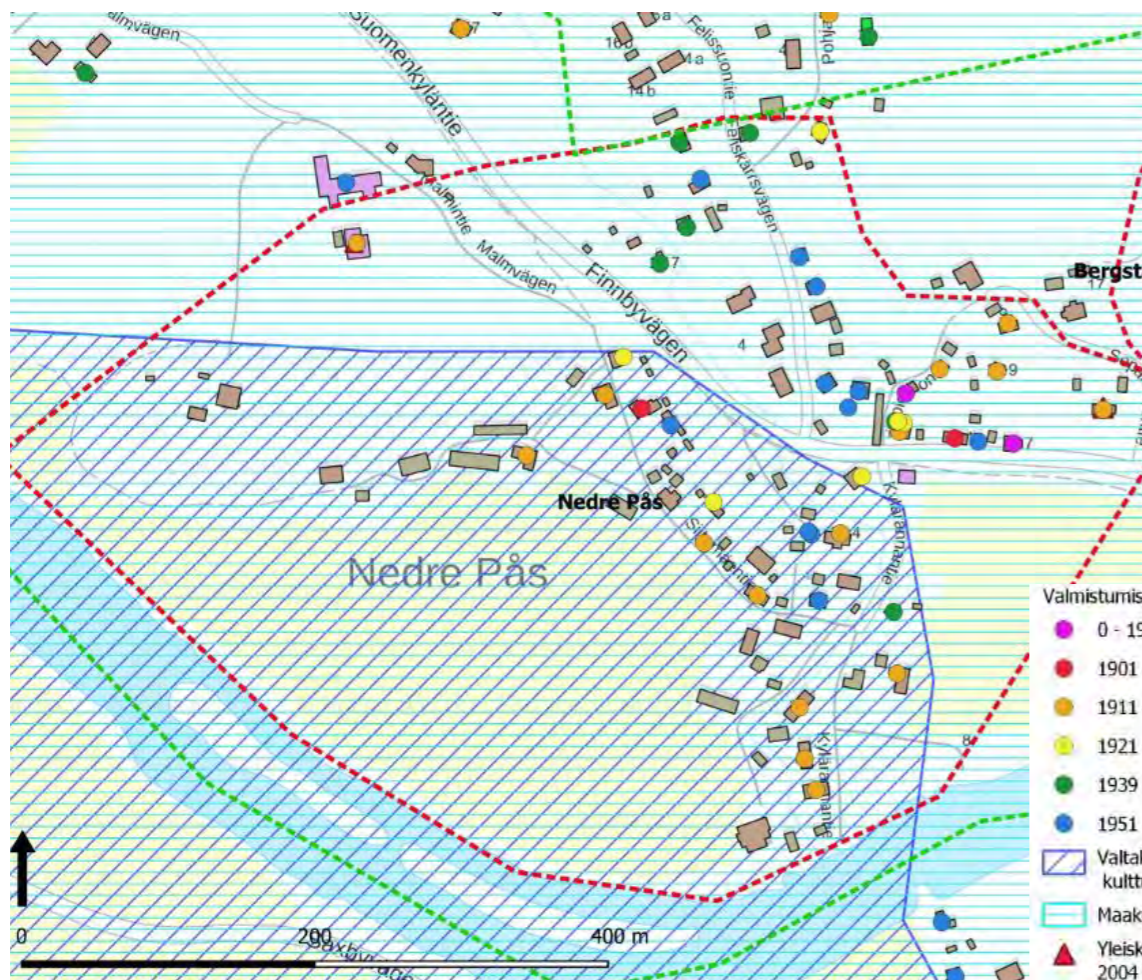
## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Området är en del av Borgå ådals nationellt värdefulla landskapsområde
- Området är en del av nationallandskapet Borgå ådal och Gamla Borgå
- Området är en del av Borgå ådals regionalt värdefulla kulturlandskap
- Det område i Finnby som gränsar till ån är en del av den byggda kulturmiljön av riksintresse, Herrgårds- och bylandskapet i Borgå ådal
- I delgeneralplanen 2004 har Bergsta gårdscentrum skyddats med områdesbeteckningen SR och byområdena i Finnby samt Kallola gårdscentrum med beteckningen AT/s
- Den 1986 fastställda detaljplanen som är i kraft på området Nedre Pås innehåller inte skyddsbebyggelser.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Göran Selén, Porvoon pitäjä kautta aikojen 1-2. 1996-97.

# M34. BORGÅ ÅS ÖSTRA STRANDS KULTURLANDSKAP



Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021

## A34a Finnby

Gammelt bycentrum på östra stranden av Borgå, som inte har splittrats upp genom storskiftesförrättning. I byn finns småskalig bebyggelse från 1800-talet och början av 1900-talet tätt sammangyttrad i skogsbrynet och på åsen som sträcker sig ned till ån, samt senare tillkomna kompletteringsbyggen.

I byn finns två gamla jordbrukshemman, Nedre Pås och Lill-Knuts, på vilka ett betydande byggnadsbestånd som härstammar från 1800-talet har bevarats.

Vid de smala byvägarna och på gårdsområdena finns förutom enstaka bevarade gamla gårdsbyggnader ett antal exceptionellt ståtliga bod- och uthuslängor. Vid Finnbyvägen utgör brandstationen ett landmärke. På ett högt bergskrön vid Malmvägen står en folkskola som nu används av en teater.

Den 1986 fastställda detaljplanen som är i kraft på området innehåller inte skyddsbestämmelser.



Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab Arkitektitöimisto Kristina Karlsson

## M34. BORGÅ ÅS ÖSTRA STRANDS KULTURLANDSKAP



### A34b Bergsta herrgårdsmiljö

De från 1500-talet härstammande hemmanen i Finnby indrogs till kronan vid den stora reduktionen och inlöstes senare till skattehemman. Bergsta säteri hade grundats i slutet av 1500-talet. Från 1600-talet framåt bodde herrgårdens ägare i Sverige och hemmanen sköttes av landbönder. Bergsta bytte ägare upprepade gånger under 1700-talet och början av 1800-talet, tills det 1867 såldes till Sven Hougberg. Till gården anslöts flera hemman i Finnby och på andra håll. Hougberg lät uppföra en ny karaktärsbyggnad 1867-68, enligt ritningar av arkitekten Konstantin Carstens. I anslutning till jordbruket anlades en ångsåg och ett tegelbruk. Herrgårdens industriella verksamhet utvidgades närmare slutet av 1800-talet ytterligare med ett mattväveri. I anslutning till karaktärsbyggnaden planterades en vidsträckt park och i kanten av gårdsområdet en granhäck.

Till herrgården hörde på 1920-talet drygt 1000 ha mark, varav 375 ha åkerjord. Släkten Hougberg sålde herrgården 1936.

#### Nuläge

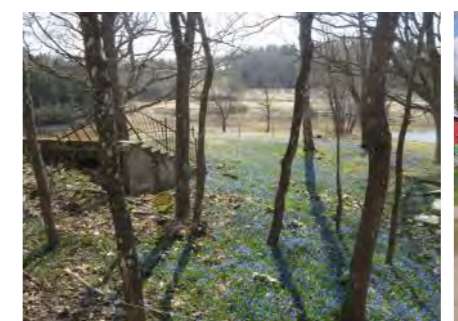
Gårdscentrum på Bergsta ligger på en åsrygg mellan Borgå ådal och karelarbyns odlingslätt. Bakom gårdsområdet höjer sig en bergsbacke. Den på 1860-talet uppförda karaktärsbyggnaden med sadeltak har senare byggts till och nyligen istandsatts.

Till helheten hör också tre i början av 1900-talet byggda arbetarbostäder, ett sädesmagasin, mjölkammare, ladugård samt nyare ekonomibyggnader. Det parkliknande gårdsområdet runt herrgårdens karaktärsbyggnad omges av en ståtlig klippt granhäck över vilken utsikten öppnar sig mot Borgå ådal. Också ekonomigården har inhägnats mot nordost med en granhäck.



### A34c Kallola herrgårdsmiljö

Gårdscentrum på Kallola ligger på en landtunga i Borgå å, framför ett högt berg som reser sig i öster. Den nuvarande karaktärsbyggnaden med valmat tak är från 1800-talet. Bredvid den finns en annan, långsträckt äldre bostadsbyggnad och i anslutning till den en tegelvälvd källare. Till det övriga äldre byggnadsbeståndet hör en stor gammal timrad ladugård, en smedja och en bastu som byggdes vid åns strand på 1930-talet. På landtungans brink i den västra delen av gårdsområdet återstår rester av grunden till en äldre karaktärsbyggnad, som brann ned 1931.



# M35. BOSÄTTNINGEN PÅ KARELARBYNS ODLINGSSLÄTT



Småbrukslandskap från återuppbyggnadstiden med stark egen karaktär. Landskapet präglas av de tydligt avgränsade och sinsemellan likartade kolonisationslägenheternas gårdscentra som är placerade runtom det öppna åkerområdet.



På 1870-talet var området huvudsakligen obebyggt ängsområde (grönt) med omgärdade åkertäppor vid skogskanterna (gul).

Utdrag ur Senatens karta från 1870-talet / Riksarkivet.

Kolonisationslägenheternas gårdsområden är placerade runtom åkerområdet avskilt från varandra. Utdrag ur skifteskartan från år 1956/ Riksarkivet.

## BESKRIVNING

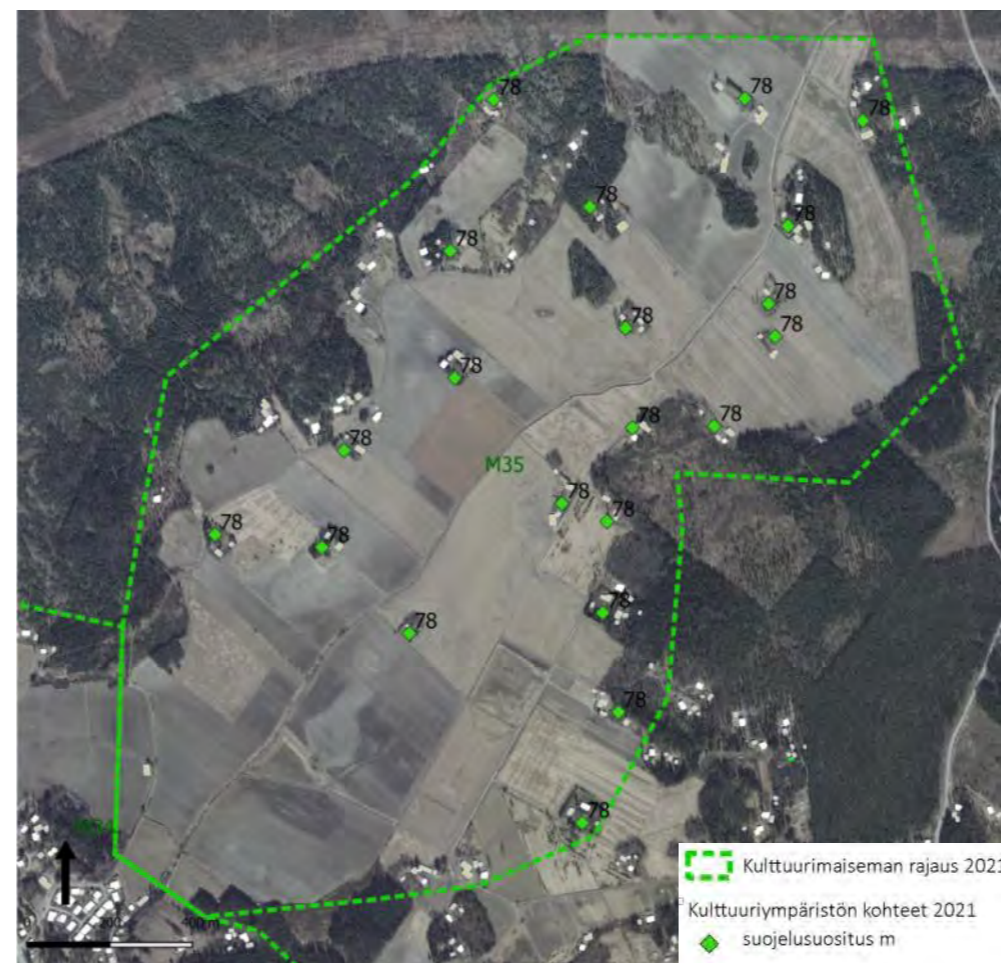
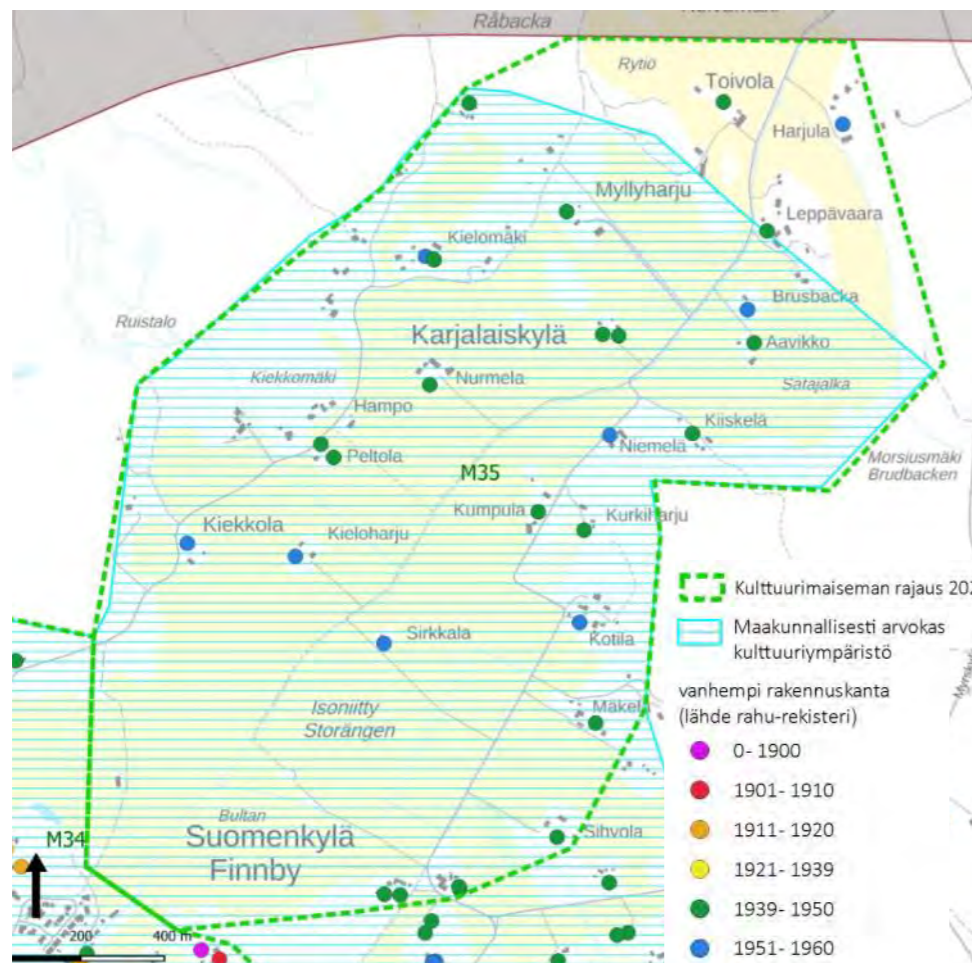
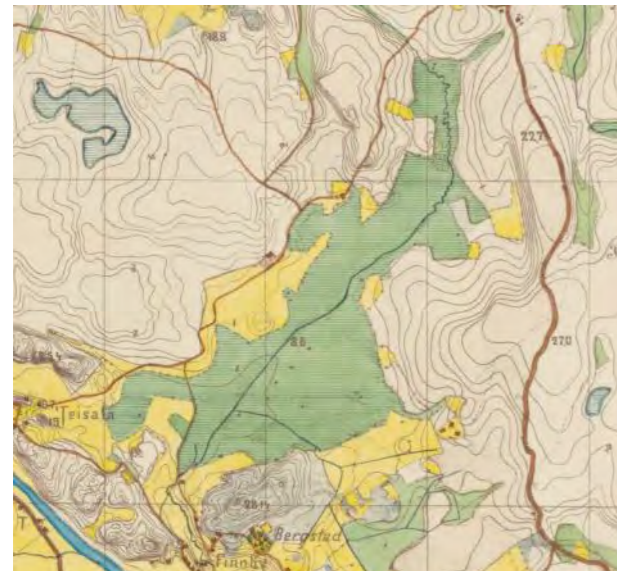
### Historia

Ett gammalt åker- och ängsområde, på vilket det efter andra världskriget grundades en grupp av kolonisationslägenheter. De i ett slags sicksackmönster placerade gårdsgruppernas bygnadsbestånd har utformats enligt återuppbyggnadstidens typlösningar.

### Nuläge

Öppen, odlad och till sin topografi jämn åkerdal som omges av skogbevuxna bergåsar. Landskapets rytm anges av odlingslägenheterna från återuppbyggnadstiden, vars bygnadsgrupper har placerats åtskilda från varandra i skogsbrynet eller på små holmar ute på åkern. Från Konvaljevägen som leder mitt över åkern öppnar sig långa utblickar över området och mot de långt från varandra belägna jordbruken.

Jordbrukens bygnadsbestånd är enhetligt till sin karaktär och skala, delvis är byggnaderna rentav av identisk typ. I en typisk gårdsgrupp ingår en bostadsbyggnad i 1½ våning som representerar återuppbyggnadstidens typ-huslösningar, samt en grupp ekonomibygnader infogade i samma rätvinkliga koordinatsystem, bl.a. en stor ladugård byggd av trä eller cementmursten, en mindre bastubyggnad samt eventuella andra ekonomibygnader. Gården kantas av gårdsträd, ofta björkar.



## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- det öppna odlingslandskapet över vilket långa utblickar öppnar sig mot landskapet och kolonisationslägenheterna
- det sammanhängande skogsbrynet som inramar odlingslätten
- de avskilt från varandra placerade gårdsgrupporna på jordbruken, som bildar små enhetliga helheter
- principerna för hur byggnaderna har grupperats i gårdsmiljön, den rätvinkliga kompositionen
- kulturmiljöns karakteristiska och till sin karaktär väl bevarade bygnadsbestånd med ekonomibygnader och planteringar i gårdsmiljön

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Huvuddelen av området ingår i Borgå ådals nationellt värdefulla kulturlandskapsområde
- Huvuddelen av området ingår i Borgå ådals regionalt värdefulla kulturlandskapsområde
- Området är en del av nationallandskapet Borgå ådal och Gamla Borgå (nationallandskapen har inte exakt angivna gränser)

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Lantmäteriverkets skifteskartor



## M35. BOSÄTTNINGEN PÅ KARELARBYNS ODLINGSSLÄTT

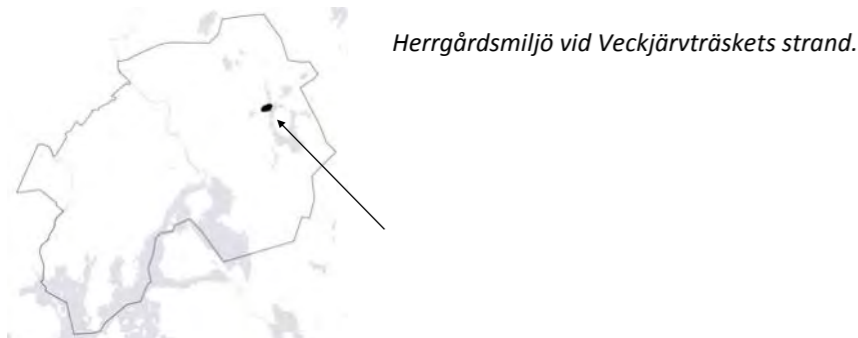


*Vyer från området. Pga den flacka terrängen öppnar sig långa vyer genom området och från hus till hus. Detta ger området en sammanhängande bylik karaktär.*

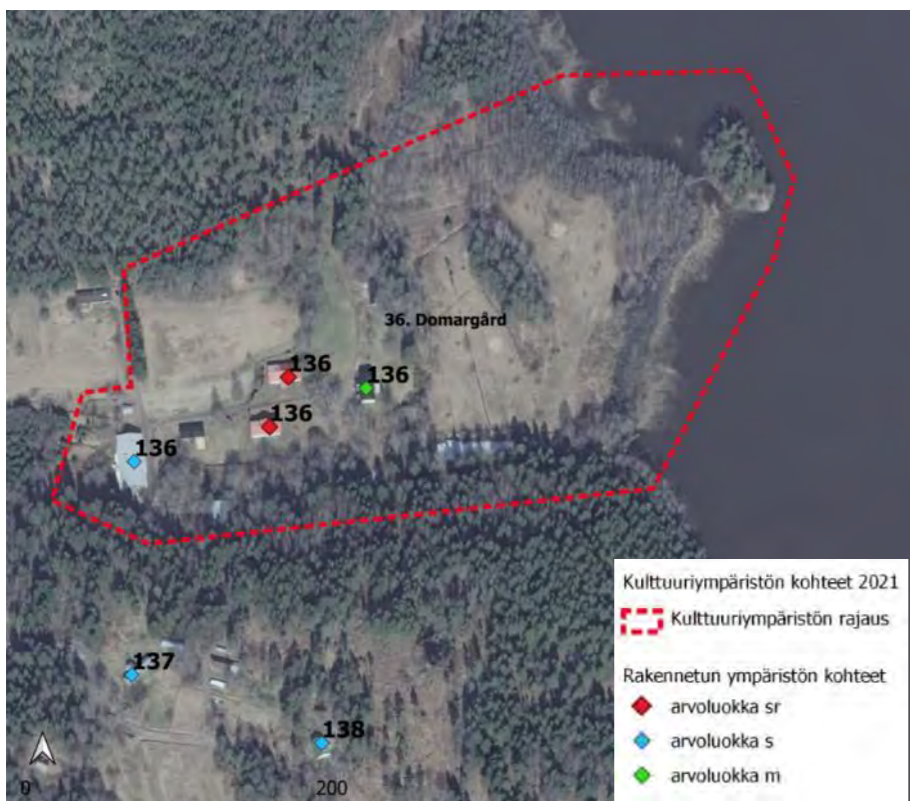
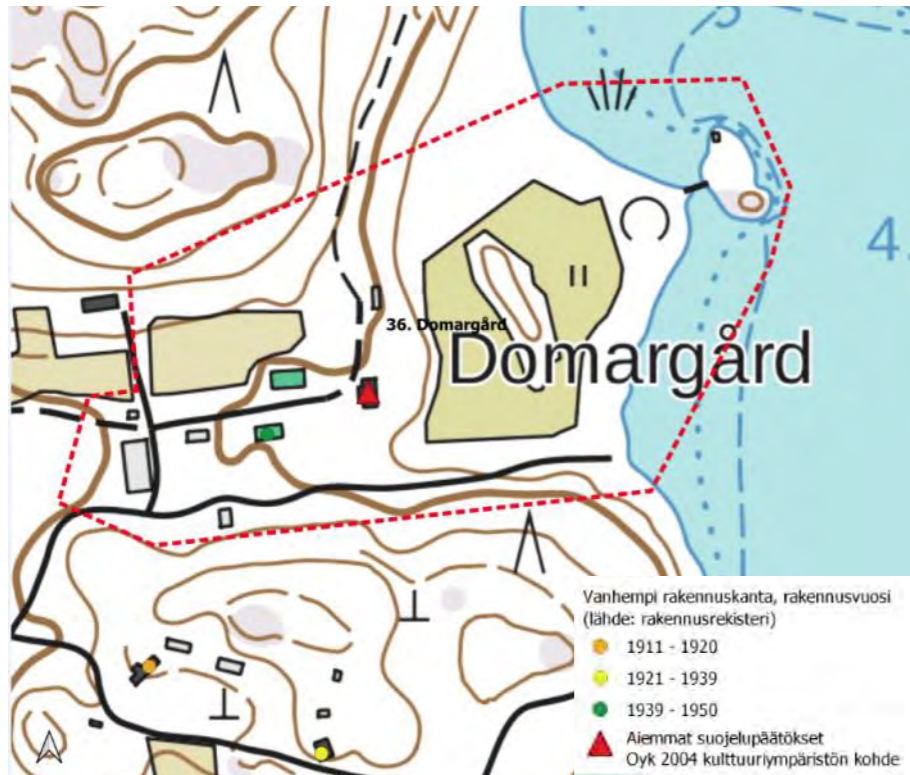


*Byggnaderna är byggda med återuppbyggnadstidens typhuslösningar.*

# A36. DOMARGÅRD HERRGÅRDSMILJÖ



Herrgårdsmiljö vid Veckjärvträskets strand.



Kulturmiljöutredning för de centrala områdena i Borgå 2021

## BESKRIVNING

### Historia

Det blivande Domargård var det enda av de sju hemmanen i Veckjärvi, för vilket rätten att uppbära skatt inte överläts till Borgå stad år 1602. Hemmanet som bar namnet Lilla Veckjärvi hade kring mitten av 1500-talet omvandlats till ett s.k. stadshemman, som betalade stadskatt (stadgeränta) till kronan och vars ägare hade arvsrätt. Hemmanets ägare var då härads hövdingen i Borgå härad Lars Pedersson. Hans son, härads hövding Olof Larsson, adlad Stubbe, fick frälserättigheter på sina ägor 1580 och gården blev ett allodialsäteri med arvsrätt 1589. Namnet Domargård syftar på de ovannämnda ägarna. Gårdens ägare växlade under årens lopp, 1763-1782 tillhörde den landshövdingen Anders Henrik Ramsay och gården odlades som förr av en landbonde. Storskifte förrättades i Veckjärvi by 1783-1784.

Från ca 1820 till år 1835 var ägaren bergsrådet Johan Solitander, bosatt i Borgå, som sannolikt lät uppföra gårdens nya, sedermera nedbrunna karaktärsbyggnad som sin sommarbostad. Under Albertina von Fieandts och hennes måg, gymnasielektor Öhmans tid blomstrade sällskapslivet på herrgården. Under paret Öhmans period, som fortsatte till år 1871, planterades rikligt med äppelträd och den gamla karaktärsbyggnaden tillbyggdes. Under statsrådet Osbergs ägarperiod uppfördes på 1870-1890-talet en bostadsbyggnad i två våningar för inspektorn och dagsverkarna, ett växthus, ett vattenledningssystem och ett utsiktstorn. Herrgården användes som sommarbostad för familjen Osberg.

Domargårds herrgårdsmiljö kompletterades med praktfulla park- och trädgårdsplanteringar samt en björkallé som ledde fram till gårdsplanen. I parken växte bl.a. balsampopplar, lärkträd, höga granar, lindar, lönnar och ekar. I kanten av gårdsplanen planterades en syrenhäck. I trädgården odlades frukt och bär till försäljning. På holmen i sjön byggdes ett lusthus. Dit och till de klippor som kallades Alperna företogs utflykter. Vid foten av klipporna växte hasselnötsbuskar i "Balders hage".

År 1919 såldes herrgården till Valdemar Åkerman. Under hans tid byggdes bl.a. ett höns hus och en ladugård, som inrymde ett mejeri, en smedja, bastu och tvättstuga. Under familjen Åkermans tid infördes 60 äppelträd från Ekebyhof i Sverige. Åkermans

sålde Domargård 1927. Domargård ägdes från år 1965 av Borgå stad, men övergick senare på nytt i privat ägo. Den gamla karaktärsbyggnaden brann 1971 och den nuvarande huvudbyggnaden uppfördes på dess plats.

### Nuläge

Karaktärsbyggnaden ligger som avslutning på gångvägen i gårdens mittaxel, i östra änden av det i ett rätvinkligt koordinatsystem anordnade gårdsområdet nära sjöstranden. På platsen för den i tiden nedbrunna karaktärsbyggnaden finns nu en "pastisch" på en karolinsk herrgård, som förverkligades enligt ritningar av arkitekt Eero Oulasvirta på 1970-talet. Byggnaden har mansardtak, slät stående fasadpanel och dekorativa, delvis smårutade fönster. Gårdens centralaxel fortsätter genom salen i byggnadens mittparti i riktning mot sjölandskapet.

Gården flankeras på bägge sidor om mittgången av flygelbyggnader med sadeltak och hög vindsvåning inredd med bostadsrum. Porten till herrgårdens av parkplanteringar omgivna centrala gårdsområde är ett vackert smidesjärnsarbete.

Den nyligen iståndsatta norra flygelbyggnaden är i bostadsbruk. Den långsträckt tvåvåningsbyggnaden med sadeltak representerar ett traditionellt byggnadskick. Fasadbeklädnaden är struken med rödmylla.

Den södra flygelbyggnaden har till sitt yttre huvudsakligen bevarats i ursprunglig gestalt. Att döma av fasadernas beklädnad och detaljer härstammar byggnaden, som vilar på en sockel av kilad sten, från 1870-1880-talet (och påminner om den träarkitektur som omhulldes av överstyrelsen för de allmänna byggnaderna, jfr. Borgå järnvägsstations område). Ladugårdsbyggnaden är en med sadeltak försedd byggnad från 1900-talet, belägen väster om gårdsområdet med längdaxeln i nord-sydlig riktning.



Utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Kulturmiljöns gamla byggnadsbestånd jämte ekonomibyggnader
- Det parkliknande gårds- och trädgårdsområdet med dess gamla gårdsträd

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

- Delgeneralplanen 2004 skyddsbezeichnung SR

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

Allardt I, 336, Allardt 1928, 286-300, *Herrgårdar i Finland*, Selen I, 1996, 283-284 Korvenmaa 1980, 58

# A36. DOMARGÅRD HERRGÅRDSMILJÖ



Det nya karaktärshuset från 1970-talet.

Snedflygbild 16027-14  
Borgå stad



Äldre mur- och portkonstruktioner.



Bostadsbyggnad på norra sidan av gården.



Bostadsbyggnad på södra sidan av gården.



Ladugården är byggd år 1923

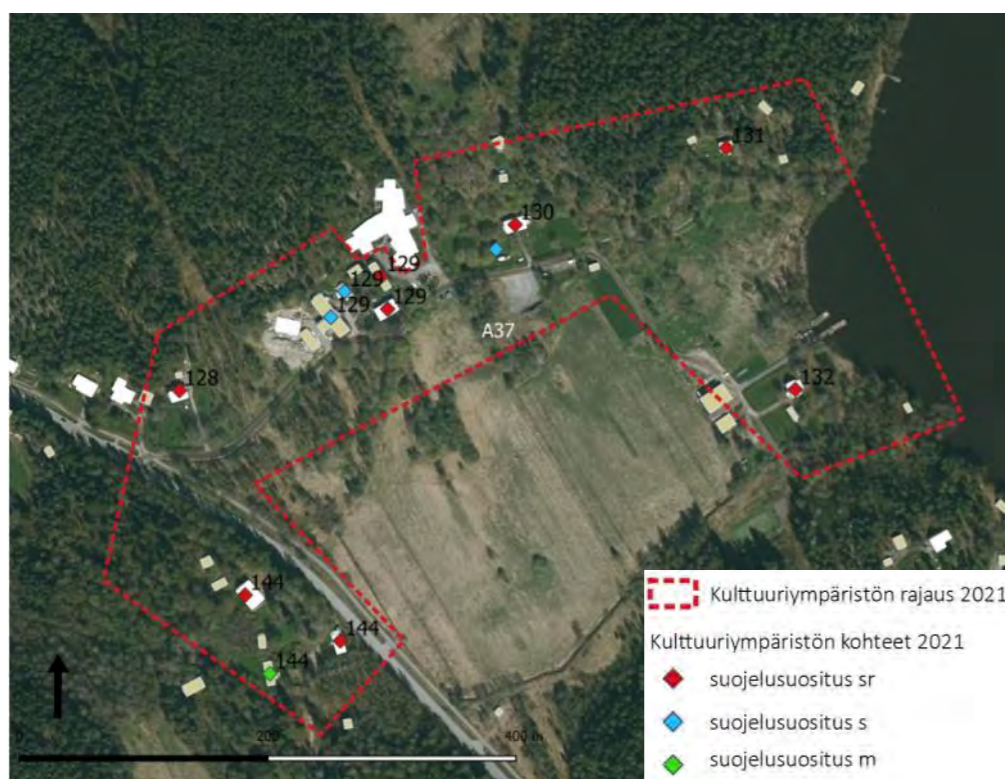
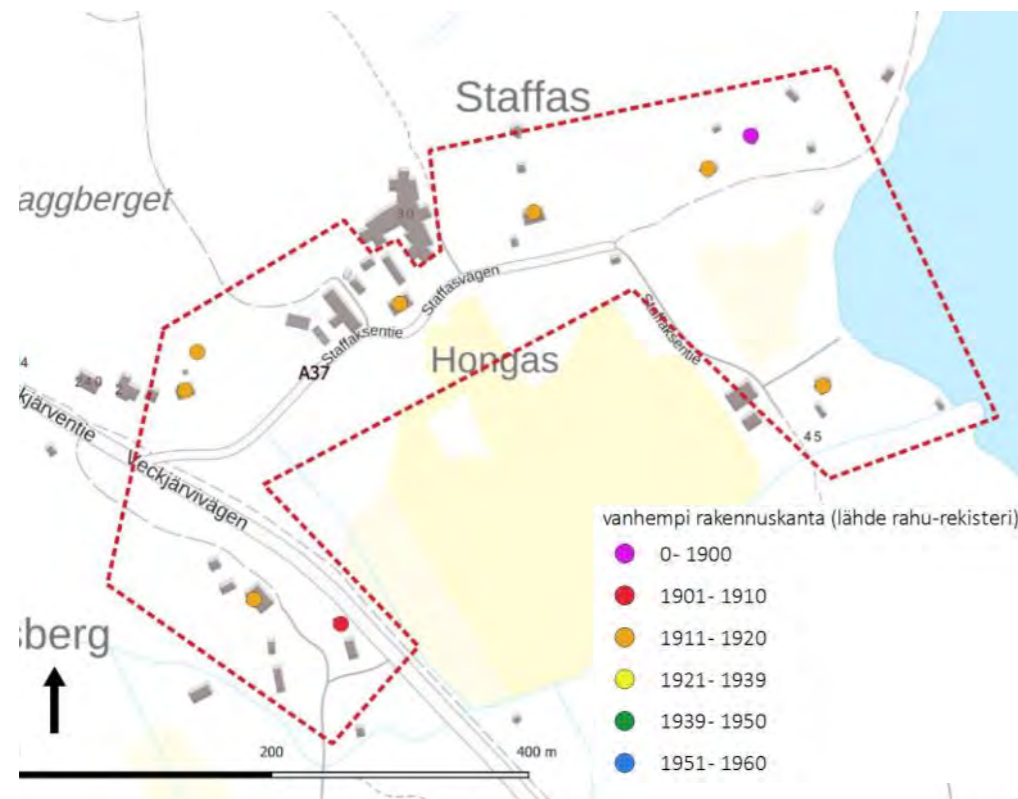


Ekonomibyggnad på gårdens södra sida.

# A37. VECKJÄRVTRÄSKETS GAMLA BYMILJÖ



Miljöhelhet vid Veckjärvi gamla byområde som omfattar Hongas stamhemmans gårdsmiljö med en särpräglad grupp av gamla byggnader, Staffas karaktärsbyggnad med herrgårdslika drag, samt två villor från 1900-talets början.



Utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet

## BESKRIVNING

### Historia

Veckjärvi by är känd sedan 1500-talet som en jordbruksby där det har funnits sju hemman. Borgå stad erhöll skatteintäkter av kronoskatten från sex hemman 1602 – 1924. Det sjunde hemmanet i byn var Domargård som på 1500-talet hade ombildats till säteri. Hongas och Staffas hemman ligger bredvid varandra vid Hongasvägen.

Mangårdsbyggnaden på Hongas hemman är en på 1700-talet uppförd parstuga och till gårdsmiljön hör uthus, en stålig bodlänga. Den stora servicebyggnaden som år 1995 uppfördes i kanten av gårdsplanen och den tillhörande parkeringsplatsen har förändrat miljöns karaktär.

Den i två våningar byggda mangårdsbyggnaden på Staffas är uppförd omkring år 1800. Boden och stenkällaren härstammar också från 1800-talet. Hemmanet förstördes genom inköp av andra hemman och Staffas fick därför en herrgårdsmässig prägel tills det 1920 delades upp. Konsul Henry Hagman testamenterade år 1963 Staffas till Åbo Akademi, som tre år senare sålde gården till Borgå landskommun. Därefter restaurerades mangårdsbyggnaden och ändrades om till möteslokaler. På Hasselholmen anlades ett sport- och rekreationsområde. Borgå landskommun köpte år 1990 granngården Hongas och sålde den följande år vidare för att tas i bruk som servicehus för seniorer.

På stranden av Veckjärviträsket i slutningen intill Staffas finns en stålig villa från början av 1900-talet. En annan villa ligger nedanför den vid stranden.

### Nuläge

De bevarade gamla byggnaderna med gårdsmiljöer som ligger som ett band på den gamla byplatsen längs vägen som leder till stranden av Veckjärviträsket och längs Veckjärvivägen bildar en exceptionellt väl bevarad helhet, där drag av både byns gamla allmogekultur och en senare villakultur kan iakttas.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- den gamla slingrande byvägens sträckning och karaktär
- kulturmiljöns gamla byggnadsbestånd med ekonomibygnader och gårdsmiljöer
- vyerna i riktning mot sjön, vyerna från vägen i riktning mot gårdsområdena
- landskapshelheten som bildas av byggnadsgrupperna och gårdsområdena och som sträcker sig till stranden av Veckjärviträsket

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Hongas gårdsgrupp med karaktärsbyggnad och loftlänga är skyddad med stöd av byggnadsskyddslagen
- Delar av området är i Delgeneralplanen 2004 skyddade med beteckningarna AT/s och PY/s

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Lantmäteriverkets skifteskartor
- Göran Selén, Porvoon pitäjä kautta aikojen 1-2. 1996-97.

# A37. VECKJÄRVTRÄSKETS GAMLA BYMILJÖ



Hongas karaktärshus i två våningar är från 1700-talet (127).



Staffas karaktärshus från 1800-talets början representerar på landsbygden sällsynt empirearkitektur (130).



Snedflygbild 04931-069 Borgå stad



Bostadshus från 1900-talets början (144).



Bostadshus från 1900-talets början (144).



Villa med mansardtak från 1900-talets början (131).



Hongas speciellt fina ståtliga loftlänga (129).



Villa med mansardtak från 1900-talets början (132).



Villa med jugenddrag från 1900-talets början (128).

# A38. STENSBÖLE HERRGÅRDSMILJÖ



Herrgård som är känd redan från 1300-talet. Till helheten hör en särpräglad och ståtlig karaktärsbyggnad från 1800-talets början, en grupp välbevarade äldre ekonomi- och gårdsbyggnader, samt en vidsträckt herrgårdsträdgård med planteringar och gamla ädelträd samt dammanläggningar.

## BESKRIVNING

### Historia

Stensböle enskilda hemman är beläget vid stranden av Stensbölefjärden. Det första skriftliga omnämmandet av Stensböle är från år 1327. På 1400-talet var gården en tid underställd Åbo Domkyrka, i slutet av 1500-talet tillhörde den familjen Hästesko. Genom giftemål övergick gården år 1721 till släkten Rotkirch, samtidigt inleddes en ny epok efter stora ofredens förfallsperiod. På försorg av Wentzel Fredrik Rotkirch iståndsattes och röjdes mark mot slutet av 1700-talet, dammar byggdes, dikningar genomfördes, odlingsmarkerna förbättrades genom utfyllningar med sand. Potatisodling inleddes med metoder som Rotkirch hade lärt sig vid tiden för Pommerska kriget. På herrgården anlades en stor trädgård. På gården fanns vid den tidpunkten 36 kor, 24 oxar, 2 hästar, dessutom får. 1786 omvandlades Stensböle till en fideikommissgård. Till gårdens skyldigheter hörde att upprätthålla ett lånemagasin. Till herrgården hörde år 1800 13 torp, år 1900 6 torp. Med stöd av torparlagen av år 1918 utstäckades fyra torp och en backstuga från gården. Av fideikommissets ägare var släktgrenens sista medlem Emilie Rotkirch, som var gift med Fredrik Segerstråle. Efter hennes död övergick gården 1927 som arv till Edvard Wallenskiöld-Rotkirch, vars efterkommande donerade herrgården till Svenska Litteratursällskapet 1990. Ett område med berghällar och stenar har identifierats som platsen för den forna karaktärsbyggnaden, den nya byggnaden uppfördes närmare stranden. På gården fungerade åtminstone ännu på 1930-talet en ramsåg och en mjölkvarn.

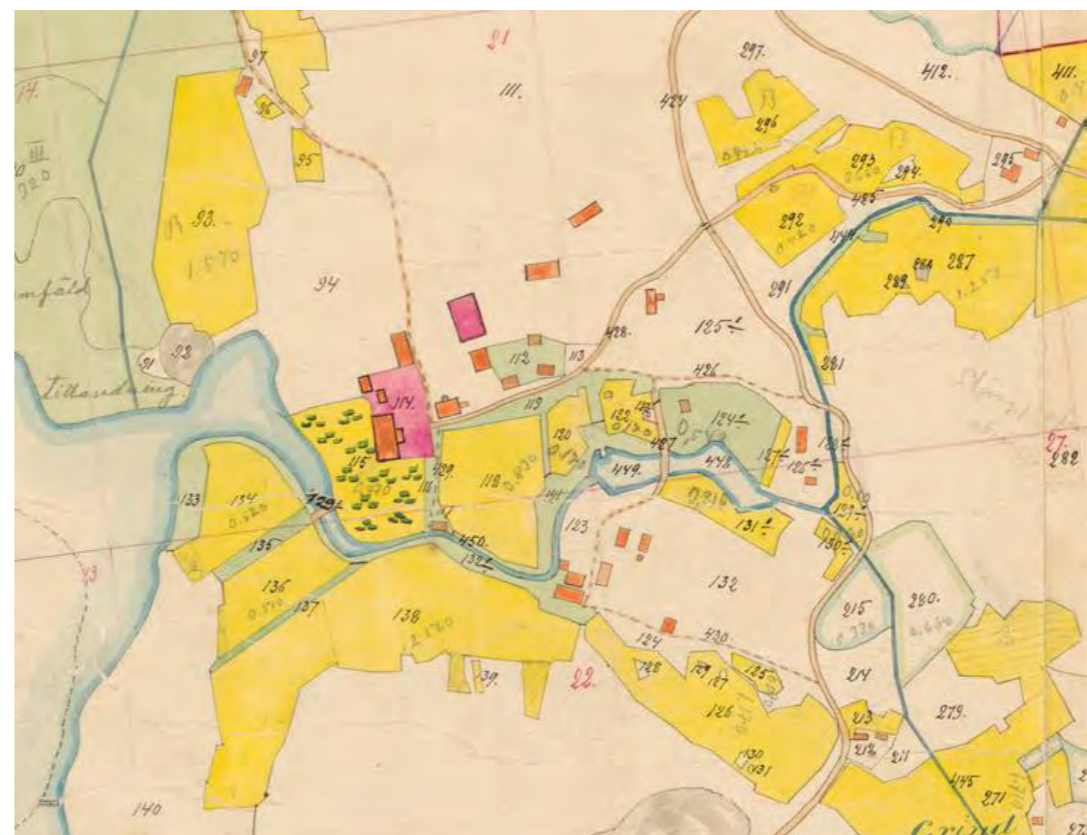
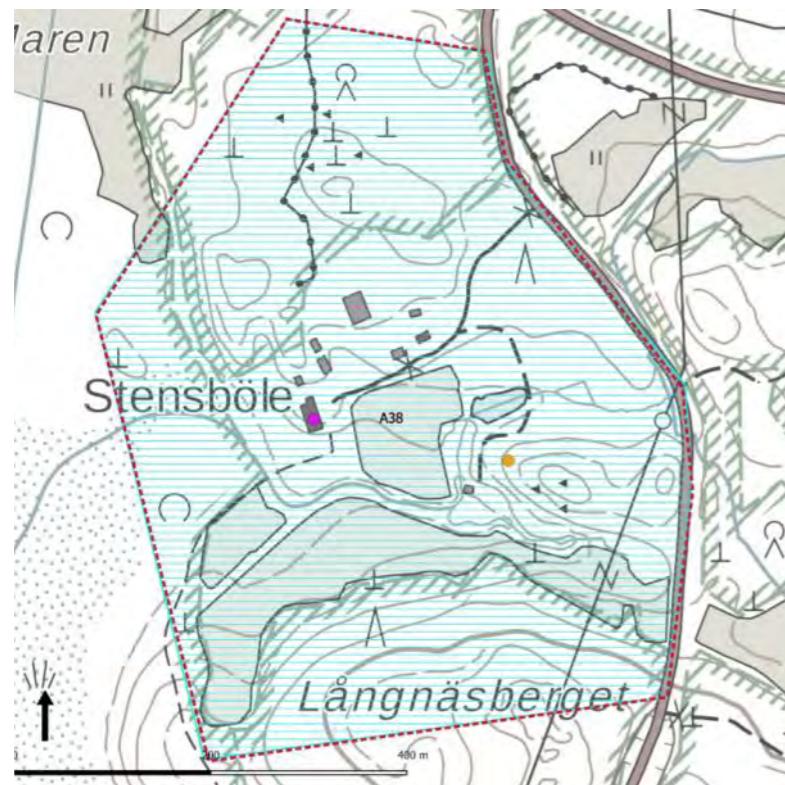
### Nuläge

Den nuvarande karaktärsbyggnaden med doriska halvkolonner är byggd enligt arkitekt Pehr Granstedts ritningar och kostnadsförslag (1814).

Fasaden mot trädgården är parallell med strandlinjen och har tidigare dominerat strandlandskapet. Långsidan har nio fönsteraxlar och på mitten en bred tvärgavel i två våningar. Glasverandan på gårdssidan är byggd ca 1900. Byggnadens karaktärsdrag har bevarats. Under de sista privata ägarnas tid installerades centralvärme, vattenledning och el och interiörerna iståndsattes.

På gårdsområdet har en stor stenladugård från år 1840 bevarats. Det på 1860-talet uppförda, träbyggda stallet som låg framför den har rivits, likaså dagsverksstugan i två våningar, av vars stenfot en del finns kvar. Bredvid infartsvägen står en stor spannmålsbod från år 1895 och norr om karaktärsbyggnaden placerade efter varandra två stockbodnar med långa knutar, med en gammal vällingklocka på den ena bodens gavel. Det finns ytterligare en mindre timrad byggnad utan brädfodring, med dekorativt formade takfotskonsoler. I inventeringen 1980 nämns bl.a. en bod från år 1777, en stuga från år 1870 samt ett nothus.

Till helheten hör en park som härstammar från 1700-talet, med planteringar och gamla högvuxna träd. År 1939 omfattade parken ca 5 hektar. Till parken hör en bäck med fördämningar, vattendammar och broar. Nedanför fördämningen finns en bevarad gammal kvarn byggd av stock och i närheten av den en liten smedja.



Till gården hörde på 1920-talet en stor mängd gårdsbyggnader, varav bara en del har bevarats. Den senare igenvuxna havsviken sträckte sig på den tiden ända till trädgården. Utdrag ur karta från år 1923/Finna.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Kulturmiljöns värdefulla byggnadsbestånd som omfattar karaktärsbyggnaden samt ett stort antal ekonomibyggnader och bodar.
- Gårdsområdet med dess trädgårdskompositioner, planteringar och gångvägar
- Vattendammen med dess fördämning

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Området är en del av Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Stensböles område är en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Stensböle herrgårdsmiljö har i delgeneralplanen 2004 anvisats med beteckningen SR

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Allardt 1928, 77-87, Allardt I 1930, 215-228, Selen I 1996, 279-280
- Nikander Jutikkala 1939, 577-580, Korvenmaa 1980, 64-65
- *Stensböle gård speglar herrgårdslivet på 1800-talet*. Svenska Yle
- 28.07.2015. <https://svenska.yle.fi/artikel/2015/07/28/stensbole-gard-speglar-herrgardslivet-pa-1800-talet>

# A38. STENSBÖLE HERRGÅRDSMILJÖ



Karaktärsbyggnaden med sina doriska halvpilastrar är byggd enligt arkitekt Pehr Granstedts ritningar på 1810-talet.



Längst till vänster; söder om dammen belägen smedjebyggnad i stock.

Till vänster vy från bron över dammen.

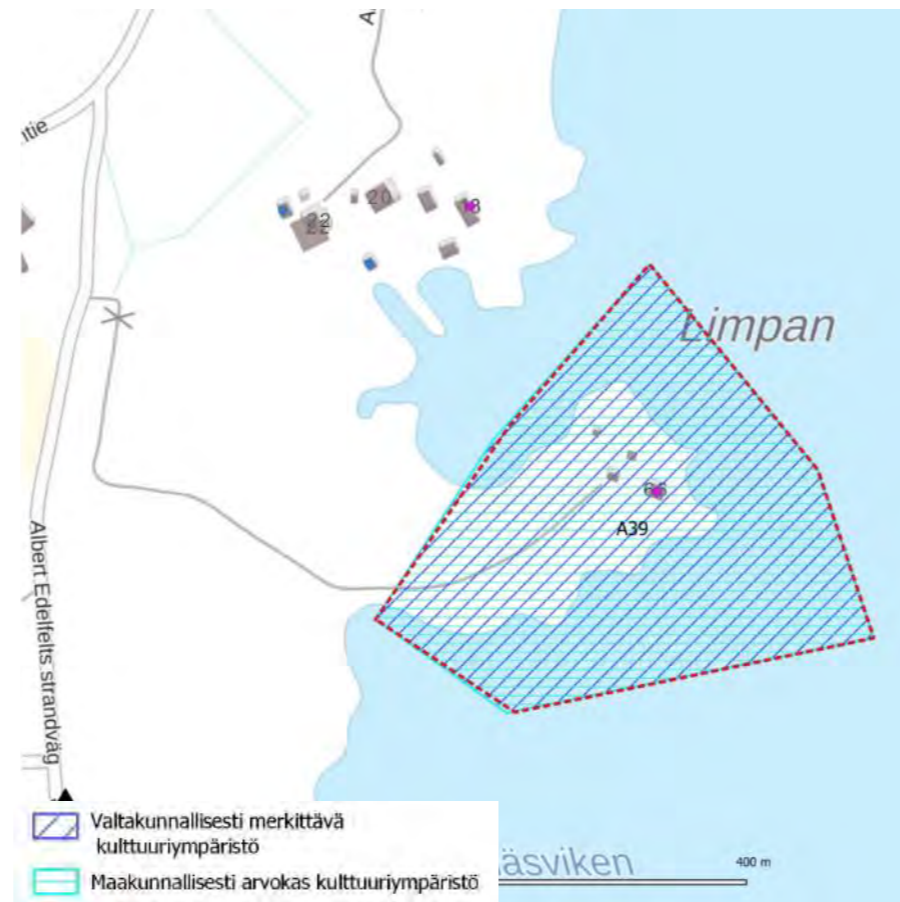
Till höger stockbodar och en mindre gårdsbyggnad.



# A39. BJÖRKHOLMENS LOTSSTATION



Lotsstation från 1800-talets slut vid båtleden.



## BESKRIVNING

### Historia

Från och med år 1857 låg lotsstationen i Borgå på ön Svinö strax utanför staden. År 1899 flyttades verksamheten till Björkholmen, där en lotsstation, ett segelskjul, ett avträde och en brygga byggdes. År 1920 användes om objektet benämningen Borgå lotsstation. Senare flyttades områdets lotsar över till Emsalö. (www.rky.fi)

### Nuläge

Den år 1899 byggda lotsstationen på Björkholmen är belägen på en naturskön holme vid den smala farleden in till Borgå. Lotsstationen har en rikt artikulerad fasadbeklädnad i snickarglädjestil och ett säreget brutet tak. Interiörerna som är i ursprungligt skick består av en liten stuga och en kammar. Också en del av den fasta inredningen har bevarats i samma skick som då byggnaden var i bruk. Till det gamla byggnadsbeståndet hör vidare det år 1899 byggda segelskjulet och en gammal brygga. (www.rky.fi)

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- lotsstationens byggnad, dess yttre och interiörer
- byggnaden som ett landmärke i landskapet, vyerna i riktning mot byggnaden
- lotsstationens hierarkiska position i miljön
- näromgivningens och strändernas karaktär



Till vänster Snedflygbild 04931-018 /Borgå stad

Till höger utdrag ur Senatens Karta från 1870-talet/ Riksarkivet



## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

- Byggd kulturmiljö av riksintresse RKY
- Området är en del av Nationalstadsparken i Borgå 2010
- Kulturmiljö av intresse på landskapsnivå
- Området har i delgeneralplanen 2004 skyddats med områdesbeteckningen SR
- Området har i detaljplanen anvisats med beteckningen RA/s-1 och lotsstationen har skyddats med beteckningen sr-1

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Harri Nyman, Meriväyliens rakennusperintö. Toim. Marja-Leena Ikkala. Museoviraston rakennushistorian osaston raportteja 21. Museovirasto 2009.
- <https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/merivaylien-rakennusperinto.pdf> (hämtad 9.1.2019).
- www.rky.fi



## A39. BJÖRKHOLMENS LOTSSTATION



*Lotstationen från år 1899 med tillhörande ekonomibyggnader från olika tidsperioder.*

*Fotograf Pekka Sihvonen 2000.*

*Källa; Museiverket/Finna*

# A40. EMPIRESTADENS RANDZON



I utkanten av empirestadens beläget randområde med offentliga byggnader, parker och idrottsplaner.



Utdrag ur Jung & Jungs stadsplan från år 1931

## BESKRIVNING

### Historia

Kring empirestaden byggdes det under 1900-talet ut en zon med offentliga byggnader, parker och sportplaner. Jung & Jungs stadsplan från 1931 upptog flera av de här funktionerna, som en idrottsplan, en sjukstuga och ett sjukhus samt ett antal parker. Enligt planen skulle emellertid kontinuerliga kvartersområden sträcka sig ut från centrum mellan dessa, så att den växande stadens randområden blev en del av stadskärnan. Detta kom dock aldrig att förverkligas.

### Nuläge

På området finns flera offentliga byggnader som är av betydelse för kulturmiljön, bl.a. skolor, sjukhusbyggnader, en teaterbyggnad samt en sportplan. Till ett nyare tidsskikt hör polishuset som representerar postmodernismens arkitektur samt biblioteket. Krigarbyn som har avgränsats som ett eget delområde ligger inom den här zonen och utgör ett avbrott i serien av offentliga byggnader.

## KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- Kulturmiljöns väl bevarade byggnadsbestånd i sin helhet
- De offentliga byggnadernas hierarkiska och framträdande position i stadsbilden
- Viktiga vyer i riktning mot de offentliga byggnaderna
- Parkerna och sportplanerna som element som artikulerar och indelar stadsstrukturen
- Parkerna som områden med grönska och plats för aktiviteter

## TIDIGARE IDENTIFIERADE VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

En del av byggnaderna inom området är skyddade i detaljplanen. En heltäckande inventering av området borde genomföras, på basen av vilken behovet av att skydda Byggnadsbeståndet genom planläggning kan preciseras.

## KÄLLOR OCH TIDIGARE INVENTERINGAR

- Vuorinen, Juha. Borgå Sjukhem- Rakennushistoriallinen selvitys. 2014

## A40. EMPIRESTADENS RANDZON



Borgå sjukhem, senare social- och hälsostation vid Lundsgatan. Borgå sjukhem är den äldsta i Finland bevarade icke statliga sjukhusbyggnaden som ursprungligen planerats för ändamålet. Helheten omfattar byggnadshistoriska skikt från 1880-talet till 1980-talet.



Borgå Energis hus vid Mannerheimgatan är skyddat med detaljplan.



Borgå huvudbibliotek från år 2000, planerat av arkitekt Tuomo Siitonen.



Den gula träbyggnaden som byggts till mamma-barnhem i 1900-talets början står som avslutning för Linnankoskigatan. Byggnaden har inte skyddats med detaljplan.



Alexandersgatan 24.



Kvarnbackens skola från år 1955, arkitekt Bertel Saarnio



Teaterhuset, Fänriksgatan 4



Centralskolan planerad av arkitekt Hilding Ekelund



Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

## A40. EMPIRESTADENS RANDZON



*Sportplanen, omgärdad av träplank med ståtliga portanläggningar i klassicistisk stil är karakterisk i stadsbilden.*



*Karlsborgsgatan 7*



*Karlsborgsgatan 5*



*Suistohalli, Sjötullsgatan 3-7, möbelfabrik från år 1946 med tillbyggnad från år 1955. Byggnaden ombyggdes på 1980-talet till idrotts- och lagerhall.*